

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
İŞLETME ENSTİTÜSÜ**

**DAHİLDE İŞLEME REJİMİNDE YAŞANAN
SORUNLAR
VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Baldauryen IDAN**

Enstitü Anabilim Dalı : Uluslararası Ticaret

Tez Danışman: Doç. Dr. Sinan ESEN

HAZİRAN-2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
İŞLETME ENSTİTÜSÜ

DAHİLDE İŞLEME REJİMİNDE YAŞANAN
SORUNLAR
VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Baldauryen IDAN

Enstitü Anabilim Dalı : Uluslararası Ticaret
Enstitü Bilim Dalı : Uluslararası Ticaret

“Bu tez / /2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRI ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doc. Prö. Nalan TUNAHAN	BASARILI	
Doc. Dr. Sinan ESEN	BASARILI	
Dr. Öğr. Üye. M. Ali PAZAN	BASARILI	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
İŞLETME ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Baldauryen IDAN
Öğrenci Numarası	:	1460y56020
Enstitü Anabilim Dalı	:	Uluslararası Ticaret
Enstitü Bilim Dalı	:	Uluslararası Ticaret
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	"Dahilde İşleme Rejiminde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri"
Benzerlik Oranı	:	%13

İŞLETME ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

10/05/2019
İmza

Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafıma yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

10/05/2019
İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Doç.Dr. Sinan ESEN

Tarih: 10.05.2019

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

İhracat, ülke ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Ülkeler ihracatını artırabilmek için birtakım teşvik uygulamaları geliştirmektedir. Bu uygulamalardan bir tanesi de DİR'dir. İhracata sağladığı katkılar düşünüldüğünde, DİR'in sorunlarının çözümüne yönelik araştırmaların yapılması önem arz etmektedir. Bu tez çalışmasında her yönüyle DİR'in ekonomiye etkisi, mevcut durum ve yaşanan sorunlarla ilgili yapılması gerekenler araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırmadaki sorunların tespiti için anket uygulaması yapılarak SPSS programında analiz edilmiştir.

Araştırma sürecinde izlenmesi gereken yöntemler konusunda bana yol gösteren, tez yazım aşamasında karşılaştığım sorunların çözümünde bana yardımcı olarak her konuda bana sabırla anlayış gösteren sayın danışman hocam Doç.Dr. Sinan ESEN'e, araştırmanın analiz kısmında yardımını esirgemeyen değerli hocam Dr.Öğr.Üyesi Işıl AYAS'a, verdikleri emeklerden ve sağlamış oldukları katkılardan dolayı sonsuz şükranlarımı sunarım. Ayrıca hem tez çalışmasında hem de hayatımın her anında yanımda olarak bana destek veren değerli eşim Ramazan ERDOĞAN ve canım oğlum Recep ERDOĞAN'a sevgilerimi sunarım.

Baldauryen IDAN

21.06.2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
TABLO LİSTESİ	vi
ÖZET	viii
SUMMARY	ix

GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: İHRACATA YÖNELİK TEŞVİK UYGULAMALARI	4
1.1 İhracatta Devlet Yardımları.....	4
1.1.1 Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesi Desteği (UR-GE Desteği)	4
1.1.2 Yurtdışı Pazar Araştırması ve Pazara Giriş Desteği	5
1.1.3 Yurtdışı Fuar Destekleri	5
1.1.4 Türk Ürününün Yurtdışında Markalaşması, Türk Malı İmajının Yerleştirilmesi ve TURQUALITY Desteği	6
1.1.5 Yurtdışı Birim, Marka Tescil Tanıtım Desteği	6
1.1.6 Tarımsal Ürünlerde İhracat İadesi Yardımları	7
1.1.7 Küresel Tedarik Zinciri Yetkinlik Projelerinin Desteklenmesi	7
1.1.8 İleri Teknolojiye Sahip Yurtdışında Yerleşik Şirket Alımı Desteği	8
1.2 Vergi Resim ve Harç İstisnası	8
1.3 Türk Eximbank Destekleri	8
1.3.1 İhracat Kredileri	9
1.3.2 Alacak Sigortası	9
1.3.3 Uluslararası Krediler	10
1.4 Dahilde İşleme Rejimi	10
1.5 Hariçte İşleme Rejimi	11
BÖLÜM 2: DAHİLDE İŞLEME REJİMİ	12
2.1 Dahilde İşleme Rejimi'nin Tanımı ve Amacı.....	12
2.2 Türkiye'de Dahilde İşleme Rejiminin Gelişim Süreci	15
2.3 Dahilde İşleme Rejimi'nin Genel Şartları	17
2.4 Dahilde İşleme Tedbirleri	18

2.4.1 Şartlı Muafiyet Sistemi	18
2.4.1.1 Eşdeğer Eşya Kullanımı	19
2.4.1.2 Yurt İçi Alımlar	20
2.4.1.3 Teminat ve İndirimli Teminat	20
2.4.1.4 Türkiye Gümrük Bölgesi Dışına veya Serbest Bölgelerde Yapılacak İşleme Faaliyeti	23
2.4.2 Geri Ödeme Sistemi	23
2.4.2.1 Geri Ödeme Sistemi Uygulanacak Haller	23
2.4.2.2 Ödenen Vergilerin Geri Verilmesi	25
2.5 Dahilde İşleme Rejimi'nin Uygulanma Süreci	26
2.5.1 DİR İzin Müracaatı ve Müracaatın Değerlendirilmesi	26
2.5.2 Belge/İzin Süresi ve Ek Süreler	29
2.5.3 İhracatın Gerçekleştirilmesi	30
2.5.4 İhracat Taahhüdünün Kapatılması	31
2.5.5 Dahilde İşleme Tedbirlerine Uyulmaması	31

BÖLÜM 3: DAHİLDE İŞLEME REJİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1 Dahilde İşleme Rejimi'nin Eleştirilen Yönleri	34
3.1.1 Kamu Gelirlerinde Kayıp	34
3.1.2 İthalata Bağımlılıkta Artış	34
3.1.3 Rejimin Yerli Üreticiler Açısından Eleştirilmesi	35
3.1.4 DİR Çerçevesinde Yapılan İhracatın Yüksekliği	35
3.1.5 İstihdamda Azalma	35
3.1.6 Etkin Karşılaştırılabilir Bir İstatistiksel Veri Tabanı Olmaması	36
3.1.7 Ticaret Politikası Önlemi ve Standartlara Tabi Olmaması	36
3.1.8 Sistemin İşleyişinde ve Denetiminde Karşılaşılan Sorunlar	37
3.2 Dahilde İşleme Rejimi'nin Sağladığı Avantajlar	38
3.3 Dahilde İşleme Rejimi'nin Türkiye Dış Ticareti Üzerine Etkisi	40

BÖLÜM 4: DAHİLDE İŞLEME REJİMİNDE YAŞANAN SORUNLARIN ARAŞTIRILMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1 Rejime Yönelik Literatürdeki Çalışmalar	42
4.2 Dahilde İşleme Rejiminde Yaşanan Sorunlara Yönelik Alan Araştırması	46
4.2.1 Araştırmanın Metodolojisi	47
4.2.1.1 Araştırmanın Amacı	47
4.2.1.2 Araştırmanın Önemi	47
4.2.1.3 Araştırmanın Yöntemi	48
4.2.1.4 Araştırmanın Kısıtları	48
4.2.1.5 Araştırmanın Evreni ve Örnekleme	48
4.2.1.6 Veri Toplama Aracı	49
4.3 Veri Analizi ve Bulgular	49
4.3.1 İşletmeler ile DDK'nın DİR'e Karşı Tutumları ve Güvenilirlik Testi	51
4.3.1.1 DİR'e Karşı İşletme Tutumlarının ANOVA'sı.....	53
4.3.2 Rejim Kapsamında Yaşanan Sorunlara Yönelik Ortak Analiz	55
4.3.3 Dahilde İşleme Rejimini Kullanan Firmalara Yönelik Özel Sorular ve Analizi	62
4.3.3.1 İşletmelere Yönelik Sorularda ANOVA	64
4.3.4 Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluşlara Yönelik Özel Sorular ve Analizi ...	68
SONUÇ	71
KAYNAKÇA	74
EKLER.....	80
ÖZGEÇMİŞ.....	86

KISALTMALAR

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AKÇT	:Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
ANOVA	:Analysis of Variance
AR-GE	:Araştırma Geliştirme
CIF	:Cost Insurance and Freight (Mal Bedeli, Sigorta ve Navlun Ödenmiş Teslim)
DDK	:Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluşlar
DFİF	:Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu
Dİİ	:Dahilde İşleme İzni
DİİB	:Dahilde İşleme İzin Belgesi
DİR	:Dahilde İşleme Rejimi
DKO	:Döviz Kullanım Oranı
DTÖ	:Dünya Ticaret Örgütü
DTM	:Dış Ticaret Müsteşarlığı
FOB	:Free on Board (Gemi Bordasında Teslim)
GATT	:General Agreement on Tariffs and Trade (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması)
GB	:Gümrük Birliği
GV	:Gümrük Vergisi
KDV	:Katma Değer Vergisi
KKDF	:Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu
KOBİ	:Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
ÖTV	:Özel Tüketim Vergisi

PAAMK	:Pan Avrupa Akdeniz Menşe Kümülâsyonu
SGK	:Sosyal Güvenlik Kurumu
SPSS	: Statistical Package for Social Sciences
STA	:Serbest Ticaret Anlaşması
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDV	:Türk Dış ticaret Vakfı
TEV	:Telafi Edici Vergi
TGB	:Türkiye Gümrük Birliği
TÜİK	:Türk İstatistik Kurumu
TTA	:Tercihli Ticaret Anlaşması
UR-GE	:Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesi

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: DİR Tedbirlerinin Karşılaştırılması	26
Tablo 2: Dİİ ve DİİB Arasındaki Farklılıklar	27
Tablo 3: DİR Tebliğinde Yaşanan Değişiklikler	33
Tablo 4: DİR'in İthalat ve İhracat Üzerine Etkileri	40
Tablo 5: Araştırma Soruları	50
Tablo 6: Katılımcılar	51
Tablo 7: İşletmelerin Ticari Statüsü	51
Tablo 8: İşletmelerin DİR'e Karşı Tutumu	52
Tablo 9: DDUK'ın DİR'e Karşı Tutumu	52
Tablo 10: Tutumlarının Cronbach's Alpha Katsayısı veya Güvenilirliği	53
Tablo 11: İşletme Tutumlarını Tanımlayıcı İstatistikler	53
Tablo 12: Tutuma Göre Homojen Varyans Test	53
Tablo 13: Tutum ANOVA	54
Tablo 14: Tutum Post Hoc Multiple Comparison.....	54
Tablo 15: İşletmeler ile DDK'ların Ortak Soru Seti ve Katılım Yüzdesi	56
Tablo 16: DİR'de Sektör Ayrımına Yer Verilmeli Mi ?.....	57
Tablo 17: DİR Kapsamında Belgeler Aracı İhracatçılara Verilmeli Mi?	58
Tablo 18: DİR'de Mevzuat Karışıklığı Yaşanmakta Mıdır?	59
Tablo 19: Girdiler Yurt İçinde Üretiliyor Olsa Bile İthal Edilmemeli Mi?	60
Tablo 20: Sahte Gümrük Beyannameleri Düzenlenebilmekte Midir?	60

Tablo 21: İşletmelerin Farklı Soru Seti ve Katılım Yüzdesi.....	63
Tablo 22: İşletme Türüne Göre Tanımlayıcı İstatistikler.....	64
Tablo 23: İşletme Soru Homojen Varyans Test.....	65
Tablo 24: İşletme Soru ANOVA.....	66
Tablo 25: İşletme Soru Post Hoc Multiple Comparison	67
Tablo 26: DDK'ların Farklı Soru Seti ve Katılım Yüzdesi	68

Tezin Başlığı: Dahilde İşleme Rejiminde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri	
Tezin Yazarı: Baldauryen IDAN	Danışman: Doç.Dr. Sinan ESEN
Kabul Tarihi: 21 /06/ 2019	Sayfa Sayısı: ix (ön kısım)+79(tez)+6(ek)
Anabilimdalı: Uluslararası Ticaret	Bilimdalı: Uluslararası Ticaret
<p>Bu tez çalışmasındaki ana hedefimiz, ülkenin toplam ihracatının yarısına yakın bir kısmının gerçekleştirilmesini sağlayan Dahilde İşleme Rejimi'nin (DİR) işleyişinde yaşanan sorunların incelenmesi ve sorunlara yönelik çözüm önerileri üretebilmektir. Bu sorunların tespit edilmesi için anket tekniği kullanılmıştır. Bu tez amacı bakımından açıklayıcı araştırma kategorisinde yer almakta ve nicel araştırma yöntemine dayanmaktadır. Araştırma sonucunda, literatürde yer alan çalışmaların aksine; rejimin haksız rekabet yaratmadığı, ithal bağımlılığı arttırmadığı, cari açığı arttırmadığı, dış ticaret politikası önlemlerini azaltmadığına yönelik bulgulara ulaşılmıştır. Bununla beraber rejimin istihdamı ve ihracatı arttırdığı, ihracatçı firmalara uluslararası pazarlarda rekabet gücü kazandırdığı ve işletmelerin verimliliğini arttırdığı da tespit edilmiştir. Ayrıca eşdeğer eşya kullanımlarında ve fire oranlarının hesaplanmalarında sorunların yaşandığı anlaşılmıştır. Bu rejimin ülke ekonomisine fayda sağlaması için bazı tedbirlerin alınması gerekmektedir. Eğer bu rejim kapsamında ithal edilen girdilerin yurt içinde üretimi bulunuyorsa, ilgili sektörler desteklenmeli ve yurt içinden tedarik edilmelidir. Bununla beraber yerli ara malı üreticileri de kaliteli üretim yapabilmeleri için çaba sarfetmeleri gerekmektedir. Ayrıca firmaların ihracat yaptıkları ülkelerde bürokratik engellerle karşılaşmamaları ve mevcut müşterilerini de kaybetmemeleri için gerekli tedbirlerin alınarak, gümrük kontrolleri hızlandırılmalı ve ihraç ürünleri gümrüklerde fazla bekletilmemelidir. Bu rejim kapsamında karşılaşılan sorunlar yetkili kuruluşlar tarafından titizlikle incelenerek gerekli önlemler alınmalıdır. Ayrıca sorunların ayrıntılı olarak tespit edilebilmesi için, bu yapılan anket uygulamasının her sektöre ayrı ayrı uygulanmasında fayda vardır. Bununla beraber yerli üreticilerimizin de DİR'e yönelik görüşlerinin alınması ve tutumlarının araştırılması büyük önem taşımaktadır.</p>	
Anahtar Kelimeler: Dahilde İşleme Rejimi, İhracat, Rekabet, Önlem.	

Title of the Thesis: Inward Processing Regime: Challenges And Proposed Solutions	
Author: Baldauryen IDAN	Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Sinan ESEN
Date: 21/06/ 2019	No. of pages: ix (pre-text) + 79(main body) + +6(App.)
Department: International Trade	Subfield: International Trade
<p>Providing nearly half of the total exports in our country, Inward Processing Regime is an important phenomenon to be analysed. This thesis aims at exploring challenges encountered in the Inward Processing Regime operations and at proposing potential solutions to these problems. The questionnaire technique was employed to collect the necessary data to help determine these problems. As per its aim, this research falls under the explanatory research category and it is based on a quantitative research method. Different from previous researches, this study finds that: this regime does not create unfair competition, it does not increase import dependency, it does not increase current account deficit and it does not reduce the impact of trade policy measures. In addition, there was identified a positive impact of this regime in export and employment. Another important finding is the positive impact of the regime in the increased productivity of enterprises and its boosting power to the competitiveness of exporters in international markets. Nonetheless, due to this regime there are some changes that lead to uncertainty and equivalent goods too are found to have experienced several problems. In order for this regime to bring benefits to the economy, some measures need to be taken. When there are goods imported through inward processing regime but that can be domestically produced, then the specific sector must be supported, and domestic production of these products must be promoted. In addition, domestic producers of intermediate goods must apply the necessary techniques to produce products of a better quality. Measures must be taken too to avoid bureaucratic obstacles for firms in the countries they export and prevent the loss of existing customers, speed up customs controls and reduce the time exported goods spend in customs control units. In addition, it is considered relevant to separately identify challenges and problems encountered by competent authorities and take the necessary measures. Lastly, in order to determine the problems in greater details, it is considered of great importance to apply this questionnaire to each sector separately and conduct interviews with domestic manufacturers to collect their views concerning IPR.</p>	
Keywords: Inward Processing Regime, Export, Competition, Measures.	

GİRİŞ

İhracatın artırılmasına yönelik, Ticaret Bakanlığı birçok teşvik uygulamaları geliştirmektedir. Bu teşvik uygulamaları ihracata yönelik devlet yardımları ve diğer destek uygulamaları şeklinde iki başlık altında yürütülmektedir. Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne üye olmasıyla beraber gündeme gelen Dahilde İşleme Rejimi (DİR) günümüzde hala etkin bir şekilde kullanılmaktadır. İmalatçılar tekrar ihracatını gerçekleştirmek şartıyla, üretimi amaçlanan ürünlerin üretim sürecinde kullanılacak girdileri bu rejim kapsamında ticaret politikası önlemlerinden bağımsız bir şekilde gümrük vergilerini teminata bağlayarak ya da daha sonra geri almak üzere ödeyerek ithal edebilmektedir. Böylece ihracatçılara ihraç ürünlerinde hem maliyet hem de kalite açısından avantajlar sağlanmaktadır. Aynı şekilde ihracatçılar uluslararası piyasalarda rekabet gücü elde edebilmekte ve ihraç ürünlerini çeşitlendirerek yeni pazarlar elde edebilmektedir. Ayrıca ülke ihracatının yarısına yakın bir kısmı bu rejim kapsamında gerçekleştirilmektedir. Fakat rejimin ihracatçılara sağladığı avantajların yanı sıra yerli üreticiler için sorunlar yarattığına dair eleştiriler de günümüzün tartışılan konularından biridir. Şuana kadar bu rejimle ilgili farklı konular araştırılsa da tam olarak bu konuya benzer bir araştırma yapılmış değildir. Bu nedenle “Dahilde İşleme Rejiminde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri” konusunda bir araştırmanın yapılması önem arz etmektedir.

Araştırmanın Önemi

İhracatın yarısına yakın bir kısmının bu rejim kapsamında yapıldığı göz önüne alındığında, ülke ekonomisi için DİR'in vazgeçilmez olduğu söylenebilir. Ülke ekonomisinde bu kadar etkili olan bir rejimin işleyişinde ortaya çıkan sorunların göz ardı edilemeyeceği açıktır. Çünkü bu rejim özellikle yerli üreticilere karşı haksız rekabet oluşturduğu ve ithal bağımlılığını arttırdığı gerekçesi ile sıklıkla eleştirilmektedir. Sistemin daha sağlıklı yürütülebilmesi ve güvenilirliğe kavuşabilmesi için, bu tarz karışıklıkların giderilmesi gerekmektedir. Bu sebeple sistemin olumlu veya olumsuz yönleri araştırılmalı ve ortaya çıkan sorunlara karşı çözümler üretilmelidir. Ayrıca buna ilişkin olarak ilgili kuruluşlar tarafından gerekli tedbirlerin alınması büyük önem taşımaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, ihracata yönelik teşvik tedbirlerinden biri olan DİR kapsamında yaşanan sorunların tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bu sorunların tespit edilmesi için araştırma soruları hazırlanarak Dahilde İşleme İzin Belgesi (DİİB) kullanan firmalar ile bu rejime yönelik işlemleri yürütmekte olan Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluşlara (DDK) anket uygulaması yapılmıştır. Bu düzenleyici ve denetleyici kuruluşlar (DDK); Ekonomi Bakanlığını, Gümrük ve Ticaret Bakanlığını ve bakanlığa bağlı olan İhracat Genel Müdürlüğü ve İthalat Genel Müdürlüğü, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Türkiye İhracatçılar Meclisi ve İhracatçı Birliklerini kapsamaktadır.¹ Araştırma aşamasında elde edilen verilerin doğru bir şekilde değerlendirilmesi ve buna karşın çözüm önerilerinin sunulması araştırmanın diğer amaçları arasındadır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu tez nicel araştırma yöntemine dayalı bir çalışmadır. Araştırmada anket tekniği kullanılmıştır. Ayrıca araştırma soruları hazırlanırken, sektör yetkililerinden ve bu rejim kapsamındaki sorunlar hakkında piyasada yer alan uygulayıcılardan görüşler alınmıştır.

Araştırma evrenini, Türkiye genelindeki işletmelerden sadece ihracatçı birliklerine üye olarak DİİB alan işletmeler ile DİR tedbirlerinin usul ve esaslarını belirleyerek denetiminden sorumlu olan DDK'lar oluşturmaktadır. Fakat sayısal olarak ülke genelindeki DİİB sahibi işletmelerin tamamına ulaşma imkanının bulunamaması araştırmanın kısıtlarındandır. Örneklem tekniği olarak olasılığa dayalı olmayan kolayda örneklem biçimi seçilmiştir. Ayrıca anket çalışmasının sadece DİİB ve Dİİ (Dahilde İşleme İzni) kullanan firmalara özel olarak uygulanması ve firmaları tesadüfî belirleme imkanımızın olmaması hedef kitleye ulaşımı zorlaştırmıştır. Bununla beraber anket çalışmasının bireysel olmayıp sadece kimi kurum ve kuruluşlara uygulanması sayısal bazda kısıtlar getirmektedir.

Tez çalışması dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ihracata yönelik teşvik uygulamaları ele alınmıştır. İkinci bölümde DİR'e, DİR tedbirlerine ve Türkiye'de bu sistemin gelişim sürecine yer verilmiştir. Bununla beraber rejimin işleyişi ve genel

¹ Anket çalışması uygulandıktan sonra Ekonomi Bakanlığı ile Gümrük ve Ticaret Bakanlığı birleşmiş, T.C.Ticaret Bakanlığı olmuştur.

şartları da bu bölümde yer almaktadır. Üçüncü bölümde bu rejimin sağladığı avantajlar ve dezavantajlar değerlendirilmiş, Türkiye'nin Dış Ticareti üzerinde yarattığı etkileri tartışılmıştır. Bir sonraki bölümde ise Dahilde İşleme Rejiminde yaşanan sorunlara yönelik literatürdeki çalışmalara yer verilmiş olup anket çalışmasındaki soruların bir kısmı da bu çalışmalardan oluşmuştur. Ayrıca araştırmanın önemli bir kısmını oluşturan veriler ve veri analizleri de çalışmanın bu bölümünde sunulmaktadır.

BÖLÜM 1: İHRACATA YÖNELİK TEŞVİK UYGULAMALARI

Türkiye ihracatını 2023 yılında 500 milyar dolara ulaştırmayı hedeflemektedir. Bu nedenle ülkede ihracata yönelik verilmekte olan teşvik ve destekler büyük önem taşımaktadır. Ayrıca bu teşvik sistemleri ihracatçı firmaların uluslararası pazarlarda rekabet gücü elde etmeleri için finansman ve fiyatlandırma açısından da oldukça önemlidir. İhracata yönelik devlet yardımları T.C. Ticaret Bakanlığı tarafından verilmektedir. Bunun yanı sıra ihracatçı firmalara farklı kuruluşlar tarafından farklı ihracat destekleri sağlanabilmektedir.

1.1 İhracatta Devlet Yardımları

İhracat yönelik devlet yardımları; ihracatın teşvik edilmesi, ülkenin dünya ihracatında pazar payının artması ve uluslararası piyasalara açılan işletmelerin rekabet güçlerinin artırılması açısından önem taşımaktadır (Ertem, 2015:209). İhracata yönelik devlet yardımlarının amacı, ihracatçıların yüksek teknolojili ve katma değerli ürün ihraç etmelerinin teşvik edilmesidir. Destek programları ihracata hazırlık, pazarlama ve markalaşma olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır (T.C Ticaret Bakanlığı Devlet Yardımları Rehberi, 2019:9). İhracata hazırlık aşamasında verilen destekler, ihracatı yeni öğrenmiş veya düzenli ihracat yapmayan KOBİ'lere (Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler) ihracatı ticari operasyonlarının bir parçası haline getirmeleri için gerekli olan yardım uygulamalarını barındırmaktadır. Pazarlama aşamasındaki destekler, düzenli ihracat yapan ihracatçıların yeni pazarlar elde etmelerine ve mevcut pazarlardaki yerini korumalarına yönelik verilmektedir. Markalaşma aşamasında ise, yurt dışı pazarlarda dağıtım kanallarını oluşturan ve markalı ürün sunabilecek seviyeye gelen firmalara yönelik destek mekanizmaları yer almaktadır. İhracatçı firmalara Ticaret Bakanlığı tarafından verilmekte olan devlet yardımlarının önemli bir kısmı alt başlıklar halinde verilmiştir.

1.1.1 Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesi Desteği (UR-GE Desteği)

Küreselleşmenin bir sonucu olarak, ihracat dinamiklerinin uluslararası ticaret arenasında rekabet gücünün geliştirilerek artırılması amacıyla, UR-GE destek sistemi hayata geçirilmiştir. Sistem kapsamında firmaların, işbirliği içerisinde birlikte ticaret yaparken

aynı zamanda ihracatta pozitif bir sinerji oluşturması amacıyla, takım mantığıyla hareket etmeleri gerekmektedir. Firmaların, eğitim/danışmanlık, istihdam, tanıtım, yurt dışı pazarlama ve ihtiyaç analizi konularında UR-GE desteği için Ticaret Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğü KOBİ ve Kümelenme Destekleri Dairesi'ne başvurmaları gerekmektedir. Bir sonraki aşamada firmalara ortak ihtiyaç analizi, ortak öğrenme, ortak pazarlama faaliyetleri konularında eğitim verilerek nihayetinde ihracat hedeflerine birlikte ulaşmalarının yolları öğretilmektedir. Son aşamada ise firmaların öğrendiklerini görebilecekleri yurt içi / yurt dışı faaliyetlere ve pazarlara ulaşmaları sağlanarak proje sona ermektedir (T.C Ticaret Bakanlığı Devlet Yardımları Rehberi, 2019:12-13).

1.1.2 Yurtdışı Pazar Araştırması ve Pazara Giriş Desteği

Pazar araştırması, firmaların yeni pazarları araştırması veya bulması, bu pazarlardaki satış olanaklarını öğrenmesi ve rekabet seviyesini değerlendirmesiyle birlikte, faaliyet gösterdiği ihraç pazarlarının yeniden değerlendirmesi amacıyla gerçekteşirdiği alan çalışmalarından oluşmaktadır (Demir, 2003:25).

2011/1 Pazar Araştırması ve Pazara Giriş Desteği Hakkında Tebliği ile, ülkedeki sını ve ticari faaliyette bulunan şirketler ile işbirliği kuruluşların, pazar araştırması ve pazara giriş faaliyetlerine ilişkin harcamalarının, Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonundan (DFİF) karşılanması amaçlanmıştır (Değerlişik:RG-17/1/2015-29239). Firmalar tarafından gerçekteşirilmekte olan yurt dışı pazar araştırması gezilerine ilişkin giderlerin %70'i DFİF'ten karşılanmakta ve gezi başına en fazla 5000 ABD doları kadar destek sağlanmaktadır (Değerlişik: RG- 24/11/2016-29989). Yurt dışı pazar araştırma gezileri, sını ve ticari faaliyette bulunan işletmelerin yurt dışı Pazar hakkında bilgi toplaması ve potansiyel alıcılarla iş görüşmeleri yapmak maksadıyla, yeni pazarlar bulmak ve mevcut pazarlarda pazar paylarının artırılması için yurt dışına çıkmalarıdır.

1.1.3 Yurtdışı Fuar Desteği

Ticaret Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğü, mal ticaretine ilişkin uluslararası fuarlarda organizatörlerin tanıtım faaliyetlerine ve firmaların katılım harcamalarına, “Yurt Dışında Gerçekteştirilen Fuar Katılımlarının Desteklenmesine İlişkin 2017/4 sayılı Kararı” kapsamında destek vermektedir (www.ticaret.gov.tr, erişim: 02.07.2019).

Desteğin amacı ise Türk ihraç ürünlerini uluslararası pazarlarda tanıtmak ve ihracatı artırmaktır. Organizatörlerin Tanıtım Faaliyetleri ile Firmaların Yurt Dışı Fuar Katılımlarının desteklenmesi için her yıl bir üst limit belirlenmektedir. Bu üst limit 2019 yılında organizatörlerin tanıtım faaliyetleri desteklenmesi amacıyla, genel nitelikteki fuarlara 460000 TL, sektörel nitelikteki fuarlara 721000 TL ve sektörel nitelikteki fuarlarda ilave tanım projesi için ise 460000 TL olarak belirlenmiştir. Firmaların yurt dışı fuarlara katılımlarının desteklenmesi için ise bu limitler genel nitelikteki fuarlara 71000 TL, sektörel nitelikteki fuarlara 107000 TL, prestijli fuarlara ise 360000 TL'dir.

1.1.4 Türk Ürününün Yurtdışında Markalaşması, Türk Malı İmajının Yerleştirilmesi ve TURQUALITY Desteği

Bu destek, İhracatçı Birlikleri, Üretici Dernekleri, Üretici Birlikleri ve ticari ve sınai faaliyette bulunan firmaların, yurt dışında ürün tanıtımı amacıyla gerçekleştirecekleri harcama giderleri ile İhracatçı Birliklerinin TURQUALITY Programı kapsamında firmalara yurt içinde veya yurt dışında markalaşma sürecinde sağladığı destek harcamaları giderlerinin, Türk markalarının pazara girişiyle süreklilik kazanması için gerçekleştirilen organizasyon giderleri ile birlikte Türk malı imajının geliştirilmesi için yurt içinde veya yurt dışında gerçekleştirilecek olan her türlü harcama giderlerinin Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu tarafından karşılanmasına yöneliktir (Türk Ürünlerinin Yurt Dışında Markalaşması, Türk Malı İmajının Yerleştirilmesi ve TURQUALITY'nin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ, 2018).

TURQUALITY, uluslararası markalaşma potansiyeline sahip olan firmaların, üretim, pazarlama, satış ve satış sonrası hizmetlerinin her birini destekleyerek uluslararası pazarlarda kendi markalarıyla küreselleşmesini ve söz konusu markalarla Türk malı imajının oluşturulmasını ve yerleştirilmesini amaçlayan bir marka destek programıdır (www.ticaret.gov.tr Erişim:02.07.2019).

1.1.5 Yurtdışı Birim, Marka Tescil Tanıtım Desteği

Yurtdışı Birim, Marka Tescil Tanıtım Desteği kapsamında, Türkiye'de sınai ve ticari faaliyette bulunan şirketler ile İşbirliği Kuruluşları üyelerinin uluslararası pazarlarda gerçekleştirdikleri tanıtım, marka tescil giderleri ve ticaret yapmak amacıyla yurt

dışında açılan birimlerine ilişkin giderleriyle beraber, Türkiye Ticaret Merkezlerine ilişkin giderlerin bir kısmı da Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu tarafından ödenmektedir (Yurt Dışı Birim Marka ve Tanıtım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ, 2010). Bu destek kapsamında firmaların tanıtım faaliyetlerini gerçekleştirmesiyle yurt dışında kendi dağıtım kanallarını kurmaları amaçlanmaktadır.

1.1.6 Tarımsal Ürünlerde İhracat İadesi Yardımları

06 Nisan 2018 tarihinde Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulu tarafından; 94/6401 sayılı İhracata Yönelik Devlet Yardımları Kararına istinaden, 2018/12 No'lu Tarımsal Ürünlerde İhracat İadesi Yardımları kararı kabul edilmiştir. Bu karar kapsamında ülkedeki tarımsal ürünlerin uluslararası piyasalarda rekabet gücünün ve ihracat potansiyelinin artırılması amaçlanmaktadır. İhracat iade miktarı ise ürünün fiziki birim başına göre belirlenmektedir.

Tarımsal Ürünlerde İhracat İadesi Yardımları kapsamında, ihracatçıların kamu kuruluşlarına yapmış oldukları vergi ödemeleri, SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu) primi, haberleşme ve enerji giderlerinden mahsup edilmesi ile bazı tarım ürünleri desteklenmektedir (Karakahya, 2018:34).

1.1.7 Küresel Tedarik Zinciri Yetkinlik Projelerinin Desteklenmesi

İşletmelerin yeni pazarlara girebilmeleri için pazara girişlerinin çevre, kalite ve insan sağlığına yönelik teknik mevzuata uyum sağlıyor olmasının ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından belgelendirilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda işletmelerin küresel tedarik zincirine daha etkin bir tedarikçi olarak katılabilmeleri için ara malı üretimi ile ihracat yetkinliklerinin artırılması oldukça önemlidir. Bu nedenle işletmeler kendilerini geliştirmek ve yurt dışı pazarlara yönelik kaliteli ürün ve hizmet satışı gerçekleştirebilmek için sürekli kendilerini geliştirmek amacıyla birtakım maliyetlerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu destek programıyla şirketlerin işlem maliyetlerinin bir kısmı DFİF tarafından karşılanmaktadır (Pazara Giriş Belgelerinin Desteklenmesine İlişkin Karar, 2014. Değişik: RG-12/11/2016-29886). Küresel Tedarik Zinciri Yetkinlik Projelerinin desteklenmesiyle, şirketleri küresel tedarik zinciri mekanizmasına dahil ederek, yeni yatırımlar çekmek, ihracatı artırmak, istihdam yaratmak, verimliliği

yükseltmek ve bilgi ve teknoloji aktarımı sağlamak amaçlanmaktadır (Ticaret Bakanlığı Devlet Yardımları Rehberi, 2019:26).

1.1.8 İleri Teknolojiye Sahip Yurtdışında Yerleşik Şirket Alımı Desteği

Ticaret Bakanlığının uygulamış olduğu bu destek programıyla, ihracatta ileri teknoloji içeren ürünlerin payının artırılması ve teknoloji transferinin sağlanması amacıyla, yurt dışında yerleşik ileri teknolojiye sahip şirketlerin satın alınması desteklenmektedir. Bakanlığın 2019 Devlet Yardımları Rehberi'nde, ileri teknolojiye sahip ve teknoloji transferi sağlayacak yurt dışında yerleşik şirket alımlarında danışmanlık hizmetlerine ilişkin giderlerin desteklenme limiti yıllık 500 bin dolar ve şirket alımında kullanılan kredi faiz oranı giderlerinin yıllık destek limiti ise 3 milyon dolar olarak belirtilmiştir.

1.2 Vergi Resim ve Harç İstisnası

Vergi resim ve harç istisnası kapsamında, ihracat ve ihracat sayılan satış ve teslimler, döviz kazandırıcı hizmetler ile transit ticaretin finansmanında bankalar tarafından kullanılan her türlü krediler ve firmaların sağladıkları prefinansmanlar ile bunların geri ödenmesi, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinden, Damga Vergisinden, Harçlar Kanunu kapsamında alınması gereken harçlardan ve diğer kanunlarda yer alan vergi, resim ve harçlardan müstesnadır. Bununla beraber DİR kapsamında yapılan ithalat ve yurt içi alımlar ile ilgili işlemler ve bunların finansmanı için kullanılan kredilerin yanı sıra ihracat karşılığında yapılacak her türlü ödemeler, faktoring ve sigorta şirketlerinin, noterlerin, bankalar dahil döviz kazandırıcı faaliyetler için işlem yapan diğer kuruluşların kazandığı paraları ve kambiyo işlemleri de; Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinden, Damga Vergisinden, Harçlar Kanunu kapsamında alınması gereken harçlardan ve diğer kanunlarda yer alan vergi, resim ve harçlardan müstesnadır (İHRACAT:2017/4, İhracat, Transit Ticaret, İhracat Sayılan Satış ve Teslimler ile Döviz Kazandırıcı Hizmet ve Faaliyetlerde Vergi, Resim ve Harç İstisnası Hakkında Tebliğ).

1.3 Türk Eximbank Destekleri

Türk Eximbank ihracatçılara genel olarak üç tane faaliyet üzerinden destek sağlamaktadır. İlki ihracatçılara her türlü ihtiyaçlarını karşılayabileceği ve rekabet gücü

kazanabileceği kredi desteği vermektir. İkincisi yurt içindeki ve yurt dışındaki finansman kurumlarının da bu tarz faaliyetlere katılımlarını artırmak maksadıyla ihracatçı firmalar adına garanti vermek veya kefil olmaktır. Son olarak firmaların mal ve hizmet ihracatından doğan alacaklarını ticari ve politik risklere karşı koruma amacıyla sigorta etmektir.

Banka, ihracatın geliştirilmesini, ihracat ürünlerinin çeşitlendirilmesini, ihracatçıların uluslararası ticarete paylarının artırılmasını, ihracatçıların yeni pazarlar elde etmelerini, ihracatçılara ve yurt dışında faaliyet göstermekte olan yatırımcılara uluslararası pazarlarda rekabet gücü kazandırılmasıyla birlikte güvence sağlanmasını teşvik etmeyi amaçlamaktadır (www.eximbank.gov.tr, 2019). Türk Eximbank tarafından ihracatçılara verilmekte olan bu destek programları üçe ayrılmaktadır. Bunlar; ihracat kredileri, alacak sigortası, uluslararası krediler şeklindedir.

1.3.1 İhracat Kredileri

Türk Eximbank, ihracatçılara, ihracata yönelik üretim yapan imalatçılara ve yurt dışında faaliyet göstermekte olan girişimcilere kısa ve orta-uzun vadeli nakdi ve gayri nakdi kredi, sigorta ve garanti programları kapsamında destekler sağlamaktadır (Türk Eximbank Faaliyet Raporu, 2018:26). Bu rapora göre ihracatçılara 27,3 milyar ABD doları kredi desteği ve 16,9 milyar ABD doları sigorta desteği sağlanmıştır.

Eximbank tarafından sağlanmakta olan krediler; kısa vadeli ihracat kredilerini, orta-uzun vadeli ihracat kredilerini ve döviz kazandırıcı hizmetler kapsamındaki kredileri kapsamaktadır. Bu kredilerin detayına www.eximbank.gov.tr' den ulaşmak mümkündür.

1.3.2 Alacak Sigortası

Türk Eximbank tarafından ihracatçı firmaların bedeli alacakları her türlü ticari ve politik risklere karşı, belirli bir limit dahilinde güvence altına alınmaktadır. Bu program Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası, Kısa Vadeli Yurt İçi Kredi Sigortası ve Orta-Uzun Vadeli İhracat Kredi Sigortası şeklinde yürütülmektedir (Türk Eximbank Faaliyet Raporu, 2018:31).

1.3.3 Uluslararası Krediler

Uluslararası Krediler, Türkiye’den gerçekleştirilecek mal ihracatına veya yurt dışındaki projelere yönelik yurt dışındaki alıcıların kredi borçlusu olan tek kredi/garanti programıdır. Bu nedenle bu program alıcı kredisi olarak bilinmektedir. Alıcı kredileri kapsamında yurt dışında bulunan alıcıların finansmana erişebilmeleri sağlanıp, dolayısıyla ülkedeki ihracatçı firmaların mal veya hizmet satışları kolaylaşmakta ve hızlandırılmaktadır (Türk Eximbank Faaliyet Raporu, 2018:17). Uluslararası krediler, Uluslararası Proje Kredilerinden ve Uluslararası Ticaretin Finansmanından oluşmaktadır. Alıcı kredisi niteliğinde olan Uluslararası Proje Kredisi ile, müteahhitlik ve gemi inşa sektöründe faaliyette bulunan firmaların ihraç edecekleri mal ve hizmetlerine talip olan yabancı müşterilere finansman sağlanmaktadır. Uluslararası Ticaretin Finansmanı Programları kapsamında ise, ülke içerisinden ithalat yapmayı planlayan yabancı müşteriler finanse edilmektedir. Bu program kapsamında alıcılar, tedarik işlemlerini de üstlenmektedir. Dolayısıyla Eximbank tarafından Alıcı-Tedarikçi Kredisi niteliğinde kredi desteği verilmektedir (www.eximbank.gov.tr).

1.4 Dahilde İşleme Rejimi

Dahilde işleme rejimi, ihracatçılara ihraç ürününün üretiminde kullanılacak girdileri, ticaret politikası önlemleri uygulanmaksızın ve vergilerinin teminata bağlanması kaydıyla ithal etmelerine olanak sağlayan bir sistemdir. DİR, ihracatçılara uluslararası pazarlarda rekabet gücü kazandırmayı, ürün çeşitliliğini artırmayı, ihraç pazarlarını genişletmeyi ve ihracatı artırmayı amaçlamaktadır. Bu rejim, Şartlı Muafiyet Sistemi ile Geri Ödeme Sistemlerini kapsamaktadır. Ayrıca geri ödeme sistemi kapsamında ihracatçılar, ihraç ürününün üretiminde kullanmak üzere ithal ettikleri eşyaların gümrük vergilerini ödemesiyle, şartlı muafiyet sisteminden farklılaşmaktadır. Daha sonra ithal girdilerden elde edilen işlem görmüş ürünlerin ihracatının yapılması sonucunda ödemiş olduğu vergileri geri alabilmektedir. DİR, tez çalışmasının bir sonraki bölümünde daha ayrıntılı olarak incelenecektir.

1.5 Hariçte İşleme Rejimi

Hariçte İşleme Rejimi; serbest dolaşımda bulunan eşyanın daha ileri düzeyde işlenmesi, tamir edilmesi veya yenilenmesi için Türkiye Gümrük Bölgesi dışına veya serbest bölgelere geçici olarak ihraç edilmesi ve işlem görmüş ürünlerin tam veya kısmi muafiyetten yararlandırılmasıyla, tekrardan ithaline olanak sağlayan bir teşvik sistemidir. Bununla birlikte işlem görmüş ürünlerin aynısını veya benzerini üreten yerli üreticilerin temel ekonomik çıkarlarının zarar görmemesi kaydıyla ihraç eşyasının satışı teşvik edilmektedir (2007/11864 Sayılı Hariçte İşleme Rejimi Kararı, 2007).

Ülkedeki üretici ve sanayiciler Hariçte İşleme Rejimi kapsamında yurt dışında bulunan ileri teknoloji ve ucuz iş gücü imkanlarından yararlandırılmaktadır. Hariçte işleme faaliyeti, serbest dolaşımdaki eşyaların, daha ileri düzeyde işlenmesi, tamir edilmesi veya yenilenmesi amacıyla geçici olarak Türkiye Gümrük Bölgesi dışına veya serbest bölgelere ihraç edilmesidir. Bununla beraber işlendikten sonra gümrük vergilerinde tam veya kısmi muafiyet uygulanması sonucu tekrardan ithalatının yapılmasıdır (Çakıroğlu, 2017:9).

BÖLÜM 2: DAHİLDE İŞLEME REJİMİ

Türkiye'nin Dünya Ticaret Örgütüne (DTÖ) üye olması ve Gümrük Birliği'ne girmesiyle birlikte ihracata dayalı teşvik mevzuatının aynı şekilde DTÖ ve Avrupa Birliği (AB) düzenlemeleriyle uyumlaştırılarak, nakit teşviklerden ziyade faaliyet amaçlı desteklere öncelik verilmiştir (Sayılgan ve Şenol, 2010:38). Bu uyumlaştırma sonucundaki ihracat teşviklerinin başında, ihracatçılara ihraç mallarında kullanmak üzere dünya piyasa fiyatlarından hammadde temin etmek ve ithalatında vergi muafiyeti sağlamak suretiyle ihracatı artırmak, ihraç ürünlerine uluslararası piyasalarda rekabet gücü kazandırmak amacıyla oluşturulan bir teşvik sistemi olarak Dahilde İşleme Rejimi (DİR) yer almıştır.

DİR işletmelere, ihraç ürünlerinin üretiminde kullanılacak ara girdileri, işlendikten sonra tekrar ihraç etmek şartıyla, vergisiz olarak ithal etmelerine veya ithal aşamasında ödenmiş olan vergilerin, işlenmiş ürünün ihracatı aşamasında iade edilmesine olanak tanıyan rejimdir (Dal, 2015:5).

Tezin bu bölümünde DİR; tanım, kavram, gelişme süreci ve işleyiş olarak incelenmiştir.

2.1 Dahilde İşleme Rejimi'nin Tanımı ve Amacı

Ülke ekonomisinin rekabet gücünün artırılması, ekonomik büyüme ve istihdamın artırılması gibi önemli politikalara katkı sağlayan devlet teşvikleri, devletin güçlü bir ekonomiye müdahale etme araçlarından biridir. Türkiye; teşvik politikaları, yatırım ortamlarının iyileştirilmesi, ithalatın ikame edilmesi ile sanayicilerin ihracat, AR-GE ve yenilikçilik kapasitelerinin geliştirilmesine dayanarak uluslararası piyasalarda rekabet gücünün artırılması hedeflere odaklanmaktadır. Türkiye'de sanayinin ve bölgelerin gereksinimleri doğrultusunda izlenen teşvik politikaları önem arz etmektedir. Ülkede 1980 yılı sonrası uygulanan, ihracata dayalı büyüme politikasının devamı olarak ülkenin daha güçlü bir ekonomiye sahip olabilmesi için özellikle ihracatın teşvik edilmesi amaçlanmaktadır. İhracatı teşvik sistemlerinden biri olarak DİR, ihracatçıların üretimde kullanılacak ithal girdi maliyetlerini düşürerek uluslararası pazarlarda rakipleriyle rekabet edebilme şansı sunmaktadır.

Rejimin ilk uygulamaya girdiği tarihten bugüne kadarki zaman içerisinde DİR ile ilgili yeteri kadar araştırma yapılmış değildir. Yapılan araştırmalarda ise ister tanım ister ekonomik etkileri olsun genelde aynı ifadeler kullanılmıştır.

DİR, serbest dolaşıma girmemiş eşyanın gümrük vergilerinin teminata bağlanarak ithal edilmesi ile çeşitli işlem veya işçiliğe tabi tutulduktan sonra işlem görmüş ürünlerin ihraç edilmesi sonrasında verilen teminatın iadesini sağlayan ve serbest dolaşıma giren yine çeşitli işlem veya işçiliğe tabi tutularak, ihracına müteakip serbest dolaşıma girişte tahsil edilen vergilerin iadesini sağlayan rejimdir (Uçak, 2013:13). Bu rejim ülke içinde üretimi teşvik edilen sektörler için gerekli olan ve ülke içerisinde üretimi bulunmayan ya da üretimi yetersiz olan girdilerin ithaline olanak sağlamaktadır.

DİR, diğer ülkelerden hem kalite hem ucuzluk olsun girdi temin ederek, ihraç ürünlerini çeşitlendirip, yurtdışı pazarlarda rekabet edebilme gücü kazandırıp, bunun sayesinde ihraç pazarlarımızın genişlemesine katkıda bulunarak ülke ihracatının artmasını amaçlamaktadır (Sayılğan ve Şenol, 2010:39).

Küresel pazarlarda faaliyet gösterebilmek firmalar açısından oldukça zordur. Günümüzde sınırların kalkma eğiliminde olması, gümrük birlikleri (GB), serbest ticaret anlaşmaları (STA) vb. gibi ülkeler arasındaki karmaşık sistemler, bunların yanı sıra siyasi ve politik olaylar da artmaktadır. Bununla beraber küresel ticarete ülkelerin gümrük mevzuatlarındaki farklılıklar bağlamında anlaşmazlıklar da ortaya çıkabilmektedir.

Bu rejim kapsamında yabancı ülke tedarikçisinden hammadde satın alınmasından başlayıp, sonrasında bu ürünlerin işlenerek tekrar ihraç edilerek gerçek tüketiciye ulaşmasını içeren süreç uluslararası seviyedeki bir tedarik zincirini sergilemektedir. Bu nedenle rejimin işleyişindeki ve mevzuattaki anlaşmazlıklar çözülmediği süreçte, gümrüklerde ihraç ürünlerle ilgili sıkıntılar ortaya çıkmaktadır.

Gümrüklerde ihraç ürünlerinin gereğinden fazla bekletilmesi hem depolama maliyetini artırmakta hem de karşı ülke talebinin karşılanmasında gecikmelere sebep olmaktadır (Gençosmanoğlu, 2016:84). Bu yüzden işletmeler, rejimin sağladığı vergi

muafiyetinden yararlanmalarına rağmen diğer ek maliyetlerle de karşı karşıya kalmaktadır.

Bununla beraber rejim kapsamında ithalatı yapılacak hammaddelerin ve ihracatı yapılacak işlem görmüş ürünlerin, gümrüklerdeki bu tarz bekletilmeler sonucu bozulma sürecine girmesinden dolayı zarar söz konusu olabilmekte ve işletmeler açısından karşı ülkelerin talebinin gecikmesinden dolayı müşteri kaybı da yaşanabilmektedir.

Günümüzde DİR gümrük rejimleri başlığı altında yer almaktadır. Malların başka ülkelerden getirilerek, diğer bir ülkenin sınırları içerisine girdiği zaman tabi tutulduğu vergi oranı bedelinin içinde bulunduğu sisteme gümrük rejimi denmektedir (Küçükaltan, 2012:47). Fakat bazı dış ticaret işlemleri normal gümrük rejimlerine tabi olmadan da gerçekleşebilmekte ve bunlara da özel gümrük rejimleri denmektedir.

Selen (2005:191) çalışmasında, DİR'in özel bir uygulama prosedürüne sahip olduğunu söylemiştir. Ayrıca, Dünya Ticaret Örgütü'nün yardım niteliğindeki “özgürlük” kriterlerine bağlı bir rejim olduğunu belirtmiştir.

Fakat günümüzde bu rejim kapsamında DTÖ'nün düzenlemelerinin birebir uygulandığını söylemek mümkün değildir. Çünkü rejimin işleyişinde karşılaşılan bir takım sorunlar nedeniyle ithalatta bazı miktar kısıtlamaları ve dönemsel ithal yasakları, Telafi Edici Vergi (TEV), vs., bazı ticaret politikası önlemlerinin de uygulanma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

27 Ocak 2005 tarihinde yayımlanan 2005/8391 sayılı kararda, rejimin dünya piyasa fiyatlarından hammadde temin etmek, ihracatçılara istenilen kalitedeki ve istenilen fiyattaki bu hammaddeden elde edilen ürünlerle yurtdışı pazarlarda rekabet gücü kazandırmak, ülke içinde nadir bulunan veya hiç bulunmayan ara girdilerden üretim yapma imkanıyla ürün çeşitliliğini artırmak, ihraç pazarlarını genişleterek ihracatı arttırmak gibi genel dört tane amacının olduğu belirtilmiştir.

Bununla birlikte rejimin;

- İstihdam yaratmak veya istihdamı arttırmak
- Katma değer yaratmak

- İhraç ürünlerini dış pazarlarda cazip kılmak (Kocatürk, 2016:39)
- Üretimi dış talebe yönelik uluslararası boyuta taşıyarak ölçek ekonomisi yaratmak
- Tüketicilerin kültürel ve geleneksel isteklerine göre de üretim yapabilmek için, bazı girdileri diğer ülkelerden temin edebilmek
- Bu bağlamda artan rekabet nedeniyle sadece ülke içinde faaliyet gösteren işletmeleri de aynı şekilde uluslararası pazarlara yönelik üretim yapmaya mecbur bırakarak, yerli üreticilere de kendilerini her açıdan geliştirmesini sağlamak gibi amaçlarının da olduğu bilinmektedir (Altunyıldız ve Başer, 1999:20).

Böylece Dahilde İşleme Rejimi, hem dünya piyasa fiyatlarından hem de temin sürelerine uygun şekilde yüksek kalitede ve düşük maliyetle ithal girdi sağlayarak, ihracatçıların toplam maliyetlerini azaltarak rekabet gücü kazandırmaktadır. Bu uygulama sayesinde ihracatçıları dünya pazarlarında kaliteli ürün satabilmek için üretim sürecine uygun şekilde iç piyasadan temin edilemeyen (üretimi bulunmayan ya da üretimi yetersiz olan) hammadde, ara mal ve ileri teknoloji ekipmanlarını yurt dışından vergisiz olarak tedarik edebilmekte, böylece uluslararası piyasalarda rekabet üstünlüğü kazanabilmektedir.

2.2 Türkiye’de Dahilde İşleme Rejimi’nin Gelişim Süreci

DİR, Türkiye’de 24 Ocak kararıyla ihracata dayalı kalkınma stratejisini benimseyerek, 1980 yılı itibariyle yürürlükte olan ihracata dayalı teşvik mevzuatının devamı olarak, 1996 yılı GB’ne uyumlu hale getirilip ihracatı teşvik sistemi olarak günümüze kadar yürütülmeye devam etmektedir (Yiğittaşçı, 2016:53). Bu tarz ihracata dayalı teşviklerin asırlardır uygulanmakta olan bir yöntem olduğu bilinmektedir.

İhracatın, ithalattan doğan vergilerden istisna tutularak desteklenmesi, asırlardır uygulanan bir yöntemdir. İlk yapılan, ihracata dayalı teşvik ise pamuğun işçiliğe tabi tutulması sonucunda ipliğinden üretilen ihraç ürünlerinin ihracatı aşamasında ihraç gümrük resminden istisna tutulması olmuştur (Ünal, 2009:3).

İlk kez yapılan bu teşvik, 1881 yılında kurulan Düyun’u Umumiye İdaresi’ni kuran ‘‘Muharrem Kararnamesi’’ kapsamında ve Osmanlı Devletinin artan dış borçlarını

kapatmaları için ihracatı artırmaya yönelik alınan tedbirlerle, ihraç ürününün kalitesini artırarak, katma değerini yükseltebilmesi amacıyla yapılmıştır (Ünal, 2009:4).

Genel bir çerçevede Türkiye Ekonomisine baktığımızda, 1960 ve 1970’li yıllarda izlenen ithal ikamesi kalkınma stratejisi ile ağırlıklı olarak hammaddelerin ithaline dayanan ticaret, 1973 yılında yaşanan ilk petrol krizinden sonra darbe alarak ticaret hadleri kötüleşmiş, dolayısıyla arz yönünden ekonominin kötüye gitmesi sebebiyle işgücü piyasası ve enflasyon rakamları olumsuz etkilenmiştir. 1979 yılında yaşanan ikinci petrol krizi neticesinde Türkiye, dış ticarete liberalleşme politikası ile dışa dönük kalkınma stratejisi izlemiştir (Kocatürk, 2016:33). Dolayısıyla dış baskılar ile ortaya çıkan dengesizliklerin giderilmesi amacıyla, 24 Ocak 1980 tarihinde ülke ekonomisinin ve sanayisinin, dış ticarete ve rekabete açılması kararı alınmış böylelikle ithal ikamesi sanayileşme politikası terk edilerek serbest piyasa ekonomisine geçilmiştir. Ekonomide ihracatın artırılmasına yönelik bir dizi teşvik uygulamalarına yer verilmiştir. 1980’li yılların başında, ithalat serbest hale getirilmiş, aynı zamanda ihracat özendirilerek teşvik edilmeye başlanmıştır.

1980 sonrasında ihracata dayalı teşvikler nakit bir şekilde verilmiştir. Daha sonra ülkenin GB’ne üye olmasıyla birlikte, DTÖ, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması (GATT) yükümlülüklerindeki değişiklikler nedeniyle, ülkede ihracat teşviklerinin geliştirilmesine dayalı politik uygulamalar bu dönemde büyük değişime uğramıştır (Sayılğan ve Şenol, 2010:41). İlk olarak Dahilde İşleme Rejimi, 31.12.1995 tarihinde 22510 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 95/7615 sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı çerçevesinde açıklığa kavuşmuştur. Daha sonra bu karar yapılması gereken bazı değişiklikler nedeniyle, 99/13819 sayılı kararlar kaldırılarak, yerine 27.01.2005 tarihinde 25709 sayılı, Resmi Gazete’de yayımlanan 2005/8391 sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı yürürlüğe girmiştir.

Bunlarla beraber, aynı karara dayanarak bu rejimin tedbirlerindeki esas ve uygulamalarını belirtmek maksadıyla 20.12.2006 tarihinde 26382 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmış olan, İhracat 2006/12 sayılı Dahilde İşleme Rejimi Tebliği günümüzde yürürlükte olan tebliğlerin arasında yer almaktadır (Dal, 2015:5).

Diğer bölümlere geçmeden önce rejimle ilgili temel kavramları bilmekte fayda vardır. DİR ile ilgili temel kavramlar çalışmanın “Ekler” kısmında yer almaktadır (Ek-1). (T.C. Ticaret Bakanlığı, “2005-8391 DİR Kararı”, erişim: 20 Nisan 2019. <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi>).

2.3 Dahilde İşleme Rejimi'nin Genel Şartları

Dahilde İşleme Rejimi'nden yararlanabilmek için firmanın Türkiye Gümrük Bölgesi içerisinde (Serbest Bölgeler hariç) faaliyette bulunması gerekmektedir. Bununla beraber coğrafik anlamda ülkemizin gümrük bölgesinde bulunsalar bile ülkenin gümrük sınırları dışında sayılan serbest bölgelerimizde faaliyette bulunan ve yurt dışındaki yerleşik firmalara rejim kapsamında belge verilmemektedir. Ayrıca, bu sistem kapsamında işletme malzemesi hariç, ithal edilen ya da yurtiçi alımla temin edilen eşyaların (hammadde, mamuller, ara mallar, ambalaj malzemesi vs..) ihraca tabi olan malların içerisinde kullanıldığının tespitinin yapılabilirlik şartı aranmaktadır. Bu rejimden yararlanabilmek için firmaların, mutlaka Dİİ veya DİİB'si almaları ve belli bir tutarda ihracat yapacağına dair taahhütte bulunmaları gerekmektedir. DİR izninin ve izin belgesinin alınabilmesi için aşağıdaki bazı temel koşulların gerçekleştirilmiş olması gerekmektedir (2006/12 Sayılı, DİR Tebliği, 16.maddesi):

- Serbest Bölgelerin dışında ülkemizin Gümrük Bölgesi içerisinde yerleşik üreticilerimizin temel ekonomik çıkarlarına ve Türk malı imajına olumsuz etki etmemesi,
- Firmanın DİİB veya Dİİ kapsamındaki performansının değerlendirilmesi veya işletme daha önce bu rejimden faydalandıysa önceki performanslarının yüksek olması,
- İşleme faaliyetinin, yüksek katma değer oluşturan ve kapasite kullanımında da artış sağlayan faaliyet olabilmesi,
- İşleme faaliyetinin, işlem görmüş ürünlerin rekabet gücünde ve ihrac potansiyelinde olumlu etki yaratıyor olduğu şartını taşıması,
- İşletme malzemesi hariç, işlem görmüş ürünlerin içerisindeki ithal eşyaların tanımlanabiliyor olması;

Ayrıca,

- İşlenmiş ürünün ihraç edilme niyetinin olması,
- Eşdeğer eşyanın ithal eşyasıyla aynı ticari nitelikte olması,
- Ülke içerisinde işleme faaliyetlerinin oluşturulması veya izin hak sahibinin mutlaka Türkiye Gümrük Bölgesi içerisinde bulunması gerekir.

Rejim kapsamında beklenen faydanın sağlanması için; yerli üreticilerin haksız rekabete uğramasının önü kesilmeli ve rejimin kötü niyetle kullanılmasına engel olunmalıdır (Nural ve Akçin, 1996:27).

2.4 Dahilde İşleme Tedbirleri

27 Ocak 2005 tarihinde 25709 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanmış 2005/8391 Sayılı DİR Kararının 4.maddesine göre, Dahilde işleme tedbirlerini Şartlı Muafiyet Sistemi ile Geri Ödeme Sistemleri oluşturmaktadır.

DİR tedbirleri rejim kapsamında uygulanacak sistemleri ifade etmektedir. Bu tedbirler, rejim kapsamında yapılan ithalatta ithal eşyasının vergilerinin ödenmesiyle ve vergilerinin teminata alınmasıyla farklılaşmaktadır (Uçak, 2013:14).

2.4.1 Şartlı Muafiyet Sistemi

Şartlı Muafiyet Sistemi, DİR kapsamında ihraç edilmesi amaçlanan ürünün üretiminde kullanılacak girdilerin, Türkiye Gümrük Bölgesi'ndeki (serbest bölgeler hariç) firmalar tarafından ticaret politikası önlemlerine tabi tutulmadan, vergileri teminata bağlanmak şartıyla bedelli veya bedelsiz olarak ithalatının yapılması ve ihraç taahhüdünün gerçekleştirilmesi sonucunda alınan teminatın iade edilmesidir (Dahilde İşleme Rejimi Tebliği, 2006). Şartlı Muafiyet Sistemi'nde serbest dolaşımda bulunmayan eşyaların ithalinde ticaret politikaları uygulanmamasıyla beraber gümrük vergileri teminata bağlanır. Ancak bu sistem kapsamda ithal edilen işletme malzemeleri için KDV ve ÖTV tahsil edilmekte ve ticaret politikası önlemleri uygulanmaktadır.

Şartlı Muafiyet Sistemi'nden yararlandığımız halde Dahilde İşleme İzin Belgesi almak yoluyla ihracını taahhüt ettiğimiz işlem görmüş ürünlerin üretiminde ihtiyaç duyduğumuz girdilerin (hammadde, yardımcı maddeler, yarı mamul ve mamuller, işletme ve ambalaj malzemeleri) ithalatı aşamasında, ne kadar vergi ödenmesi

gerekiyorsa o kadar teminat verilmektedir (Argun ve Eroğlu, 2015:65). Fakat teminat konusunda bazen firmaların statüsüne göre indirimli teminatlar da uygulanabilmektedir. Bu konuya daha sonraki alt başlıklarda değinilmiştir.

Kısaca Şartlı Muafiyet Sistemi, ihraç edilmesi şartıyla ÷lkeye giren girdilerin, ticaret politikası önlemlerine tabi tutulmadan ve belli bir teminat karşılığında vergisi askıya alınarak ithal edilmesine izin verilmesi olarak ifade edilebilir (Gençosmanoğlu, 2016:85). Ayrıca, işletmeler ihraç ürününün üretimi için ithal girdilerin yerine eşdeğer olan aynı ticari nitelikteki serbest dolaşımda bulunan bir eşyayı da kullanabilmektedir.

2.4.1.1 Eşdeğer Eşya Kullanımı

DİR Tebliği'nin 6.maddesi uyarınca, Şartlı Muafiyet Sistemi kapsamında işlem görmüş ürünün üretiminde ithal eşyasıyla eşdeğer olan, ithal eşyasının yerine kullanılan ve ithal eşyasıyla asgari 8(sekiz)'li bazda gümrük tarife istatistik pozisyonuna tabi, aynı kalitedeki ve teknik özellikteki serbest dolaşımdaki eşyalar kullanılabilir. Ancak, tarım ürünlerinde ise eşdeğer eşyasının ithal eşyasıyla aynı nitelikte olup olmadığı 12 (on iki)'li bazda gümrük tarife istatistik pozisyonuna göre tespit edilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı bu tespitlerin yapılmasına dair ilave şartlar uygulama yetkisine sahiptir. Aynı şekilde bakanlıkça (İhracat Genel Müdürlüğü), eşdeğer eşya kullanmalarına tamamen veya dönemsel olarak yasaklamalar ve kısıtlamalar uygulanabilmektedir (DİR Tebliği, 2006). Rejim kapsamında ithal girdilerin ithalatının yapılmasından önce eşdeğer eşyadan elde edilen işlem görmüş ürünlerin ihracatının yapılması durumunda, buna tekabül eden girdilerin ithalatı, ithalattan doğan vergileri teminata bağlanmak kaydıyla, ticaret politikası önlemleri uygulanmaksızın belge süresinin sonuna kadar yapılabilmektedir. Aynı şekilde önceden ihracatın gerçekleştirilmesinden sonra da, ithal edilen bu eşyalar belge sahibi firmalarca serbestçe kullanılabilir. Böylece eşdeğer eşya kullanıldığı için gümrük işlemlerinde, ithal eşyaları eşdeğer eşya, eşdeğer eşyaları ise ithal eşyaları olarak değerlendirilebilmektedir.

Önceden ihracata konu olan işlem görmüş ürünlerin, ihracat vergileri ödenmiş olan eşdeğer eşyalardan üretilmesi durumunda ise, bu eşyalara tekabül eden ithalatın yapılmasından sonra geri ödenmesi şartıyla ihracat vergisi kadar teminatı alınmaktadır (DİR Kararı, 2006). İşlem görmüş ürünün üretiminde kullanılacak girdilerin eşdeğer

eşya kapsamında sonradan ithalatının yapılabilmesi gibi yurt içinden de temin edilebilmesi mümkündür.

2.4.1.2 Yurt İçi Alımlar

2006/26382 sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı 5.maddesine göre; DİİB kapsamında ihracı amaçlanmakta olan işlem görmüş ürünlerin elde edilmesinde kullanılan girdilerin eşdeğer eşya kapsamında sonradan ithalatının yapılabileceği gibi, aynı kararın 7.maddesinde yapılan düzenlemeler çerçevesinde yurt içi alımlar şeklinde de temin edilebileceği belirtilmektedir. T.C. Ticaret Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğü yurt içi alımlara ilişkin yeni düzenlemeler de yapmaktadır. Belge kapsamında KDV’de tecil terkin sistemine dayanarak eşya alımları yapılabilmekte veya ilgili kamu kurum ve kuruluşlarından da alımlar gerçekleştirilebilmektedir. Belge kapsamında yurt içinden temini sağlanan bu eşyalar KDV ve ÖTV kanunlarına tabi olduğunun saklı kalınması şartıyla, ithal eşyaları gibi değerlendirilmektedir. DİİB kapsamında yurt içinden temini sağlanan girdilerin, belge süresi içerisinde üretilerek bu ürünlerin ihracatının gerçekleştirilmemesi durumunda, 4458 sayılı Gümrük Kanunu 238 maddesi hükmüncü uygulanan para cezaları alınmamaktadır (İHRACAT:2006/12 DİR Tebliği’nde Değişik: R.G.-01/10/2014-29136). Rejim kapsamında kullanılan yurt içi alımlarının, belge süresi içerisinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Ancak, işlenmiş ürünlerin ihraç edildiklerinin belgelendirilmesi kaydıyla, belge süresi bitmiş olsa bile DİİB kapsamında ilgili kamu kurum ve kuruluşları tarafından belge süresi bitince de yurt içi alımlar gerçekleştirilebilmektedir. Bu tarz alımlara, belirlenen taahhüt kapatma süresinde gerçekleşmesi şartıyla, ilgili bölge müdürlüğüne izin verilmektedir. Önceden ihracatın gerçekleştirildiğinin belgelendirilmesi kaydıyla, belge kapsamında ilgili kamu kurum ve kuruluşlarından yurt içi alımların yapılmasına imkân bulunmadığı takdirde, ilgili bölge müdürünün görüşü alınarak, T.C. Ticaret Bakanlığı tarafından durumun tespiti sonucunda belgeye azami 6 ay ek süre verilmesiyle beraber ithal girdinin ithaline izin verilmektedir (İHRACAT:2006/12 DİR Tebliğinde Değişik: R.G.-02/05/2018-30409).

2.4.1.3 Teminat ve İndirimli Teminat Uygulaması

DİİB/Dİİ ile şartlı muafiyet sistemi kapsamında yapılan ithalatlarda ödenmesi gereken vergiler, 6183 sayılı Amme Alacakların Tahsil Usulü Hakkındaki Kanunda belirlenen

esas ve usuller çerçevesinde teminata tabi olmaktadır. Ancak, Şartlı Muafiyet Sistemi çerçevesinde yapılacak ithalatlarda uygulanacak teminatların oranları, Ticaret Bakanlığı tarafından ithalat sırasında doğan verginin iki katına kadar artırılabilmesi de söz konusudur. Yurt içi alımlarda, ithalatta doğan bu vergiler, bakanlıkça veya ilgili kuruluşlar tarafınca belirlenmiş miktar üzerinden teminata bağlanmaktadır (DİR Kararı, 2005). Ödenmiş olan bu teminatlar, DİİB kapatılarak döviz yurda getirilirken gümrük idaresinden geri alınmaktadır.

Teminat olarak para, bankaların sunduğu teminat mektupları, hazine tahvili ve bonolarından bir ya da birkaçı kabul edilebilir (Dal, 2015:6).

Şartlı muafiyet uygulamasından yararlanmak isteyen firmalar, belirli şartları taşıyor olması durumunda indirimli teminat uygulamasından da faydalanmaktadır. Firmaların türü veya geçmiş yıllardaki ihracat performanslarına bakılarak bu teminatlarda indirim yapılabilmektedir.

İndirimli teminat uygulaması çerçevesinde:

- a) Yetkilendirilmiş yükümlü sertifikası firmalar veya belge/izin müracaat tarihinden önceki iki takvim yılı içerisinde herhangi bir yıl asgari 25(yirmi beş) milyon ABD doları kadar ihracat yapmış olan onaylanmış kişi statü belgesine sahip olan imalatçı firmaların DİİB/Dİİ kapsamında yaptıkları ithalatta, iki yıl süresince bu ithalattan doğan vergilerin %1'i,
- b) Belge/izin müracaat tarihinden önceki iki takvim yılı içerisinde herhangi bir yıl 5(beş) milyon ABD doları ile 25 (yirmi beş) milyon ABD doları tutarı arasında ihracat yapan onaylanmış kişi statü belgesine sahip olan imalatçı firmaların DİİB/Dİİ kapsamında yaptıkları ithalatta, iki yıl süresince bu ithalattan doğan vergilerin %5'i,
- c) Onaylanmış kişi statüsü sahibi firmaların izin belgeleri çerçevesinde yapacakları ithalatta, bu ithalatlardan doğan vergilerin %10'u,
- d) Onaylanmış kişi statü belgelerine sahip olmayan dış ticaret sermaye şirketleriyle sektörel dış ticaret şirketlerinin belge müracaat tarihlerinden önceki takvim yılı içerisinde gerçekleştiren ihracatları kadar DİİB/Dİİ kapsamında yapılacak olan bu ithalatlardan doğan vergilerin %10'u,

- e) İmalatçı-ihracatçıların, belge müracaat tarihinden önceki dört sene içerisinde düzenlenen ve ihracat taahhütleri kapatılan, DİİB'leri veya 27/1/2005 tarihinden sonra düzenlenmiş olan Dİİ'leri kapsamında sanayi ürünlerinde toplam 1 milyon dolardan, tarım ve işlenmiş tarım ürünlerinde ise toplam 500 bin dolardan fazla ihracat gerçekleştirmeleri durumunda, yapacakları ithalatlarından tahsil edilmesi gereken toplam vergilerin %10'u,
- f) Son üç takvim yılının her birinde 5 milyon dolardan fazla ihracat yapan veya son beş takvim yılının her birinde ihracatı 1 milyon doları geçen ihracatçıların, bununla beraber belge veya izin müracaatları tarihinden önce dört yıl içerisinde düzenlenmiş ihracat taahhütleri kapatılmış DİİB'leri ve 27/1/2005 tarihinden sonra düzenlenmiş olan DİİB'leri kapsamında sanayi ürünlerinde toplam 1 milyon dolardan, tarım ve işlenmiş tarım ürünlerindeyse toplam 500 bin dolardan fazla ihracat gerçekleştirmiş olmalarında, belge veya izin kapsamında yapılacak ithalatlarından doğan vergilerin %10'u, teminat olarak alınarak gümrük idarelerince ithalatın yapılmasına izin verilmektedir (İHRACAT:2006/12 sayılı DİR Tebliği'nde Değişiklik: R.G.-02/05/2018-30409).

Ancak, BİLGE (Bilgisayarlı Gümrük Etkinlikleri) Sistemine dâhil olmayan gümrük idarelerinden yapılacak ithalatta indirimli teminat uygulanmamaktadır. Bununla beraber geçici veya kati anti-damping vergisi veya sübvansiyon vergisine tabi eşyanın ithalatında da bu vergiler için indirimli teminat uygulanmamaktadır (DİR Tebliği, 2006).

Bununla beraber belge veya izin müracaatı esnasında, bu şartların dışında kalan ancak daha sonra belge süreci içerisinde yukarıdaki şartlara sahip olan firmalar da indirimli teminat uygulamasından yararlanabilmektedir. Buna bağlı olarak gerçekleştirilmiş ithalat sırasında alınan teminat miktarı ile indirimli teminat miktarı arasındaki fark izin sahibi olan firmaya geri verilmektedir.

2.4.1.4 Türkiye Gümrük Bölgesi Dışında veya Serbest Bölgelerde Yapılacak İşleme Faaliyeti

Adı geçen Tebliğ'in onuncu maddesine göre; belge kapsamındaki işlem görmüş ürünlerin veya değişmemiş eşyaların tamamı ya da bir kısmı, Hariçte İşleme Rejimi hükümleri uyarınca daha ileri düzeyde işlenebilmesi için Türkiye Gümrük Bölgesi dışına veya Serbest Bölgelere geçici olarak ihraç edilmektedir.

2.4.2 Geri Ödeme Sistemi

Türkiye Gümrük Bölgesinde yerleşik firmaların, serbest dolaşıma giriş rejimine tabi tutularak getirdikleri eşyayı, işlem görmüş ürünler şeklinde dahilde işleme izin belgesi veya dahilde işleme izni kapsamında üçüncü ülkelere (AB üyesi dışındaki ülkeler ve Türkiye Gümrük Bölgesi üzerinde bulunan serbest bölgeler) ihraç etmelerinden sonra ithalat esnasında ödemiş oldukları vergilerini (işletme malzemelerine ilişkin KDV ve ÖTV hariç) geri alabilmelerine imkân sağlayan bir sistem olarak tanımlanmaktadır (Yiğittaşçı, 2016:62). Bu uygulamanın özelliği ise, DİİB olmayan firmaların ithalat sırasında ödediği vergileri, daha sonra aldıkları DİİB süresi içinde ihracatı gerçekleştirmek kaydıyla geri alabilmesidir.

Geri Ödeme Sistemi, DİR çerçevesinde kullanılacak girdilerin ithalatı aşamasında alınması gereken gümrük vergisinin ödenmesini ve daha sonra bu girdilerin işlem görmüş ürünün içerisinde kullanılarak ihraç edilmesi halinde, ödenmiş vergilerin iadesini sağlamaktadır.

İşlem sonrası ihracatın gerçekleştirilmemesi veya yurtiçine satışının yapılması durumunda, işlem öncesi vergilerin tamamı ödendiği için bu sistem üzerinde bir mesuliyet ortaya çıkmamaktadır (Dal, 2015:7).

2.4.2.1 Geri Ödeme Sistemi Uygulanacak Haller

Firmaların, Geri Ödeme Sistemi'nden yararlanabilmeleri için ithalattan önce dahilde işleme izin belgeleri ile dahilde işleme izinlerinin alınmış olması veya ithalatı takip eden 6 ay içerisinde DİİB almak için Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'na müracaat etmeleri gerekmektedir. Aynı zamanda gümrük idareleri tarafından ithalat esnasında bu eşyaların

Geri Ödeme Sistemi'ne tabi olduğunun da belgeye veya izne ilişkin gümrük beyannamelerine kaydedilmesi gerekmektedir. Bununla beraber DİİB ile ilişkin satır kodunun da gümrük beyannamesi üzerinde gösterilmesi gerekmektedir (DİR Tebliği, 2006).

Bu sisteme göre, DİİB'si kapsamında 12 ay içerisinde taahhüt edilmiş olan ihracat gerçekleştirilmeli ve bunu izleyen 3 ay içerisinde ithalat aşamasında ödenmiş vergilerin iade edilmesi için firmaların ilgili gümrük idaresine müracaatta bulunmaları gerekmektedir (Kocafe Cebeci ve Yılmaz, 2013:212).

Geri Ödeme Sistemi kapsamında ithal eşyaları için gümrük idaresi tarafından, ticaret politikası önlemleri uygulanır ve eşyaların ithali için belirlenen dış ticarete teknik düzenleme ve standardizasyon mevzuatları dâhil diğer işlemlerin de yerine getirilme şartları aranmaktadır (Güler, 2014:5).

Bu sistem kapsamında A.TR dolaşım belgesiyle Avrupa Topluluğu'na üye olan ülkelere ihracatı yapılacak işlem görmüş ürünlerin üretiminde kullanılacak girdilerin gümrük vergisiyle varsa Toplu Konut Fonu'nun ödenmesi ve bu vergiler haricinde diğer vergilerin teminata alınması şartıyla ithaline izin verilmektedir. Bununla beraber belge kapsamında menşe ispat belgesi eşliğinde Avrupa Topluluğuna üye ülkelere, Pan-Avrupa Menşe Kümüleşyonuna taraf ülkelere, Pan-Avrupa-Akdeniz Menşe Kümüleşyonuna taraf ülkelere ve STA imzalanmış ülkelere ihraç edilmesi amaçlanan işlem görmüş ürünlerin üretiminde kullanılacak girdilerin ithalindeki vergiler için de aynı işlem ve şartlar aranarak ithaline izin verilmektedir (İHRACAT:2006/12 sayılı DİR Tebliği'nde Değişik: R.G.-24/12/2008-27090). Ancak tarım ürünlerin ithalatında Avrupa Topluluğuna üye ülkelerin menşesi olan tarım ürünleri dışında, ithalatta miktar kısıtlamaları uygulanan, tarım politikaları veya işlenmiş tarım ürünleriyle ilgili diğer düzenlemeler çerçevesinde ithalatta vergiye tabi tutulan, tercihli tarifeler ya da kotalar dâhil bu tarz özel şartlı muafiyet düzenlemelerin birinden yararlanan eşyalar bu sistemden yararlandırılmamaktadır.

2.4.2.2 Ödenen Verginin Geri Verilmesi

Bu sisteme göre, DİİB'si kapsamında 12 ay içerisinde taahhüt edilmiş olan ihracat gerçekleştirilmeli ve bunu izleyen 3 ay içerisinde ithalat aşamasında ödenmiş vergilerin iade edilmesi için firmaların ilgili gümrük idaresine müracaatta bulunmaları gerekmektedir.

Rejim kapsamındaki tüm vergi muafiyetlerinden, sadece taahhütlerinin yerine getirilmesiyle beraber yararlanmak mümkündür.

Geri Ödeme Sistemi'ni Şartlı Muafiyet Sistemi'nden ayıran özel fark ise; bu sistem kapsamında, işlenmek amaçlı ithal edilen eşyaların, ticaret politikası önlemlerine tabi tutularak ithal edilmesidir ve işleme faaliyeti sonucunda elde edilen ürünlerin ihracatının yapılması durumunda, bu eşyaların serbest dolaşıma girişi sırasında alınan ithalat vergileri iade edilmektedir.

Bu sebeple sistem kapsamında tahsil edilen vergiler, vergi olmakla birlikte nakdi teminat niteliğindedir (Selen, 2005:196). Şartlı Muafiyet Sistemi'ne göre, rejim kapsamında işlenecek eşyalar serbest dolaşıma girmiş sayılmamaktadır. Çünkü bu eşyaların ithalatı sırasında ticaret politikası önlemleri uygulanmamıştır ve ithalat vergileri ödenmemiştir. Bunun yerine vergiler teminata bağlanmakta ve vergi karşılığında alınan teminatlar ise işleme faaliyeti sonrasında yapılan ihracata bağlı olarak geri verilmektedir.

Günümüzde Geri Ödeme Sistemi kapsamında yapılan ithalatın vergilerinin ödenerek gerçekleştirilmesi ve işlem görmüş ürünlerin ihracatının yapılması sonucunda ödenmiş vergilerin geri alınması ekonomik anlamda rasyonel olmadığı için, işletmeler Geri Ödeme Sistemi'ne göre Şartlı Muafiyet Sistemi kapsamında işlem yapmayı daha çok tercih etmektedir (Kocafe Cebeci ve Yılmaz, 2013:212). Bu rejim kapsamındaki tedbirlerin karşılaştırılması Tablo 1'de yer almaktadır (Ünal, 2009:9).

Tablo 1
DİR Tedbirlerinin Karşılaştırılması

Şartlı Muafiyet Sistemi	Geri Ödeme Sistemi
Ticaret Politikası önlemlerine tabi değildir.	Ticaret Politikası önlemlerine tabidir.
Verginin karşılığında teminat alınmaktadır.	Verginin tamamı ödenmektedir.
İhracatın gerçekleştirilmesiyle teminat iade edilir.	İhracatın gerçekleştirilmesiyle vergi iade edilir.
Telafi edici vergi ortaya çıkabilir.	-
Finansman maliyetleri açısından avantajlıdır.	-
İhracatın gerçekleştirilmesi durumunda ödenmeyen vergilerin iki katı kadar ceza ve gecikme faiz uygulanır.	İhracatın gerçekleştirilmemesi durumunda vergilerin tamamı ödendiği için bir mesuliyet ortaya çıkmaz.
Yurt içinde satış yapma durumunda kaçakçılık suçu yapılmış olur.	Yurt içinde satış yapılırsa her hangi bir mesuliyet ortaya çıkmaz.

2.5 Dahilde İşleme Rejiminin Uygulanma Süreci

Bu alt başlıkta DİİB alınmasından, ihracat taahhüdünün kapatılmasına kadarki süreçte karşılaşılan işlemlere yer verilmiştir.

2.5.1 DİR İzin Müracaatı ve Müracaatın Değerlendirilmesi

DİR'den yararlanabilmeleri için firmalardan Dİİ veya DİİB sahibi olma şartı aranmaktadır. Firmaların DİİB almaları için elektronik imza yöntemiyle, elektronik ortamda Ticaret bakanlığına yani İhracat Genel Müdürlüğü bünyesindeki sektör dairelerine, Dİİ almaları için ise ilgili gümrük idarelerine müracaat etmeleri gerekmektedir (DİR Tebliği, 2006).

Tablo 2
Dİİ ve DİİB Arasındaki Farklılıklar

	DİİB	Dİİ
Bakanlık	Ticaret Bakanlığı	Ticaret Bakanlığı
Nereye Müracaat edilir?	İhracat Genel Müdürlüğüne/ Ticaret Bakanlığı Bölge Müdürlüklerine	Gümrük İdarelerine
Nasıl Müracaat edilir?	Elektronik Ortamda	Ekonomik Etkili Gümrük Rejimleri Formu ile
Amacı nedir ve ne için verilir? İzin veya izin belgesi verilirken firmanın gerçekleştireceği faaliyetin niteliği esas alınmaktadır.	Bu rejim kapsamında ve Dahilde İşleme İzin Belgesi dışında kalan tüm işlemler için Dahilde İşleme İzin Belgesi alınır. DİİB firmaların henüz ortada yok olan yeni bir ürün elde etmek için kaliteli ve uluslararası ucuz fiyatlardan hammadde ithal etmeleri için alınmaktadır.	Eşyanın korunması, görünüş ve satış kalitesinin iyileştirilmesi amacıyla ambalajlanması, montajı veya ihrac eşyalarındaki bazı eksikliklerin tamamlanması niyetiyle düzenlenmesi, yenilenmesiyle beraber tamiri, boyanması gibi nispeten basit işlemlere tabi tutulması ile bedelsiz ithalat işlemleri için Gümrük İdarelerinden Dİİ alınmaktadır.

Aynı Tebliğ'in 16.maddesine göre, dahilde işleme izin belgesi ve dahilde işleme izni müracaatları aşağıdaki kriterlere göre değerlendirilmektedir:

- İşlem görmüş ürünlerin üretiminde ithal girdinin kullanıldığına dair tespitin yapılabilmesi,
- Serbest Bölgeler hariç olmak üzere Türkiye Gümrük Bölgesinde bulunan üreticilerin temel ekonomik çıkarlarına ve Türk malı imajına olumsuz etkisinin bulunmaması,
- İşleme faaliyetlerinin katma değer yaratıyor ve kapasite kullanımını artırıyor olmasıyla beraber, işlem görmüş ürünlerin rekabet edebilirliği ve ihrac potansiyelini de artırıyor olması,
- Firmaların DİİB/Dİİ kapsamında sergiledikleri performansları.

Firmalar tarafından web sayfası üzerinden ilk müracaat ve yetkilendirme başvuruları yapıldıktan sonra, ihracatçı firmalar tarafından istenilen belgelerin, Ticaret Bakanlığı

Bölge Müdürlükleri'ne sunulması gerekmektedir. Dİİ almak için firmaların ibraz ettikleri belgeler şunlardır (DİR Tebliği, 2006):

- 1) İmza sirkülerinde yer almış olan yetkili kişinin adı ve soyadı belirtilerek imzalanmış dilekçe,
- 2) Dahilde İşleme İzni Talep Formu,
- 3) Eşyaların bedelsiz gönderilmesinin amacını ve süresini kapsayan gönderici ile alıcı firmalar arasında yapılan, imzalarının da bulunduğu sözleşme veya gönderici firma yazısının aslı ve tercümesi,
- 4) İhraç ürünlerinin Hammadde Sarfiyat Tablosu,
- 5) İhraç edilen mamullerin üretimiyle ilgili Kapasite Raporu,
- 6) Yan sanayici kullanıldığı takdirde (imalatçı-ihracatçılar, ihracatçılar, Dış Ticaret Sermaye Şirketleri ve Sektörel Dış Ticaret Şirketleri için),
 - a. Yan sanayici firmanın Kapasite Raporu,
 - b. Yan sanayici firmanın İmza Sirküleri,
 - c. Yan sanayiciyle yapılan protokol,
- 7) Ticaret Sicil Gazetesinin aslı ya da noterlerce, ticaret ve sanayi odalarınca veya ticaret sicili memurluklarınca tasdiktenmiş örneği,
- 8) İmza Sirküleri,
- 9) Yurtdışında yerleşmiş ve adına üretimin gerçekleştirildiği yabancı firmalardan, adet olarak belirtilen etiketlerin ve yabancı firmalarının bilgisi dâhilinde ithal edilerek fason üretimin yapıldığını gösteren sözleşme.

Firmaların DİİB almaları için ibraz ettikleri belgeler ise:

- 1) İmza sirkülerinde yer alan yetkili kişilerin adı ve soyadlarının belirtilerek imzalanmış dilekçe,
- 2) Dahilde İşleme İzin Belgesi Proje Formu,
- 3) İhraç ürünleriyle ilgili Hammadde Sarfiyat Tablosu,
- 4) İhraç edilecek mamullerin üretimleriyle ilgili Kapasite Raporu,
- 5) Yan sanayici kullanıldığı takdirde (imalatçı-ihracatçılar, ihracatçılar, Dış Ticaret Sermaye Şirketleri ve Sektörel Dış Ticaret Şirketleri için),
 - a) Yan sanayici firmanın Kapasite Raporu,
 - b) Yan sanayici firmanın İmza Sirküleri,

- c) Yan sanayiciyle yapılan protokol,
- 6) Ticaret Sicil Gazetesinin aslı ya da noterlerce, ticaret ve sanayi odalarınca veya ticaret sicili memurluklarınca tasdiktenmiş örneği,
- 7) İmza Sirküleri,
- 8) İhracatçı Birliğine üye olduğunu gösteren belge (ilk defa belge başvurusunu yapan imalatçı-ihracatçılar veya ihracatçılar için),
- 9) İhracat taahhüdü kapatılmamış DİİB kapsamında gerçekleşen ihracat ve ithalat listesi.

Bu belgelerle beraber, yukarıda belirtilen müracaatın değerlendirilip incelenmesi sonucunda;

- a) İthal eşyaları ve işlem görmüş ürünlerin asgari 8’li bazda gümrük tarife istatistik pozisyonu, adı, verimlilik oranını göz önünde bulundurarak belirlemiş olduğu miktarı ve değeriyle belge kapsamında yapılacak işlemler için satır kodları,
- b) Belge ve iznin süresi,
- c) DKO,
- d) Varsa yan sanayici belirlenmesiyle beraber, proje kapsamında DİİB/Dİİ verilmekte veya talepte herhangi bir uyuşmazlık olursa da reddedilmektedir.

2.5.2 Belge/İzin Süresi ve Ek Süreler

Dİİ veya DİİB süreleri, sektörlere göre farklılık göstermekle birlikte azami 12 aydır. Fakat gemi yapımı, komple tesis kurmak gibi üretim süreci 12 aydan fazla olan ürünler için veya savunma sanayi sektörü ürünlerin ihracatına ilişkin düzenlenmekte olan belgelerin/izinlerin süreleri, projelerin süresi kadar belirlenmektedir (DİR Tebliği, 2006). Verilen sürelerin başlangıç tarihi olarak DİİB/Dİİ tarihi geçerlidir. Belge süresinin sonu ise, haklı ve mücbir sebeplere veya fevkalade hallere ilişkin sürelerle beraber ek süreler dâhil olmak üzere belge/izin süresi bitiminin rastlandığı ayın son günü olarak kabul edilmektedir

Aynı Tebliğ’in 22, 23, 26, 27; maddelerinde ek sürelerden faydalanma şartlarına yer verilmektedir. DİİB kapsamında ilk ithalatın yapıldığı tarih esas alınarak belge süresi azami 3 ay uzatılabilmektedir. Belge kapsamında ithalatın hiç yapılmaması durumunda

da 3 ay azami uzatma işlemi yapılabilmektedir (Değişik: R.G.-01/10/2014-29136). Fakat komple tesis, gemi inşası ve savunma sanayi alanına ait ürünlerin ihracında kullanılan belgelerde proje süreleri göz önünde bulundurularak ek süre verilmektedir. DİİB kapsamında gerçekleşmiş olan ihraç değerinin, belgede gösterilen ihracat taahhüdü değerinin en az %25'ini bulması durumunda orijinal belge süresinin yarısı kadar ek süre verilmektedir (Değişik: R.G.-09/10/2013-28790). Ancak, komple tesisler ile gemi inşasına ilişkin belgelerin düzenlenmesinde, bu oran üretimin %25'i olarak kabul edilerek, orijinal sürenin yarısına tekabül eden ek süre imkânı tanınmaktadır. DİİB ile ilgili olarak, firmaların bu ek sürelerden faydalanabilmeleri için, belge süresi sona erdikten sonra en geç 3 ay içinde elektronik ortamda Ticaret Bakanlığı'na müracaat etmeleri gerekmektedir. Firmaların Dİİ için ise Ticaret Bakanlığı tarafından belirlenmiş olan uygulama esasları kapsamında, izne ilişkin belgelerle beraber izin süresi sona erdikten sonra en geç 1 ayın içerisinde ilgili gümrük idarelerine müracaatta bulunmaları gerekmektedir. Haklı ve mücbir sebep halleriyle fevkalade hallerinden dolayı ek süre talebinde bulunan firmaların, olayla ilgili kurumlardan alınan ispat belgeleri ile birlikte DİİB için Ticaret Bakanlığı'na, Dİİ için ise ilgili gümrük idarelerine müracaat etmeleri gerekmektedir. Haklı sebepler için belge veya izin sürelerinin yarısı kadar ek süre verilmekteyken mücbir sebeplerde veya fevkalade hallerde ise bu durumun tespit edildiği tarih göz önünde bulundurularak ek süre verilmektedir.

2.5.3 İhracatın Gerçekleştirilmesi

İhracatın gerçekleştirilmesini kısaca, dahilde işleme rejimi kapsamında üretilen ve ihracatı taahhüt edilmiş ürünlerin ihracat rejimiyle Gümrük Mevzuatı hükümleri çerçevesinde Türkiye Gümrük Bölgesi dışına veya herhangi bir serbest bölgeye ihraç edilmesi olarak tanımlamak mümkündür (Uçak, 2013:55). Fakat dahilde işleme rejimi tedbirleri çerçevesinde ürünlerin serbest bölgelere ihracının yapılmasından ve bu ürünlerin belge veya izin süreleri sona erdikten sonra üç ay içerisinde serbest bölgeden tekrardan çıkışları sağlanmalıdır. Aksi takdirde ihracat taahhüdü kapatılmış sayılmamaktadır. Ürünlerin ihraç bedellerinin yurda getirilmesinde kambiyo mevzuatı hükümleri esas alınmakta ve ihraç bedelleri döviz ya da mal olarak

karşılanabilmektedir. Karşılığında mal alındığı zaman dış ticaret mevzuatı hükümleri dikkate alınmaktadır.

2.5.4 İhracat Taahhüdünün Kapatılması

İhracat taahhüdünü kapatması için, DİİB kullanan firmaların belge sürelerinin bitiminden sonra en geç 3 ay içerisinde elektronik ortamda Ticaret Bakanlığı tarafından belirlenen ilgili bölge müdürlüklerine, Dİİ kullanan firmaların ise izin süreleri bitiminden itibaren en geç 1 ay içerisinde ilgili gümrük idarelerine kapatma müracaatında bulunmaları gerekmektedir. Firmaların belirlenen süre içerisinde kapatma müracaatında bulunmaması veya ibraz edilen belgelerin eksik olması durumunda, bu eksiklikler bir ay içerisinde tamamlanmak üzere ilgili kuruluşlar tarafından firmalara bildirilmektedir. Eğer bu süre içerisinde de müracaat edilmezse, mevcut bilgi ve belgelerle, DİİB/Dİİ aynı Tebliğin 45 inci maddesi dikkate alınarak kapatılmaktadır (İHRACAT:2006/12 sayılı DİR Tebliği'nde Değişik: R.G.-20/05/2016-29717). Bununla beraber kapatma müracaatı değerlendirilirken, bu rejim kapsamında genel şartların yerine getirilmesi, hükümlerine uyulması ve ihracının gerçekleştirildiğinin tespiti gibi hususlar dikkate alınarak kapatma işlemleri gerçekleştirilmektedir.

2.5.5 Dahilde İşleme Tedbirlerine Uyulmaması

Dahilde işleme tedbirlerini, bu rejim kapsamında veya belgede belirtilmekte olan şartlara uygun bir şekilde yerine getirmeyen izin/belge sahibi firmalardan, başta alınmayan tüm vergiler, 4458 sayılı Gümrük Kanunu ile 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümleri çerçevesinde alınmaktadır. Üstelik ithal edilerek sonrasında belirlenen süre içerisinde ihracatı gerçekleştirilemeyen eşyalar için de 4458 sayılı Kanunun 238 inci maddesi hükümleri uyarınca yaptırımlar uygulanmakta olup verginin iki katı kadar para cezası alınmaktadır (Uçak, 2013:84). Ayrıca, vergileri ve cezaları ödenen bu eşyaların serbest dolaşıma girebilmeleri için ticaret politikası önlemlerinin uygulanmasıyla beraber ithal eşyalarında uygulanması gereken diğer ticari düzenleme ve standardizasyon işlemlerinin de tamamlanması gerekmektedir.

DİR kapsamında sağlanan hakların kötüye kullanılmasını; gümrük beyannameleriyle beraber eklenen diğer belgelerin de sahte olduğu veya üzerinde değişiklik yapıldığının tespiti ve DİR uyarınca firmaların veya yan sanayicilerin stoklarında bulunması gereken ithal eşyaların işlenmiş ürün ya da değişmemiş eşya olarak stoklarında bulunmamasının tespiti olarak tanımlamak mümkündür. Hakların kötüye kullanılması, kamu kurumlarının denetim birimleri ve Ticaret Bakanlığı tarafından yapılan inceleme, denetim ve soruşturmalar sonucu tespit edilip gereken tedbirler alınarak, ilgililer hakkında kanuni işlemler ile yaptırımlar uygulanmaktadır (İHRACAT:2006/12 sayılı DİR Tebliğinde Değişik: R.G.-02/05/2018-30409). Ayrıca hakların kötüye kullanılmasına tabi olan beyannameler ihracat taahhüt hesabının kapatılmasında değerlendirmeye alınmamaktadır.

Dahilde işleme tedbirlerinin tüm kamu kurum ve kuruluşlarıyla bankalar tarafından, DİR kapsamında belirlenen usul ve esas şartlara uygun bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Dahilde İşleme Rejimi Tebliği'ndeki tedbir uygulanmalarına ilişkin her türlü denetim ve düzenlemeyi Ticaret Bakanlığı yapmaktadır. Bu rejim kapsamında 20.12.2006 tarihinde 26382 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği'nde, günümüzün gerektirdiği şartlar nedeniyle senede en az birkaç kere değişiklik yapılmakta ve geçici maddeler eklenmektedir (Tablo 3); Tebliğ'e İHRACAT:2019/1 ile eklenmiş olan 33 üncü geçici maddeye göre, geçici maddenin yürürlüğe girdiği tarihten önce düzenlenen ihracat taahhüdü henüz kapatılmayan Dİİ/DİİB ve ihracat taahhüt hesabı müeyyideli olarak kapatılsa bile müeyyidesi kısmen tahsil edilmeyen Dİİ/DİİB için bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih esas alınarak, üç ay içerisinde Ticaret Bakanlığı'na başvurması şartıyla, müracaatın uygun görüldüğü tarihten itibaren belgenin orijinal süresinin yarısını geçmemek üzere ek süre verilmiştir.

Tablo 3
DİR Tebliğinde Yaşanan Değişiklikler

	Tebliğin Yayınlandığı RG	Tebliğin Yayınlandığı RG
	Tarih	Sayısı
	20/12/2006	26382
	Tebliğde yapılan değişiklik	Tebliğin Yayınlandığı Resmi Gazete
	Tarihleri	Sayıları
1	25/07/2007	26593
2	30/05/2008	26891
3	14/08/2008	26967
4	24/12/2008	27090
5	01/07/2009	27275
6	06/08/2009	27311
7	18/09/2009	27353
8	02/04/2010	27540
9	25/06/2010	27622
10	15/10/2010	27730
11	10/11/2010	27755
12	12/03/2011	27872
13	17/05/2011	27937
14	10/12/2011	28138
15	29/12/2011	28157
16	07/01/2013	28521
17	09/10/2013	28790
18	01/10/2014	29136
19	16/12/2014	29207
20	20/06/2015	29392
21	01/04/2016	29671
22	20/05/2016	29717
23	08/09/2016	29825
24	16/03/2017	30009
25	10/06/2017	30092
26	02/05/2018	30409
27	08/06/2018	30445
28	22/01/2019	30663

Kaynak: (Ticaret Bakanlığı, Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat:2006/12)'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ, erişim: 29 Şubat 2019.
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/01/20190122-7.htm>)

BÖLÜM 3: DAHİLDE İŞLEME REJİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dahilde işleme rejimi uygulamasına olan ilgideki artış, bu rejimin ekonomiyi de aynı şekilde etkilemesinin göstergesidir. Ülke ekonomisi açısından, ihracatın artmasında büyük bir katkı sağlayan rejimin, diğer taraftan yerli üretimi olumsuz etkilemesi, ithalata bağımlılığın artması, kamu gelirlerinde kayıp vb. ters etkileri de beraberinde getirmesi söz konusudur. Bu yüzden rejimin detaylı bir şekilde değerlendirilmesinde fayda vardır.

3.1 Dahilde İşleme Rejimi'nin Eleştirilen Yönleri

DİR, bir işleme faaliyeti olması nedeniyle üretimi ve istihdamı, her türlü vergiden istisna bir uygulama olması nedeniyle kamu gelirlerini, ara girdi ithaline dayalı bir teşvik olması nedeniyle ithalat ve ihracatı yakından etkilemektedir. Bu başlıkta rejime yönelik sıkça tartışılan eleştirilere yer verilmektedir.

3.1.1 Kamu Gelirlerinde Kayıp

DİR kapsamında yapılan dış ticaretin, vergi vb. yükümlülüklerden istisna olması sebebiyle kamu gelirlerinde kayba neden olduğu düşünülmektedir (Ünal, 2009:18). Bununla beraber rejim kapsamında yapılan ithalat artışları DKO oranını arttırmaktadır. Dolayısıyla bu gelir kaybı daha da artmaktadır.

3.1.2 İthalata Bağımlılıkta Artış

Ülkedeki üretimin ve ihracatın ithal girdilere bağımlı hale gelmesi ithal bağımlılık olarak ifade edilmektedir. DKO'nun 40-50 arasında olması ülke ihracatının yüksek oranda ithalata bağımlı olduğunu göstermektedir (Kocaefe vd., 2013:223). İthalatın, vergisiz ve diğer ticaret politikası önlemleri uygulanmaksızın ucuz ve kolay yollarla yapılması, yerli üretimin ikamesi olmaktadır. İhracatçılar üretimde daha az yerli girdi ve daha fazla ithal girdi kullanarak üretimlerini gerçekleştirmektedir. Bu nedenle ithal bağımlılık artmakta ve ara mala karşı ülke içi talebin daralması nedeniyle yerli ara malı üreticilerinin zarar görmesi söz konusu olabilmektedir (Sayılğan ve Şenol, 2010:40).

3.1.3 Rejimin Yerli Üreticiler Açısından Eleştirilmesi

DİR'in ihracatçılara sağladığı avantajlarının yanı sıra bu rejimin kaçakçılık faaliyetine neden olduğu bilinmektedir. Rejim kapsamında getirilen malların Türkiye Gümrük Bölgesi içerisindeki kalitesi düşük bir malla değiştirilmesi sonucu, bu değiştirilen mamulün işlenerek ihracat taahhüdü yerine geçip, yurt dışından getirilen mamulün ise ülkenin gümrük bölgesi içerisinde kalarak yerli üreticilere karşı haksız rekabete yol açmasıyla DİR eleştirilmektedir (Tekin, 2017:205). İhracatçı firmalar DİR kapsamında ithal edilen eşya listesinin genişletilmesini talep etmekteyken yerli üreticiler, rejim kapsamında ithalatı yapılan eşyaların yerli üretimi olumsuz etkilemesinden dolayı karşı yönde tepki vermektedir (Bıyıkçı, 2010:143). Bununla beraber ithalatta sağladığı kolaylıklar neticesinde rejimin kullanımındaki artış nedeniyle, yurtiçinde ara malı üretimi yapan firmalar üretimi kısmakta, hatta pazardan çekilmek zorunda kalmaktadırlar.

3.1.4 DİR Çerçevesinde Yapılan İhracat Oranının Yüksekliği

Türkiye'de bu rejim kapsamında yapılan ihracatın, toplam ihracattaki payının yüksek olması da rejimin diğer eleştirilen yönüdür. 2016 yılında ülkenin toplam ihracatı 142,530 milyar dolar olurken bunun 57,208 milyar doları DİR kapsamında gerçekleştirilmiştir (Ekonomi Bakanlığı, 2017)². Bu oran %40,14'e tekabül etmektedir. İşlem görmüş ürünlerin üretiminde kullanılacak girdilerin vergisel avantajlardan yararlandırılmasıyla birlikte diğer ticaret politikası önlemlerine tabi olmaksızın ithal edilmesi, toplam ihracattaki DİR kapsamında gerçekleştirilen ihracat oranını doğrudan etkilemektedir. Bununla beraber ülke içerisinde yeterli derecede kaliteli ara malı üretilmemesi, yurt içindeki hammaddenin yurt dışındaki hammaddelere göre daha pahalı olması gibi durumlardan dolayı da ihracatçılar, üretimde ihtiyaç duydukları girdileri yurt dışından temin etme yoluna daha çok başvurmaktadır.

3.1.5 İstihdamda Azalma

Bu rejim çerçevesinde yapılan ithalat, ihracatı artırırken istihdamda aynı neticeyi göstermemektedir. Hatta istihdamda azalma ortaya çıkmaktadır. Yani DİR kapsamında

² Şu anda Ticaret Bakanlığı

yapılan ithalatın yerli istihdamı ikame etmesi rejimin eleştirilen yönlerinden biridir (Ünal, 2009:78). Fakat DİR kapsamında yapılan ihracat artışlarına rağmen istihdamda görülen azalmanın sebebinin teşvik sistemini sadece belli sayıdaki işletmenin kullanmasından kaynaklı olduğu görülmektedir (Gençosmanoğlu, 2016:99).

3.1.6 Etkin Karşılaştırılabilir Bir İstatistikî Veri Tabanı Olmaması

Bir araştırmanın yapılabilmesi için çeşitli ve sağlam bir veri tabanına ihtiyaç vardır. DİR kapsamında bugüne kadar yapılan çalışmaların sayısındaki sınırlılık ve birincil verilerin ulaşımında karşılaşılan zorluklar sık karşılaşılan engellerdir. Bununla beraber aşağıdaki eksiklikleri de sıralayabiliriz (Ünal, 2009:14):

- DİR’de uygulamanın sonuçlarını görmek ve sonuçların değerlendirilmesine göre teşvik tedbirlerinde revizyona girmek konusundaki temel eksiklik, etkin ulaşılabilir bir veri tabanının olmaması;
- DİR’e ait verilerle TÜİK tarafından yayınlanan istatistikler arasında uyumsuzluk;
- Yayınlanan verilerin güncellenip güncellenmediğine ilişkin sorunlar; DİR’ile ilgili verilerin yılda bir kere güncellenmesi;
- DİR ile ilgili verilerin özet halinde yayınlanması;

3.1.7 Ticaret Politikası Önlemine ve Standartlara Tabi Olmaması

DİR tedbirlerinden biri olan şartlı muafiyet sistemi kapsamında yapılan ithalatların ticaret politikası önlemlerine ve standardizasyon mevzuatına tabi olmadan yapılması, ticaret politikası önlemlerinin etkinliğini azalmaktadır (Selen, 2005:204). Örneğin; ithalatı kota uygulamasına tabi olan malın bu rejim kapsamında ithal edilmesi kotanın etkinliğini zayıflatmaktadır. Çünkü söz konusu malın kota miktarı sadece yurtiçi tüketim ve ihracat göz önüne alınarak, üretim kapasitesine göre yurtiçi üreticilerin zarar görmeyeceği şekilde belirlenmektedir (Ünal, 2009:22). Böylece DİR kapsamında gerçekleştirilen ithalatın ticaret politikası önlemlerini azalttığı ortaya çıkabilmektedir.

3.1.8 Sistemin İşleyişinde ve Denetiminde Karşılaşılan Sorunlar

DİR kapsamındaki vergisel avantajlar eşyanın ihraç edilmesine bağlıdır. Rejimin ihlali ise kaçakçılık suçlarına zemin hazırlamaktadır (Şişman, 2017:280). DİR kapsamında yapılan ithalat, vergiden muaf olduğundan dolayı normal yollarla yapılan ithalata göre ara girdileri daha düşük fiyatlarla temin edebilme imkânı sağladığı için daha çok tercih edilmektedir. Bu nedenle rejimin vergiden doğan yükümlülüklerden kaçınmak amacıyla da kullanılması söz konusudur. Ayrıca rejim kapsamında ithalatı yapılan girdilerin yurt içerisinde usulsüz kullanılması da mümkündür.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Yolsuzlukları Önleme Meclis Araştırma Komisyon Raporuna göre; 1998-2002 yıllarında 300 milyon ABD doları ve 25 trilyon TL değerindeki çeşitli eşyaların, DİR kapsamında sahte gümrük belgeleri düzenlenmesi veya vergisiz getirilmekte olan bu eşyaların işlenerek tekrar ihracatının yapılmaması gibi yasal olmayan yollarla ithalatının yapılması, kaçakçılığa neden olmuştur. Bununla beraber aynı tarihler arasında 1 milyar ABD doları ve 6 trilyon TL değerindeki eşyaların, KDV iadesi ile diğer teşviklerden de yararlanmak amacıyla sahte gümrük beyannameleri düzenlenip, eşyaların kıymetlerini olduğundan yüksek gösterme yöntemiyle hayali ihracat kaçakçılığına neden olduğu da tespit edilmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Raporu, 2003:188).

335 Sayılı Türkiye Tekstil Sanayi İşverenleri Sendikası Aylık Dergisinde bu usulsüzlüklerin, rejimin işleyiş ve denetiminden kaynaklandığı düşünülmektedir (Türkiye Tekstil Sanayi İşverenleri Sendikası Aylık Dergisi, 2008:7). DİR'in işleyişinde karşılaşılan uygulamaya ait usulsüzlükleri artırıcı faktörler şunlardır:

- DİİB'i kapatabilmek için verilen ek süreler ve aflar,
- Yükümlülüğü yerine getiremeyen firmaların takiplerinin yapılamaması (Çukur, 2004:84),
- Af ve süre uzatımı yapılması beklentisiyle firmaların sistem kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçınmaları ve kısmen yerine getirmiş firmaların ise aftan yararlanamamaları (TBMM, 2003:198),
- Gümrüklerde kalite kontrolünün yetersizliği,

- Denetimde ise tek bir sorumlu kuruluşun olmaması, aksine tüm kamu kurum ve kuruluşların hatta bankaların dahi sorumlu tutulması,
- Belge üzerinde yapılan beyanın doğru kabul edilmesi,
- DKO'nun, fire oranlarının DİİB taahhütlerini yerine getirebilme süresinin ve ek sürenin tespitinin, işlemin yapıldığı yeri dahi görmeyen uzmanlar tarafından yapılması,
- Ayniyet tespitinin yapılmaması (Ünal, 2009:95).

3.2 Dahilde İşleme Rejimi'nin Sağladığı Avantajlar

Dahilde işleme rejiminin avantajları şu şekildedir:

- DİR kapsamındaki ithalat ticaret politikası önlemlerine tabi olmaksızın yapılmakta (Selen, 2005:190),
- Alınması gereken vergilere ilişkin verilecek teminata indirim yapılmakta,
- Yurt İçi Alımlarda KDV Tescil-Terkin uygulamasından yararlanılmakta,
- İhracatçılara üretimde yurt içindeki kalitesiz hammaddelerin yerine, uluslararası pazarlarda bulunan kaliteli hammaddeleri kullanma imkânı sunmakta,
- Rekabet yaratıyor olması nedeniyle yurt içindeki firmaların da üretime önem vermelerine, kaliteyi artırmalarına ve uluslararası pazarlara açılmalarına neden olmakta(Asar, 2017:25),
- İşlem görmüş ürünlerde kullanılacak girdilerin yerine eşdeğer eşya kullanımlarına izin verilmekte,
- İhracat sayılan satış ve teslimler için yapılan ithalatlar da gümrük vergisiz gerçekleştirilmekte,
- Geri ödeme sisteminden yararlanmak suretiyle ödenen vergilerin geri alınmasına olanak sağlanmakta,
- Yurtdışı pazarlardan gelen taleplere göre yeni iş ve işgücü imkânları sağlanmakta,
- İhracat taahhütlerinin yerine getirilmesini, üçüncü ülkelere yapılacak ihracatlar ile gerçekleştirilmesi şartıyla ithalattaki kota ve gözetim uygulamalarından muafiyet sağlanmakta (Coşkun, 2007:3),

- İhracatçı firmalara gereksinim duydukları girdileri diğer ülkelerden karşılama olanağı sağlamakta,
- Üretim açısından iç pazar talebinin karşılanmasının yanında, yurt dışı pazar taleplerinin de karşılanarak maksimum düzeyde ölçek ekonomisi yaratmak (Yiğittaşçı,2016:52),
- İthalatın üçüncü ülkelerden gerçekleştirilmesi durumunda GV, KKDF, KDV ile diğer vergi, resim ve harçlardan muaf tutulması,
- AB üyesi ülkelerden yapılan ithalatın KDV ve diğer vergi, resim ve harçlardan muaf tutulması(Kocatürk, 2016:38).
- Yurt içi satış ve teslimlere izin verilmesi,
- Girdilerin yurt içinden temin edilmesi durumunda KDV ödenmemesi,
- Vadeli ithalat işlemleri için %6'lık oranda olan KKDF'nin 0 (sıfır) olarak uygulanması (Güler, 2014:4)
- Dahilde işleme rejimi ekonomiye makro ve mikro bazda olumlu yönde etki sağlamaktadır: Makro bazda ülkenin dış ticaretinin, istihdamının, döviz gelirlerinin, sanayide kapasite kullanım oranının artması ve ekonomik büyümenin sağlanması, mikro bazda ise, 2005/8391 sayılı Rejim Kararı'nda belirtilen amaçlar üzerinden; işletmelerin üretim maliyetlerinin düşürülmesi, satış hacminin artırılması, işletmelerin sürdürülebilir büyümesinin sağlanması ve pazar riskinin minimize edilmesi(Kocabaş, 2016:28-29).

Bunlarla beraber ihracatçılar girdi maliyetini düşürerek rekabet gücü kazanmaktadır ve hammaddeleri dış kaynaklardan daha ucuz temin etme imkânı sağlanmasıyla, fiyat rekabetinde üstünlük kazanmaktadır. DİR işletme sermayesini güçlendirme imkanı sağlamasıyla firmaların işlem hacimlerini artırmaktadır. Ayrıca Esen vd., (2016:407) çalışmasında, DİR kapsamında gerçekleştirilen ithalat ve ihracat oranlarının Dokuma, Giyim ve Deri Sektöründeki işletmelerin finansal performansı üzerine etkisi araştırılmıştır ve işletmelerin faaliyet performansı üzerinde DİR'in olumlu etki yarattığı anlaşılmıştır. Bununla birlikte DİR'in farklı sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin finansal performanslarına etkisinin de araştırılması gerekli olduğuna değinmiştir.

3.3 Dahilde İşleme Rejimi'nin Türkiye Dış Ticareti Üzerine Etkisi

DİR'in dış ticaret üzerindeki etkisini ele alırken konunun bir tarafı Türkiye'nin ihracata dayalı büyüme politikası izlemesine dayanmaktadır. Çünkü bu rejimin amacı ihracatı artırmaktır. 1980 yılı itibariyle ihracata dayalı kalkınma stratejisini benimseyen Türkiye için, ihracatını artırmaya yönelik teşvik tedbirlerine her zaman öncelik verilmektedir. Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne üye olmasından dolayı uygulanmaya başlayan DİR'in ülkenin toplam ihracatına katkısı yüksek olmuştur. Rejim kapsamında doğan vergi muafiyetlerinden dolayı kamuya ek bir yük olduğu konusundaki eleştirilere karşı Bıyıkçı (2010:142) rejim kapsamında yapılan ithalat için yaşanan vergi ve döviz kaybının ihracat esnasında fazlasıyla ekonomiye kazandırıldığını belirtmiştir. Bu rejimin ekonomik etkileri Tablo 4'te verilmiştir:

Tablo 4
DİR'in İthalat ve İhracat Üzerine Etkileri (Milyar ABD Doları)

Yıllar (Milyar Dolar)	Toplam İhracat	DİR Kapsamı nda İhracat	Toplam İhracatt a DİR Oranı %	Toplam İthalat	DİR Kapsamı nda İthalat	Toplam İthalatt a DİR Oranı %	DİR Kapsamınd a Net İhracat	DKO %
2005	73,476	37,812	51,46	116,774	17,258	14,78	20,554	45,64
2006	85,535	36,441	42,60	139,576	17,966	12,87	18,475	49,30
2007	107,272	53,827	50,18	170,063	25,347	14,90	28,480	47,09
2008	132,027	58,213	44,09	201,964	29,247	14,48	28,966	50,24
2009	102,143	45,383	44,43	140,928	22,351	15,99	23,032	49,25
2010	113,883	57,207	50,23	185,544	28,125	15,16	29,082	49,16
2011	134,954	62,743	46,49	240,842	31,193	12,95	31,550	49,72
2012	152,537	63,238	41,46	236,545	30,406	12,85	32,832	48,08
2013	151,803	64,968	42,80	251,661	30,647	12,18	34,321	47,17
2014	157,715	54,810	34,75	242,224	25,447	10,51	29,363	46,43
2015	143,839	58,807	40,88	207,207	26,256	12,67	32,551	44,65
2016	142,530	57,208	40,14	198,618	24,036	12,10	33,172	42,02
Toplam	1497,71	650,657	43,44	2331,95	308,279	13,21	342,378	47,4

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı³; TÜİK. Erişim:30.11.2017

³ Şuanda Ticaret Bakanlığı

2005-2016 yılları arasındaki verilerin ortalamasına baktığımızda ülkenin toplam ihracatı içerisinde DİR kapsamında yapılan ihracatın payı %43,44 olarak gerçekleştirilmiştir. İhracatın yarısına yakın bir kısmının bu rejim kapsamında yapıldığı göz önüne alındığında, ülke ekonomisi için DİR'in vazgeçilmez olduğunu söylemek mümkündür. Bu yıllar aralığındaki DİR kapsamında yapılan ithalatın toplam ithalat içerisindeki payı ise %13,21 olarak gerçekleştirilmiştir. Bu rejim kapsamında yapılan ihracat ile rejim kapsamındaki ithalatın arasında kalan fark net ihracatı göstermekte olup, 342,378 milyar doları bulmuştur. DİR kapsamında 100 dolarlık ihracat için yapılması gereken ithalat değerini gösteren Döviz Kullanım Oranı (DKO) açısından değerlendirildiğinde bahsi geçen rakamın uzun yıllar boyunca %40-50 arasında seyrettiği görülmektedir. Aynı anda DKO'da her geçen yıl azalma söz konusudur.

Örneğin 2002 yılı verilerine bakıldığında DKO %80 olarak gerçekleşmiştir (Gençosmanoğlu, 2016:87). Fakat günümüzde DKO'nun %42,4'lere kadar düşmesi ülkemizin geçmişe kıyasla katma değeri daha yüksek mallar ürettiği veya ihraç mallarının üretimi için yerli girdilere daha çok yöneldiği anlamına gelmektedir.

BÖLÜM 4: DAHİLDE İŞLEME REJİMİNDE YAŞANAN SORUNLARIN ARAŞTIRILMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde rejim kapsamında yaşanan sorunların tespitine yönelik literatürdeki çalışmalara ve bu sorunlara dayalı alan araştırmasına yer verilecektir.

4.1 Rejime Yönelik Literatürdeki Çalışmalar

Bu tezin araştırma sorusunun kapsamını oluşturan DİR konusunda yaşanan sorunlara yönelik bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu yüzden araştırma yapılırken sadece DİR kapsamında yapılan çalışmaları esas alarak, bu çalışmaların içerisinde rejime ilişkin sorunlara yer verilmiş çalışmalar literatür taramasına dahil edilmiştir.

Mali (2004:203-205), üretici ve ihracatçılara yapılan yardımlar, özellikle belli bir kesimde üretim sağlanması için yapılıyorsa, sonrasında bu yardımların ortadan kaldırılmasının da mümkün olmadığını, dolayısıyla böyle bir teşvik politikasının ekonomide etkinlikten uzak sanayilerin doğmasına yol açacağını öne sürmüştür. Bu yüzden ihracata dayalı teşviklerde arzu edilen etkinliğe ulaşabilmesi için bu tedbirlerin sonsuza dek sürmemesi ve belli bir dönem içinde kesinlik ve kararlılıkla istikrarlı bir biçimde uygulanma zorunluluğuyla, bundan yararlanan firmaların rekabet gücü kazanarak yeni pazarlar elde ettikleri takdirde kesilmesi gerekli olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte rejim kapsamında yapılan devamlı değişikliklerin kesinlikten uzaklaşmalara yol açarak sistemin etkinliğini azalttığını ve rejimdeki denetim ve koordinasyon eksikliğinin ise kaçakçılığa neden olduğunu belirtmiştir.

Selen (2005:204), bu rejimin ticaret politikası önlemlerinin etkinliğini azalttığını belirtmiştir. Bununla beraber ihraç edilecek malların rejim kapsamında ithal edilen girdileri kullanarak üretildiğinin belgelendirilmesinin ve bunun ihracat beyannamesi üzerinde belirtilmesinin gerekli olduğunu açıklamıştır.

Sayılgan ve Şenol (2010:40), rejim kapsamında kamu gelirlerinden vazgeçerek ve daha kolay yollarla hammadde ve ara mallarının ithal edilmesini sağlayarak, bu ara mallarını üreten yerli işletmelere karşı iç talebin daralmasına neden olup zor durumda kalmalarına sebep olduğunu belirtmiştir. Ayrıca rejimden beklenen faydanın elde edilebilmesi için,

yerli üreticilere karşı yapılan haksız rekabetin engellenmesiyle birlikte rejimin kötüye kullanılmasının önüne geçilmesinin gerekli olduğunu açıklamıştır.

Bıyıkçı'nın çalışmasında (2010:143), DİR'in oluşum ve geliştirilmesi aşamalarında yerli sermayenin de çok büyük etkilerinin olduğuna ve ayrıca bu rejim kapsamında alınabilecek eşyalar konusunda çıkar grupları arasında çok ciddi mücadeleler yaşandığına ve yaşanmaya da devam edildiğine değinilmiştir. Bir tarafta ihracatçılar DİR kapsamında alınabilecek eşyalar listesinin genişletilmesi konusunda talepte bulunurken, diğer tarafta da DİR kapsamında alınan eşyaların yurt içi üreticilerin, yerli üretimin olumsuz etkilendiğine dair karşı yönde mücadelede verdiklerini açıklamıştır

Takım ve Ersungur (2010:302,303), ihracatı desteklemek amacıyla geliştirilen DİR'nin istismara uygun bir rejim olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle, ülkede ithalat ve dış ticaret açığını artırdığı, üretimi ve istihdamı azalttığı düşünülmekte olan bu rejimin aksayan ve zayıf yönlerinin ortadan kaldırılmasının önemli olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla rejimin hayali ihracat olarak görülmesinin engellenip, tarafların rejime karşı güveninin artacağını ve sistemle ilgili bir kısım tartışmaların da ortadan kaldırılacağını açıklamıştır. Ayrıca sistemin daha sağlıklı işleyebilmesi için;

- DİİB'in sadece arz yetersizliği yaşanan mal ve sektörler için verilmesinin,
- Rejimin işleyişindeki bazı aksamalara mevcut denetim sistemindeki eksikliklerin sebep olduğunu ve bunun için denetim mekanizmaları geliştirilerek, ithalatta kalite kontrolü sağlanmasının,
- Belgelerin aracı ihracatçılara verilmemesini ve sadece gerçek imalatçı-ihracatçı firmalara verilmesinin,
- Konulmuş olan gözetim önlemlerinin yetersiz olduğunu ve bunun için gerekli önlemlerin alınmasının,
- DİR'in hem gümrük rejimleri, hem de ihracatı teşvik sistemleri başlığı altında yer almasının mevzuatta karışıklığa neden olduğunu ve bu yüzden DİR'in amacına uygun bir yasal zemine oturtulmasının ve tek bir uygulayıcı kuruluşun sorumluluğuna verilmesinin doğru olduğunu savunmaktadır.

Kocaefe vd'ye göre (2013:223-224), DİR'in yaygın olarak her işletme tarafından kullanılmasının sebebi, girdi maliyetlerinin düşük olması, yurt içinde bulunan

hammadelerin istenilen kalite ve özellikleri taşımaması veya vaktinde teslimatının yapılamaması durumlarında hammaddeleri düşük maliyetle yurt dışından temin edebilme olanağı sağlamasıdır. Ayrıca bu çalışmada DKO'nun %40-50 arasında olmasından dolayı ülke ihracatının yüksek oranda ithalata bağımlı olduğuna ve rejimin yerli üretimi olumsuz etkilediğine dair eleştirilere yer verilmiştir. Buna karşın rejimden yararlanabilmek için alınan DİİB'nin sadece arz yetersizliği yaşanan mal gruplarına ve sektörlerle verilmesi ve verilirken de yüksek katma değer yaratan sektörlerle öncelik tanınmasının gerekli olduğunu önermektedir. Bu konuda araştırmacı bir önceki çalışma (Takım ve Ersungur, 2010)'la aynı görüştedir. Bununla beraber belge kapsamında gerçekleşen ithalatlar ürün bazında istatistiki olarak incelenip, en çok hangi ürün ithal ediliyorsa tespit edilerek, bu ürünlerin yurt içinde bulunması durumunda tedarikinin yurt içinden yapılmasının teşvik edilmesini savunmaktadır. Neticesinde rejimle ilişkin tenkitlerin ortadan kaldırılması için, sistemdeki bazı aksamaların gözden geçirilmesinin, rejime yönelik denetleme sisteminin geliştirilmesinin ve yerli üreticilere yapılan olumsuz etkilerinin asgariye indirilmesinin gerekli olduğu sonucuna varmıştır.

Rejimin dış ticaret, istihdam ve rekabet gücüne olan etkileri hakkında diğer bir önemli çalışma da, Gençosmanoğlu (2016:99) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada eleştirilerin aksine, DİR kapsamında yapılacak ihracatlarda daha az ithal girdi kullanıldığını ve ülkenin ithalata olan bağımlılığının azaldığını tespit etmiştir. Bununla beraber, rejim kapsamında yapılan ithalat ve ihracat işlemlerinde, belirli bir mal grubunun faaliyet gösterdiğini ve bu mal grubunun da ülkenin dış ticaretinde önemli bir yere sahip olduğunu belirtmektedir. Rejimin istihdama olan etkisine bakıldığında, DİR ile yapılan ihracattaki artışlara rağmen, bu sitemden faydalanan firmaların sayısında görülen azalmanın, bu teşvikleri belirli bir sayıda işletmenin kullanımından kaynaklı olduğunu belirtmiştir. İhracat Payı Endeksine göre dünya ticaretinde Türkiye'nin payının artmakta olduğunu ancak ülkenin ihracatta uzmanlaşmadan ziyade ürün çeşitlendirmeyi tercih ederek belirli sayıda mal gruplarında uluslararası pazarlarda öncülük yaptığını belirtmiştir. Ayrıca, üretimin DİR'e olan bağımlılığını etkileyen faktörlerin, üretimdeki bazı girdilerin yurt içinden tedarik edilme imkânının olmaması, ülkedeki teknoloji seviyesi ile ürün kalitesinin yetersizliği ve istenilen fiyatlarla istenilen zamanda bu girdilerin yurtdışından ithalatının daha cazip olduğunu açıklamıştır.

Mete ve Yıldız (2017:50), çalışmasında 2003-2016 döneminde ülkede DİR kapsamında yapılan maden ihracatı ile sanayi ihracat ve ithalatlarında yaşanan artışların cari açığı azalttığını tespit etmiştir. Tespit sonucunda, ‘bu rejim yürürlükten kaldırılmalı’ diyen eleştirilerin aksine, politika yapıcılara bu rejim kapsamında maden ihracatı, sanayi ithalat ve ihracatı için verilen desteklerin artırılmasını, maden ithalatı ile tarım ithalat ve ihracatları için ise bu desteklerin tekrar gözden geçirilerek daraltılmasının gerekli olduğunu önermektedir.

Şişman (2017:280), DİR kapsamındaki vergisel avantajların eşyanın ihraç edilmesine bağlı olduğunu ve bu avantajların yanı sıra rejimin ihlalinin kaçakçılık suçlarına zemin hazırladığını belirtmiştir. Bu rejim çerçevesinde getirilen eşyayı ihraç etmemenin veya sahte belgeler düzenleyip ihraç edilmiş gibi göstermenin bir suç olduğunu ve bu suçlardan devletin zarar gördüğünü ifade etmiştir.

Parlakay ve Duru (2017:71), tarımsal üretim sektöründe, uygulanan politikalar ve mevsimsel şartlardan dolayı bazı yıllarda yaşanan dalgalanmalar sebebiyle bu sektördeki sanayi için gerekli olan hammaddelerin temin edilmesi engellenerek, ithal bağımlılığının artmasıyla beraber mevcut kapasitenin kullanılamaz hale geldiğini belirtmektedir. Tarımsal sanayi sektöründeki işletmelerin yurtdışı pazarlarda rekabet güçlerini kaybetmemesi açısından, ülkede üretim miktarının düşük olduğu ve hammadde yetersizliğinin yaşandığı dönemlerde, bu hammaddelerin DİR kapsamında yurtdışından temininin sağlanmasının ülke ekonomisini olumlu etkilediğini açıklamıştır. Böylece bu sektördeki işletmeler rejim sayesinde vergisiz olarak hammadde temin etmek suretiyle, girdi maliyetini düşürmekle beraber atıl durumda bulunan kapasitelerini de çalıştırıp, dolayısıyla istihdam yaratabilmesi söz konusudur. Çalışmada yapılan bu değerlendirmeler neticesinde Türkiye’de işlenmiş tarım ürünlerinde uygulanan DİR sisteminin dış ticareti canlandırdığı ve ekonomiye büyük katkısının olduğu sonucuna varılmış ve sistemin devam ettirilmesinin gerekli olduğunu ortaya koymuştur.

Tekin (2017:200-205), DİR ile ilgili eleştirilerin rejim kapsamında yapılan ihracatın ithal yedek parça, ara malı ve hammadde ile gerçekleştirilmesinin hem cari açık üzerinde baskı yarattığı hem de ithal ara malına olan bağımlılığı arttırdığı yönünde sonuçların gözlemlendiğine değinmiştir. Bununla beraber bu rejim kapsamında yapılan ihracatın yurtiçi üreticileri olumsuz etkilememesi, sektörün ithal hammaddeye

bağımlılığının artmaması ve cari açığı arttırıcı etki yaratmaması amacıyla döviz kullanım oranındaki sınırlandırmaların önemli olduğunu vurgulamaktadır. Ülke üretimde ithal girdiyi yüksek oranda kullanarak ithalata dayalı büyüme sergilemesinden dolayı, büyüme oranındaki artışların cari işlemler dengesinin de bozulmasına sebep olduğu düşünülmektedir. Bununla beraber ihracatçılara sağladığı avantajlarının yanı sıra ülkemizde kaçakçılık faaliyetinin en fazla karşılaştığı alan da DİR olarak bilinmektedir. Bu bağlamda rejim kapsamında getirilen malların Türkiye Gümrük Bölgesi içerisindeki kalitesi düşük bir malla değiştirilmesi sonucu, bu değiştirilen mamulün işlenerek ihracat taahhüdü yerine geçip, yurt dışından getirilen mamulün ise gümrük bölgemiz içerisinde kalmasının, yurt içi üreticilere karşı hem kalite hem de maliyet açısından haksız rekabete sebep olduğunu belirtmiştir.

DİR çerçevesinde yapılan ithalat, üretimde kullanılacak olan hammaddelerin maliyetlerini azaltabilmesiyle ihracatçılara uluslararası pazarlarda rekabet gücü sağlamayı amaçlamaktadır. Tekin, bu uygulamanın temelde arz yetersizliğinin olduğu dönemlerde kullanılmasının sağlıklı olduğunu belirtmekte, aksi takdirde ithal bağımlılığa yol açacağını düşünmektedir. Aynı şekilde yabancı para biriminin değerli olduğu ve yurtdışından tedarikin zorlaştığı dönemlerde de hammadde ve ara malların yurt içinden temin edilmesinin doğru olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bu durumun gerçekleştirilebilmesi için yurt içi üreticilere malın fiyatını düşürebilecek muafiyetlerin sağlanmasının ve DİR kapsamında ihracat yapacak üreticilere özel finansman kolaylığı sağlanması taraftarıdır.

4.2 Dahilde İşleme Rejiminde Yaşanan Sorunlara Yönelik Alan Araştırması

Rejimin ilk uygulanmaya başladığından beri ülke ihracatı açısından değerlendirildiğinde, ihracatın yarısına yakın bir kısmının bu rejim kapsamında gerçekleşmesi söz konusudur. Fakat bugüne kadar yapılan çalışmalarda farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Rejim kapsamında birtakım sorunların da olduğu gözlemlenmektedir. Bu sorunları tepsi edebilmek için Türkiye genelinde bu rejim kapsamında işlem yapanlar veya bu rejimi kullanan firmalar üzerinde bir araştırma yapılmıştır. Bu kısımda araştırmanın metodolojisine, veri analizine ve bulgulara yer verilmiştir.

4.2.1 Araştırmanın Metodolojisi

Bu kısımda araştırmanın amacı, önemi, yöntemi, örnekleme süreci ve veri toplama aracı yer almaktadır.

4.2.1.1 Araştırmanın Amacı

Bir ülkenin ekonomik anlamda diğer ülkelerle kıyasla hangi seviyede olduğunu birtakım faktörleri karşılaştırarak ölçmemiz mümkündür. Bu faktörlerden biri ülkenin toplam ihracatıdır. Ülkenin toplam ihracatı artmış olabilir, fakat toplam ihracat değerlendirildiğinde buna bağlı olan diğer faktörleri göz ardı etmek yanlıştır. Aynı anda diğer faktörlerin ne kadar etkilendiği de göz önünde bulundurulduktan sonra ekonomik anlamda iyi veya kötü sonuçlarının neler olduğunu söylemek mümkündür. Ülkeler ihracatını artırabilmek için birtakım teşvik sistemlerine başvurmaktadır. Tez çalışması bu teşvik sistemlerinden biri olan DİR'in işleme sürecinde karşılaşılan sorunlarını tespit etmeyi ve bu sorunlara karşı çözümler üretebilmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda sorunların tespit edilebilmesi için, literatürde sorun olarak algılanan konulardan araştırma soruları hazırlanmıştır. Bu araştırma soruları anket tekniği kapsamında iki ayrı gruba yöneltilmiştir. Birincisi DİR kapsamında işlem yapan düzenleyici ve denetleyici kuruluşlardır. İkincisi DİR'i bizzat uluslararası ticaretlerinde uygulayan işletmelerdir.

4.2.1.2 Araştırmanın Önemi

Türkiye ihracata yönelik bir büyüme politikası izlediğinden, ihracata yönelik teşvik sistemlerine başvurmaktadır. İhracatın yarısına yakın bir kısmının bu rejim kapsamında yapıldığı göz önüne alındığında, ülke ekonomisi için DİR'in vazgeçilmez olduğunu söylemek mümkündür. Ülke ekonomisinde bu kadar etkili olan bir rejimin işleyişinde ortaya çıkan sorunların göz ardı edilemeyeceği açıktır. Ayrıca bu sistemin yerli üreticilere karşı haksız rekabete yol açtığı ve ithalata olan bağımlılığı artırdığı vs. eleştiriler kuvvetli bir şekilde yapılmaktadır. Bu sebeple bu tarz sorunların araştırılması ve ilgili kuruluşlar tarafından gerekli tedbirlerin alınması büyük önem arz etmektedir.

4.2.1.3 Araştırmanın Yöntemi

Bu tez nicel araştırma yöntemine dayalı bir çalışmadır. Araştırmada anket tekniği kullanılmıştır. Ayrıca araştırma soruları hazırlanırken, bu rejim kapsamındaki sorunlar hakkında sektör yetkililerinden görüşler alınmıştır.

4.2.1.4 Araştırmanın Kısıtları

Tezin bazı kısıtları bulunmaktadır. Anket çalışmasının sadece DİİB ve Dİİ sahibi firmalara özel olarak uygulanmasından dolayı, firmaları tesadüfi belirleme imkânının olmaması hedef kitleye ulaşmayı zorlaştırmıştır. Bununla beraber anketin bireysel olmayıp belli sayıdaki kurum ve kuruluşlara uygulanması sayısal açıdan kısıtlar getirmiştir. Araştırma yüz yüze anket yöntemiyle yapılmamıştır. Zaman yetersizliği, maliyet faktörü ve ulaşımdaki imkânsızlık nedeniyle çoğunlukla e-mail aracılığıyla iletişim sağlanmıştır. Ayrıca ilk anket gönderme aşamasında, aranan firma çalışanlarının kişisel verilerini (telefon numarası, e-mail ve diğer iletişim araçları) paylaşmak istememesinden dolayı anketin katılımcılara ulaşımı zorlaşmakta dolayısıyla katılım oranı azalmaktadır. Buna rağmen DİİB veya Dİİ kullanan firmalara gönderilen toplam 450 anketten 209 katılımcı geri dönüş yapmıştır. Bu aşamada DDK'ya gönderdiğimiz 40 anketten geri dönenlerin sayısı ise 30 olarak gerçekleşmiştir.

4.2.1.5 Araştırmanın Evreni ve Örneklem

Türkiye genelindeki işletmelerden sadece ihracatçı birliklerine üye olarak DİİB alan işletmeler ile bu rejim kapsamında işlem yapan düzenleyici ve denetleyici kuruluşlar bu araştırmamızın evrenini oluşturmaktadır. Anket çalışmasının uygulandığı Düzenleyici ve Denetleyici kuruluşlar (DDK); Ekonomi Bakanlığını, Gümrük ve Ticaret Bakanlığını ve bakanlığa bağlı olan İhracat Genel Müdürlüğü ve İthalat Genel Müdürlüğü, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Türkiye İhracatçılar Meclisi ve İhracatçı Birliklerini kapsamaktadır⁴. Araştırma aşamasında tüm kitleye ulaşma imkânı bulunamamıştır. Örneklem tekniği olarak olasılığa dayalı olmayan kolayda örneklem yöntemi seçilmiştir.

⁴ Ekonomi Bakanlığı ile Gümrük ve Ticaret Bakanlığı birleşmiş, Ticaret Bakanlığı olmuştur.

4.2.1.6 Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak kullanılan anket formu iki ayrı kurumda uygulanmaktadır. Toplam 30 sorudan 18'i ortak sorudur. İşletmelerin özelliklerine göre 3 soru ve düzenleyici ve denetleyici kuruluşların özelliklerine göre de 9 soru fazladan eklenmiştir. Araştırma sorularını hem firmalara, hem de düzenleyici ve denetleyici kuruluşlara ayrı ayrı uygulamamızın nedeni, bu kuruluşların rejimle ilgili farklı değerlendirmeler yapabilme ihtimali taşıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Anketlerde ölçme yöntemi olarak Beşli Likert ölçeği (“1 Hiç Katılmıyorum”, “2 Kısmen Katılmıyorum”, “3 Kararsızım”, “4 Kısmen Katılıyorum”, “5 Kesinlikle Katılıyorum”) kullanılmıştır.

4.3 Veri Analizi ve Bulgular

Bu başlıkta araştırmanın önemli kısmını oluşturan, rejim kapsamında ortaya çıkan sorunlara yönelik veri analizleri bulunmaktadır. Araştırmada elde edilen verilerin analizi için SPSS (Sosyal Bilimler için İstatistik Paketi) 22 paket programı kullanılmıştır. Anket soruları; rejimi bizzat uygulayan işletmelere ve rejimin sağlıklı şekilde işlemeden sorumlu olan düzenleyici ve denetleyici kuruluşlara (DDK) ortak soru setinden ve farklı soru setinden oluşan iki bölümlü bir yapı ile yöneltmiştir. Araştırma soruları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5

		Araştırma Soruları	
DDK'lara ve İşletmelere Ortak Soru Seti	1.	DİR, işletmelerin verimliliğini köreltmektedir.	
	2.	DİR'de sık ve devamlı yaşanan değişiklikler belirsizliklere yol açıp sistemin etkinliği azalmaktadır.	
	3.	DİR kapsamında ithal edilen veya yurt içinden sağlanan girdilerin ne kadarının ihracat ürününün bünyesinde kullanıldığı net olarak bilinebilmektedir.	
	4.	DİR'in sektör ayrımı yapmaksızın her işletme tarafından kullanılması doğrudur.	
	5.	DİR kapsamında belge sahibi ihracatçıların ihracatı aracı ihracatçılar vasıtasıyla da yapabildiği doğru değildir. Belgeler sadece gerçek imalatçı-ihracatçılara verilmelidir.	
	6.	DİR, hem ekonomik etkili gümrük rejimi hem de bir ihracat teşvik sistemi olarak bilinmektedir. Bu yüzden mevzuat karışıklığı yaşanmaktadır.	
	7.	DİR kapsamında ithalatı yapılan eşya şayet Türkiye'de üretiliyorsa, ilgili sektörler desteklenerek yurtiçinden temin edilmesinin önü açılmalıdır.	
	8.	DİR'de kullanılacak bazı girdilerin yurt içinde de üretiliyor olmasına rağmen, sadece maliyeti indirmek, kaliteyi artırmak ya da tedarikte yaşanan sorunlar nedeniyle ithal edilmesi yanlıştır.	
	9.	DİR kapsamında; ihracat yapmış gibi sahte gümrük beyannamesi düzenlenerek, gerçek değerlerin çok üstünde fiktif ihracatlar ve sahte teyitlerle taahhüt kapatma usulsüzlükleri yapılmaktadır.	
	10.	Eşdeğer eşya kullanımında sıklıkla sorunlar yaşanmaktadır.	
	11.	Üretim aşamasında kullanılan girdilerin fire oranlarının yanlış hesaplanması söz konusu olabilir.	
	12.	Kapasite raporundaki fire kavramıyla DİR'de anlaşılması gereken fire kavramı anlam kargaşası çıkarmaktadır.	
	13.	DİR gerçekten ihracatı artırıcı bir niteliğe sahiptir.	
	14.	DİR, Türk ihracatçılarının uluslararası pazarlarda rekabet gücünü artırmaktadır.	
	15.	DİR istihdamı olumlu yönde etkilemektedir.	
	16.	DİR yerel girdilerin aleyhine haksız rekabete yol açmaktadır.	
	17.	DİR ithalata olan bağımlılığı artırmaktadır.	
	18.	DİR'in, otomasyon sistemi marifetiyle yürütülmesi firmaların işini kolaylaştırmıştır.	
Farklı Soru Seti	İşletme	19.	DİR kapsamında ithalatı yapılacak eşya listelerini genişletmek gerekmektedir.
		20.	DİR kapsamında gümrüklerde yapılan sıkı denetim firmaları sıkıntıya sokmaktadır.
		21.	DIİB'nin kapatılması aşamasında sektöre bağlı olarak ürün çeşitliliğinin çok olması durumunda, belge özel şartı gereği ibrazı zorunlu olan Ekspertiz Raporunun her belge için ayrı ayrı alınması dokümantasyon maliyetini artırmaktadır.
	DDK	22.	DİR, ticaret politikası önlemlerinin etkisini azaltmaktadır.
		23.	DİR'e ilişkin mevcut denetim sisteminin yetersiz olduğunu düşünüyorum.
		24.	DİR süreçlerinde görev yapan uzmanlar birlikte çalıştığı firmaların rejimle ilgili bilgilerini yeterli buluyorlar.
		25.	DİR süreçlerinde görev yapan uzmanlar işe başlamadan önce ve devam eden sürede kendilerine sağlanan eğitim imkânlarını yeterli buluyorlar.
		26.	DİR'de DKO'na sınırlandırma getirilmesi olumludur.
		27.	DİR'de bazı tarım ürünlerinin ithalatının yasak olması yerli üretimi desteklemektedir.
		28.	DİR'de bazı tarım ürünlerinin ithalatına dönemsel kısıtlama getirilmesi yerli üretimi desteklemektedir.
		29.	Serbest Ticaret Anlaşması (STA), DİR kapsamında gerçekleştirilen ihracatı artırmaktadır.
		30.	DİR, Dış Ticaret Açığının artmasına sebep olmaktadır.

4.3.1 İşletmeler ile DDK'nın DİR'e Karşı Tutumları ve Güvenilirlik Testi

Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluşlar (DDK) ile birlikte DİİB sahibi firmalara yapmış olduğumuz anket çalışmasında, toplam geri dönüş yapılan anket sayısı 239'dur. Katılımcıların 209'u DİİB sahibi işletmeler, 30'u ise DDK'dır (Tablo 6).

Tablo 6
Katılımcılar

Katılımcılar	Katılımcı sayısı	%
DİİB Sahibi İşletmeler	209	%87
Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluşlar	30	%13
Genel	239	%100

Bu 209 katılımcı firmanın %74'ünün imalatçı-ihracatçı firmalar olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu rejimden en çok imalatçı-ihracatçı firmaların yararlandığını söylemek mümkündür (Tablo 7).

Tablo 7

İşletmelerin Ticari Statüsü		
Firma Türü	İşletme Sayısı	Yüzde Oranı (%)
İmalatçı	19	9
İmalatçı-İhracatçı	154	74
İhracatçı	20	9
Diğer	16	8
Toplam	209	100

Anket sorularının içerisinde bazı sorular direkt DİR'in doğrudan etkileri üzerine sorulmaktadır. Bu sorulardan yola çıkarak katılımcılarımızın rejime karşı ortak tutumları hesaplanmıştır.

İşletmelerin rejime karşı tutumlarının ortaya çıkabilmesi için, ortalama tutuma dâhil edilen sorular:

- DİR işletmelerin verimliliğini köreltmektedir.
- DİR gerçekten ihracatı arttırıcı bir niteliğe sahiptir.
- DİR, Türk ihracatçılarının uluslararası pazarlarda rekabet gücünü artırmaktadır.

- DİR istihdamı olumlu yönde etkilemektedir.
- DİR yerel girdilerin aleyhine haksız rekabete yol açmaktadır.
- DİR ithalata olan bağımlılığı arttırmaktadır.

Tablo 8
İşletmelerin DİR'e karşı tutumları

İşletme sayısı	209
Ortalama Tutum	4,0305

İşletmelerin DİR ile ilgili ifadelerle karşı ortalama tutumu 4,03'tür. 1 hiç katılmıyorum ve 5 kesinlikle kayılıyorum olduğu düşünülürse, işletmelerin bu rejimi destekledikleri anlaşılmaktadır (Tablo 8).

DDK'nın rejime karşı tutumlarının hesaplanması için, ortalama tutuma dâhil edilen sorular:

- DİR işletmelerin verimliliğini köreltmektedir.
- DİR sistemi ticaret politikası önlemlerinin etkisini azaltmaktadır.
- DİR gerçekten ihracatı artırıcı bir niteliğe sahiptir.
- DİR, Türk ihracatçılarının uluslararası pazarlarda rekabet gücünü artırmaktadır.
- DİR istihdamı olumlu yönde etkilemektedir.
- DİR yerel girdilerin aleyhine haksız rekabete yol açmaktadır.
- DİR ithalata olan bağımlılığı arttırmaktadır.
- DİR, dış ticaret açığının artmasına sebep olmaktadır.

Tablo 9
DDK'nın DİR'e karşı tutumları

DDK sayısı	30
Ortalama Tutum	3,5208

Düzenleyici, denetleyici kuruluşların DİR'e karşı tutumu 3,52'dir. Bu kuruluşlar DİR'i işletmelere kıyasla daha az desteklemektedir (Tablo 9). Rejime karşı sergilenen bu tutumların güvenilir olup olmadığını ölçmemiz için ölçeğin Cronbach's Alpha katsayısı hesaplanmaktadır. Maddelerin iş tutarlılığının bir ölçüsü olan Cronbach's Alpha katsayısı, ölçekte bulunan maddelerin homojen yapısını açıklamak veya sorgulamak amacıyla kullanılmaktadır. Cronbach's Alpha katsayısı;

$0 < R_2 < 0.40$ ise güvenilir değil, $0.40 < R_2 < 0.60$ ise düşük güvenilirlikte, $0.60 < R_2 < 0.80$ ise oldukça güvenilir ve $0.80 < R_2 < 1.00$ ise yüksek güvenilirlikte, olarak ifade edilmektedir (Yıldız ve Uzunsakal, 2018:19).

Tablo 10
Güvenilirlik Analizi

	İşletmeler	DDK
Cronbach's Alpha Katsayısı	0,739	0,832

İşletmelerin DİR'e karşı tutum ölçeğinin Cronbach's Alpha katsayısı 0,739, DDK'nın DİR'e karşı tutum ölçeğinin Cronbach's Alpha katsayısı ise 0,832'dir (Tablo 10). Her ikisinin de Cronbach's Alpha katsayılarının 0,7'nin üzerinde çıkması, DİR'e karşı yapmış olduğumuz tutum ölçeğinin güvenilir olduğunu göstermektedir.

4.3.1.1 DİR'e Karşı İşletme Tutumlarının ANOVA'sı

DİR kapsamında işlem yapan firma türlerinin rejime olan tutumlarını öğrenmek amacıyla ANOVA (Analysis of Variance) testi kullanılmıştır. ANOVA test sonuçları, sadece üç veya üçten fazla gruplar arasında herhangi bir fikir farklılığının olup olmadığını göstermektedir (Altunışık ve Coşkun, 2012:200).

Tablo 11
İşletme Tutumlarını Tanımlayıcı İstatistikler

	İşletme	Ortalama	Standart Sapma
İmalatçı	19	3,368	0,729
İmalatçı-İhracatçı	154	4,163	0,693
İhracatçı	20	4,100	0,478
Toplam	193	4,078	0,715

Tablo 12
Tutuma Göre Homojen Varyans Test

	Levene Statistic	df1	df2	Sig.
İşletmelerin Tutumu	1,067	2	190	0,346

ANOVA'da varyansların homojenliği Levene İstatistiği kullanılarak kontrol edilmektedir (Tablo 12). Levene istatistiğinden elde edilen p değeri 0,05'ten yüksek

çıkacağı için çoklu karşılaştırmalarda Tamhane testi kullanılmıştır (Altunışık ve Coşkun, 2012:202).

Tablo 13
Tutum ANOVA

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Grups	10,700	2	5,350	11,614	0,000
Within Grous	87,525	190	0,461		
Total	98,225	192			

Anova testinin anlamlılık değeri (sig= **0.000.**) %5'ten küçük olduğu için ANOVA sonucu anlamlıdır. Firma türü DİR'e karşı tutumu etkilemektedir. (Tablo 13). Bu test uygulamasında gruplar arası farklılığın hangi gruptan kaynaklandığının tespitine yönelik istatistikler Post Hoc tablosunda (Tablo 14) bulunmaktadır. Gruplar arasında farkların olması durumunda ise istatistiksel açıdan anlamlı farklılığa sebep olan grup veya gruplara ilişkin seçeneklerin yanına (*) işareti konulmaktadır (Altunışık ve Coşkun, 2012:205). Tablo 14'e göre, imalatçılar ile diğer iki grup arasında anlamlı farklılıkların olduğu anlaşılmıştır.

Tablo 14
Tutum Post Hoc Multiple Comparison

Dependent Variable		(I) Firma türü	(J) Firma türü	Mean Differense (I-J)	Std.Error	Sig.
İşletmelerin Tutumu	Tamhane	İmalatçı	İmalatçı ihracatçı	-0,795*	0,39179	0,025
			İhracatçı	-0,731*	0,51619	0,012
		İmalatçı-İhracatçı	İmalatçı	0,795*	0,39179	0,025
			İhracatçı	0,634	0,38298	0,457
		İhracatçı	İmalatçı	0,731*	0,51619	0,012
			İmalatçı-İhracatçı	-0,634	0,38298	0,457

Tablo 14'ten elde ettiğimiz sonuçlardan yola çıkarak, Tablo 11'deki tanımlayıcı istatistikleri değerlendirdiğimizde, imalatçı-ihracatçı firmalar ile ihracatçı firmalara göre, sadece imalatçı olan firmaların DİR'i daha az destekledikleri anlaşılmaktadır. İmalatçıların bu sistemi daha az desteklemesinin nedeni ise, DİR'nin üretime yönelik bir destek sistemi olmamasıdır. Çünkü bu rejim ihracatı teşvik etmek amacıyla uygulanmaktadır.

4.3.2 Rejim Kapsamında Yaşanan Sorunlara Yönelik Ortak Analiz

Burada sadece 239 katılımcıya sorulan ortak sorulara yer verilerek analiz yapılmaktadır (Tablo 15).⁵

⁵ Ortak analize göre İşletmeler ile DDK'ların fikir ayrımı fazla olan sorular bir sonraki tablolarda daha ayrıntılı olarak verilecektir.

Tablo 15
İşletmeler ile DDK'ların Ortak Soru Seti ve Katılım Yüzdesi

Ortak Soru Seti/ Katılım Oranı %	Hiç Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1.DİR, işletmelerin verimliliğini köreltmektedir.	62	16	4	14	4
2.DİR'de sık ve devamlı yaşanan değişiklikler belirsizliklere yol açıp sistemin etkinliği azalmaktadır.	8	13	11	43	25
3.DİR kapsamında ithal edilen veya yurt içinden sağlanan girdilerin ne kadarının ihracat ürününün bünyesinde kullanıldığı net olarak bilinebilmektedir.	6	9	9	44	32
4.DİR'in sektör ayrımı yapmaksızın her işletme tarafından kullanılması doğrudur.	6	12	5	23	51
5.DİR kapsamında belge sahibi ihracatçıların ihracatı aracı ihracatçıları vasıtasıyla da yapabilmesi doğru değildir. Belgeler sadece gerçek imalatçı-ihracatçılara verilmelidir.	39	16	5	17	23
6.DİR, hem ekonomik etkili gümrük rejimi hem de bir ihracat teşvik sistemi olarak bilinmektedir. Bu yüzden mevzuat karışıklığı yaşanmaktadır.	18	15	15	40	12
7.DİR kapsamında ithalata yapılan eşya şayet Türkiye'de üretiliyorsa, ilgili sektörler desteklenerek yurtiçinden temin edilmesinin önü açılmalıdır.	3	1	3	24	67
8.DİR'de kullanılacak bazı girdilerin yurt içinde de üretiliyor olmasına rağmen, sadece maliyeti indirmek, kaliteyi artırmak ya da tedarikte yaşanan sorunlar nedeniyle ithal edilmesi yanlıştır.	29	20	12	21	18
9.DİR kapsamında; ihracat yapmış gibi sahte gümrük beyannamesi düzenlenerek, gerçek değerlerin çok üstünde fiktif ihracatlar ve sahte teyitlerle taahhüt kapatma usulsüzlükleri yapılmaktadır.	18	10	44	20	8
10.Eşdeğer eşya kullanımında sıklıkla sorunlar yaşanmaktadır.	9	6	17	46	22
11.Üretim aşamasında kullanılan girdilerin fire oranlarının yanlış hesaplanması söz konusu olabilir.	6	4	14	50	26
12.Kapasite raporundaki fire kavramıyla DİR'de anlaşılması gereken fire kavramı anlam kargaşası çıkarmaktadır.	5	5	12	49	29
13.DİR gerçekten ihracatı artırıcı bir niteliğe sahiptir.	6	4	2	28	60
14.DİR, Türk ihracatçılarının uluslararası pazarlarda rekabet gücünü artırmaktadır.	4	4	2	20	70
15.DİR istihdamı olumlu yönde etkilemektedir.	5	5	8	28	54
16.DİR yerel girdilerin aleyhine haksız rekabete yol açmaktadır.	25	35	18	15	7
17.DİR ithalata olan bağımlılığı arttırmaktadır.	28	29	14	20	9
18.DİR'in, otomasyon sistemi marifetiyle yürütülmesi firmaların işini kolaylaştırmıştır.	3	2	4	14	77

DİR'in işletmelerin verimliliği üzerinde olumsuz etkisinin olup olmadığı araştırılırken, katılımcıların 78'i bu rejimin işletmelerin verimliliğini körelttiğini düşünmemektedir. Katılımcıların sadece %20'ye yakın bir kesimi Mali (2004) ile aynı görüştedir.

DİR kapsamında sürekli değişiklikler yapılmaktadır. Katılımcıların %68'i yapılan bu değişikliklerin sistemin etkinliğini azalttığını belirtmektedir. Bu konuda elde ettiğimiz sonuçlar da Mali'nin (2004) çalışmasında elde edilen sonuçlara uygunluk göstermiştir.

Bununla birlikte Mali'ye (2004) göre, ithal edilen veya yurt içinden sağlanmış olan girdilerin ne kadarının ihraç ürününün bünyesinde kullanıldığına dair sağlıklı bir tespit mümkün olmaması rejimin eleştirilen yönlerinden biri olup yapmış olduğumuz araştırmada da katılımcıların %76'sı bu fikri desteklemektedir.

DİR'in kullanılmasında sektör ayrımı yapılmasının ve sadece arz yetersizliği yaşanan sektörlerde kullanılmasının doğru olup olmadığına dair katılımcıların görüşleri Tablo 16'da daha ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 16

4. DİR'in sektör ayrımı yapmaksızın her işletme tarafından kullanılması doğrudur.			
	DİİB Sahibi İşletmeler %	DDK%	Genel(%100)
Hiç Katılmıyorum	8	20	9
Kısmen Katılmıyorum	9	27	12
Kararsızım	6	3	5
Kısmen Katılıyorum	23	17	23
Kesinlikle Katılıyorum	54	33	51

Bu sistemden faydalanan işletmelerin %77'si rejimin sektör ayrımı yapmaksızın kullanılmasını istemektedir. Fakat DDK'ların yarısı (%50'si) işletmeleri desteklerken, diğer yarısına yakın bir kısmı da (%47'si) sektör ayrımı yapılmasının daha mantıklı olduğunu belirtmektedir. Görüşlerin geneline bakılırsa %74'ü DİR'nin sektör ayrımı yapmaksızın kullanılmasının doğru olduğu kanaatindedir. Lakin katılımcıların çoğunluğunu işletmelerin oluşturduğunu göz önüne alırsak, DDK'nın bu husustaki 'sektör ayrımı yapılmalı' yanıtlarını da göz ardı etmemiz doğru değildir. Ayrıca bu

kuruluşların görüşleri sistemin sağlıklı yürütülmesi açısından oldukça önemlidir. Bu sonuçlara göre sadece DDK'ların yarısı Takım ve Ersungur (2010)'la aynı görüştedirler.

DİİB kapsamında yapılan ihracatın aracı ihracatçılar vasıtasıyla da yapılabilmesi diğer bir tartışma konusudur (Tablo 17).

Tablo 17

5. DİR kapsamında belge sahibi ihracatçıların ihracatı aracı ihracatçılar vasıtasıyla da yapılabilmesi doğru değildir. Belgeler sadece gerçek imalatçı-ihracatçılara verilmelidir.			
	DİİB Sahibi İşletmeler %	DDK%	Genel(%100)
Hiç Katılmıyorum	34	73	39
Kısmen Katılmıyorum	17	7	16
Kararsızım	5	3	5
Kısmen Katılıyorum	19	7	17
Kesinlikle Katılıyorum	25	10	23

Bu rejimi kullanan işletmelerin yarısı (%51'i) DİR kapsamındaki ihracatın aracı ihracatçılar vasıtasıyla da yapılabilmesi taraftarıyken diğer bir yarısına yakını (%44'ü) belgelerin sadece kendilerine verilmesinin doğru olduğunu belirtmiştir. DDK'ların ise %80'i aracı ihracatçıların de devreye girmesini doğru bulmaktadır. Her ikisinin toplamına bakılırsa %55 oranla aracı ihracatçıların da ihracat yapabilmesi desteklenmekte iken aynı anda %40 oranla aracı ihracatçılara ihtiyaç duyulmadığı belirtilmiştir. Burada sadece DDK'dan elde edilen sonuçlar Takım ve Ersungur (2010) çalışmasındaki sonuçlardan farklılık göstermiştir.

Bu rejim hem ihracata dayalı teşvik sistemleri başlığı altında hem de ekonomik etkili gümrük rejimleri başlığı altında yer almaktadır. Dolayısıyla mevzuatta karışıklığa neden olabilmektedir. Tablo 18'deki genel değerlendirmeye göre, katılımcıların yarısından fazlası yani %52'si, bunun 'bir rejim mi, yoksa ihracat teşvik sistemi mi' olduğu konusunda mevzuatta belli bir karmaşıklığın olduğunu belirtmiştir.

Tablo 18

6. DİR, hem ekonomik etkili gümrük rejimi hem de bir ihracat teşvik sistemi olarak bilinmektedir. Bu yüzden mevzuat karışıklığı yaşanmaktadır.			
	DİİB Sahibi İşletmeler %	DDK%	Genel(%100)
Hiç Katılmıyorum	16	30	18
Kısmen Katılmıyorum	14	17	15
Kararsızım	17	3	15
Kısmen Katılıyorum	41	33	40
Kesinlikle Katılıyorum	12	17	12

Mevzuatta karmaşıklığın olduğuna dair belli bir kesim kararsız kalırken mevzuatta fazla bir karışıklığın olmadığına ise %33'lük bir kesim itiraz etmektedir. Bu konuda da elde edilen sonuçlar, Takım ve Ersungur (2010)'da olduğu gibi mevzuatta belli bir karışıklığın yaşandığını belli etmiştir.

Katılımcıların %91'i, DİR kapsamında ithalatı yapılan eşyanın, Türkiye'de üretilebilmesi halinde, ilgili sektörlerin desteklenerek yurtiçinden temininin sağlanmasını doğru bulmuştur. Bizim elde ettiğimiz bu sonuca paralel olarak, Kocaefe ve diğ. (2013) çalışmasında, belge kapsamında gerçekleştirilen ithalatların incelenmesiyle, en çok hangi ürünlerin ithal edildiğinin tespit edilerek, bu ürünlerin üretiminin yurt içinde de yapılabilmesi durumunda, yurt içinden tedarik edilmesinin doğru olduğunu belirtmişlerdir.

Ülkenin toplam ihracatının içerisinde DİR ile gerçekleştirilen ihracat oranı yüksektir. İhracatçılar, ülke içerisinde yeterli derecede kaliteli ara malı üretilmemesi, yurt içinde bulunan hammaddelerin yurt dışıyla kıyasla daha pahalı olması gibi nedenlerden dolayı ara mallarını yurt dışından temin etme yollarına daha çok başvurumaktadırlar. Bu duruma karşı yapmış olduğumuz araştırmada ise, katılımcıların %49'u firmaların kaliteden ve ucuzluktan dolayı ithalata başvurmalarına olumlu bakmaktadır (Tablo 19). Fakat %39'u da üretimde yerli girdilerin tercih edilmesini desteklemektedir.

Tablo 19

8. DİR’de kullanılacak bazı girdilerin yurt içinde de üretiliyor olmasına rağmen, sadece maliyeti indirmek, kaliteyi artırmak ya da tedarikte yaşanan sorunlar nedeniyle ithal edilmesi yanlıştır.			
	DİİB Sahibi İşletmeler %	DDK%	Genel(%100)
Hiç Katılmıyorum	27	44	29
Kısmen Katılmıyorum	21	13	20
Kararsızım	13	7	12
Kısmen Katılıyorum	21	23	21
Kesinlikle Katılıyorum	18	13	18

Rejim kapsamında söz konusu olan diğer bir sorun da, ihracat yapmış gibi sahte gümrük beyannamesi düzenlenerek, gerçek değerlerin çok üstünde fiktif ihracatların gerçekleştirilmesi ve sahte teyitlerle taahhüt kapatma usulsüzlüklerinin yapılmasıdır. Fakat katılımcılar bu konuda %44 oranla kararsız olduklarını belirtmiştir (Tablo 20).

Tablo 20

9. DİR kapsamında; ihracat yapmış gibi sahte gümrük beyannamesi düzenlenerek, gerçek değerlerin çok üstünde fiktif ihracatlar ve sahte teyitlerle taahhüt kapatma usulsüzlükleri yapılmaktadır.			
	DİİB Sahibi İşletmeler %	DDK%	Genel(%100)
Hiç Katılmıyorum	12	53	18
Kısmen Katılmıyorum	10	10	10
Kararsızım	48	20	44
Kısmen Katılıyorum	22	10	20
Kesinlikle Katılıyorum	8	7	8

DDK’ın %63’ü ise böyle bir usulsüzlüğün olmadığı taraftarıdır. Önceki bölümlerde, TBMM Yolsuzlukları Önleme Meclis Araştırma Komisyon Raporuna göre bu rejim kapsamında sahte gümrük beyannameleri düzenlenerek yasal olmayan yollarla ithalatın yapılması veya vergisiz getirilen ürünlerin işlendikten sonra ihracatının yapılmaması veya ihraç ürününün kıymetini yükseltip gösterme yöntemleriyle taahhüt kapatma gibi usulsüzlüklerin olduğu tespitinin yapıldığına dair bir ifadeye yer verilmişti. Bu iki sonucun farklılık göstermesini ise bu tarz usulsüzlüklerin ilerleyen zaman içerisinde gerekli tedbirlerin alınmasıyla birlikte azalmasının bir neticesi olarak değerlendirmek mümkündür.

Bu rejim kapsamında ithal eşyasının yerine kullanılan eşdeğer eşyasının, ithal eşyasıyla aynı ticari nitelikte olup olmadığının üretimden sonra anlaşılabilir hale gelmesi hem ihracatçıları hem de denetleyicileri bir sorunla karşı karşıya bırakmaktadır. Bunu bir sorun olarak algılayan katılımcılar % 68 düzeyindedir. Katılımcıların %17'si ise kararsızdır. Ünal (2009)'a göre de, en çok karşılaşılabilen ve sistemle ilgili usulsüzlükleri artıran faktörlerden biri ayniyet tespitinin olmaması olarak elde ettiğimiz sonuçlarla benzerlik göstermiştir.

Fire oranlarının hesaplanmasında yaşanabilecek yanlışlıklara yönelik katılımcıların %76'sı fire oranının yanlış hesaplandığını düşünmektedir. Yine Ünal (2009) çalışmasında, bu yanlış hesaplamalara, işlemin yapıldığı yeri dahi görmeyen uzmanların hesaplama yapmalarını sebep olarak göstermiştir.

Bununla beraber katılımcıların %78'i kapasite raporundaki fire kavramıyla, DİR'de anlaşılması gereken fire kavramları arasında anlam kargaşası yaşandığını belirtmiştir.

DİR'in ihracat artışlarındaki etkisi araştırıldığında, rejimin %88 oranla ihracatı artırıcı nitelikte olduğu anlaşılmıştır.

İhracatı arttırmasının yanı sıra bu rejim ihracatçılara uluslararası piyasalarda rekabet gücü kazandırmayı da amaçlamaktadır. Yapılan anket çalışmasında %90'lık bir katılım oranıyla rejimin ihracatçılara rekabet gücü kazandırıyor olması ispatlanmıştır.

DİR'in istihdam üzerine olan etkisini değerlendirildiğinde, %82 oranla rejimin istihdamı olumlu yönde etkilediği belirtilmiştir. Elde ettiğimiz bu sonuç, Ünal'ın (2009) çalışmasında elde edilen sonuçlardan farklılık göstermektedir. Bununla beraber DDK'ların içerisindeki %26'lık bir kısmın olumsuz görüşleri alınmıştır.

DİR kapsamında getirilen malların Türkiye Gümrük Bölgesi içerisindeki mallarla değiştirilmesi sonucunda, değiştirilmiş malların işlenerek ihraç edilmesiyle ve yurt dışından getirilen malların ise gümrük bölgesi içinde kalmasıyla, yerli üreticilerin hem kalite hem de maliyet açısından haksız bir rekabetle karşı karşıya kalmasının da rejimin aksayan yönlerinden biri olduğu bilinmektedir. Buna göre işletmelerin ve DDK'nın yarısından fazlası yerli girdilerin aleyhine haksız rekabetin olmadığını savunmuştur. Bu %60'lık kesimin 'rejimin yerli üreticiler karşı haksız rekabete yol açmıyor' kararının

nedeni, yerli üreticilerin kaliteli ara malı üretemediğinden kaynaklanabilmektedir. Bununla beraber katılımcıların %22'lik bir kısmı ise haksız rekabetin de söz konusu olduğunu belirtmiştir. Vardığımız bu sonuçlar, Sayılğan ve Şenol (2010) ile Tekin'in (2017) çalışmalarında gösterilmiş olan sonuçlardan farklılık göstermektedir.

Rejimin ihracatı artırmasının yanı sıra ithalatı da beraberinde arttırdığı anlaşılmaktadır. Eğer DİR, ithalatı artırmasıyla beraber ithal bağımlılığı da artırıyorsa, üzerinde durulması gereken bir sorundur. Genel olarak bu sorunun değerlendirilmesine bakarsak, toplam katılımcıların sadece %29'u bu görüşü destekliyor. Katılımcıların %57'si ise DİR'in ithal bağımlılığını tetiklediğini düşünmüyorlar. Ünal (2009) ve Tekin'in (2017) çalışmalarında varmış oldukları sonuçlar, burada elde ettiğimiz sonuçlara göre büyük farklılık göstermektedir.

Otomasyon Sistemi, firmalara ve yetkili kuruluşlara gümrük ve ticaret işlemlerinin elektronik ortamda hem hızlı hem de kolay yapılabilmesini sağlayan ve işlem maliyetlerini düşürmeyi ve daha az işgücüyle denetimi güçlendirmeyi amaçlayan bir sistemdir. DİR'in bu sistem aracılığıyla yürütülmesi %94 oranla katılımcılar tarafından desteklenmektedir.

4.3.3 Dahilde İşleme Rejimini Kullanan Firmalara Yönelik Özel Sorular ve Analizi

Araştırma aşamasında karşılaşılan bazı sorunlar sadece işletmeleri veya DDK'ları etkilemektedir ve ilgilendirmektedir. Bu yüzden anket sorularımızın bir kısmı bu kurumların özelliklerine göre farklılık göstermektedir. Bu başlık altında DİR kullanan firmalara yönelik analizlere yer verilecektir (Tablo 21).

Tablo 21
İşletmelerin Farklı Soru Seti ve Katılım Yüzdesi

İşletmelere Özel Sorular/ Katılım Yüzdesi (%)	Hiç Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1.DİR kapsamında ithalatı yapılacak eşya listelerini genişletmek gerekmektedir.	3	7	14	33	43
2.DİR kapsamında gümrüklerde yapılan sıkı denetim firmaları sıkıntıya sokmaktadır.	13	18	13	41	15
3.DİİB'nin kapatılması aşamasında sektöre bağlı olarak ürün çeşitliliğinin çok olması durumunda, belge özel şartı gereği ibrazı zorunlu olan Ekspertiz Raporunun her belge için ayrı ayrı alınması dokümantasyon maliyetini artırmaktadır.	5	1	9	26	59

İşletmeler yaklaşık %80 oranında DİR kapsamında ithalatı yapılacak eşya listesinin genişletilmesini isterken %10'luk kısmı ise bu görüşe katılmamaktadır. Bıyıkçı'nın (2010) çalışmasında çıkar grupları arasında bu konuyla ilgili anlaşmazlığın olduğu belirtilmiştir. Buradan da anlaşıldığı üzere DİR kullanan işletmeler ithal eşyası listesinin genişletilmesini istemektedir. Ancak yerli ara malı üreticilerin bu ankete dâhil olmamasından dolayı yerli üreticilerin de bu tarz sorunlara karşı fikirlerinin ne olduğunun araştırılması gerekmektedir.

Gümrüklerde yapılan sıkı denetimlere karşı yapılan işletmelerin tutumlarına bakıldığında, işletmelerin %56'sı aşırı yapılan denetimlerden olumsuz etkilenmektedir. İşletmelerin %31'i ise yapılan denetimlerden rahatsız değillerdir. Buna karşın yapılan daha önceki araştırmalardan, Takım ve Ersungur (2010)'un çalışması bizim elde ettiğimiz sonuçtan farklılık göstermekteyken, Parlakay ve Duru (2017) ise çalışmasında burada elde edilen sonuca paralel bir bulgu elde etmiştir.

İşletmelerin %85'i, DİİB'nin kapatılması aşamasında, sektöre bağlı olarak ürün çeşitliliğinin çok olması durumunda, belge özel şartı gereği ibrazı zorunlu olan Ekspertiz Raporu'nun her bir belge için ayrı istenmesinin dokümantasyon maliyetini artırdığını düşünmektedir.

4.3.3.1 İşletmelere Yönelik Sorularda ANOVA

Bu başlıkta işletmelere yönelik uygulanan anket çalışmasındaki soruların ANOVA'ya yer verilecektir. Ayrıca bu başlıkta sadece ANOVA test sonucu anlamlı çıkmış sorular bulunmaktadır.

Tablo 22
İşletme Türüne Göre Tanımlayıcı İstatistikleri

Sorular	İşletme Türü	İşletme	Ortalama	Standart Sapma
1. DİR kapsamında belge sahibi ihracatçıların ihracatı aracı ihracatçıları vasıtasıyla da yapabilmesi doğru değildir. Belgeler sadece gerçek imalatçı ihracatçı firmalara verilmelidir.	İmalatçı	19	3,7368	1,40800
	İmalatçı-İhracatçı	154	2,7078	1,66441
	İhracatçı	20	2,2500	1,33278
	Toplam	193	2,7617	1,64100
2. DİR hem ekonomik etkili gümrük rejimi hem de bir ihracat teşvik sistemi olarak bilinmektedir. Bu bağlamda mevzuat karışıklığı yaşanmaktadır.	İmalatçı	19	3,8947	1,04853
	İmalatçı-İhracatçı	154	3,1234	1,31023
	İhracatçı	20	2,8000	1,19649
	Toplam	193	3,1658	1,29642
3. DİR'de kullanılacak bazı girdilerin yurt içinde de üretiliyor olmasına rağmen, sadece maliyeti indirmek, kaliteyi artırmak ya da tedarikte yaşanan sorunlar nedeniyle ithal edilmesi yanlıştır.	İmalatçı	19	3,8421	1,64192
	İmalatçı-İhracatçı	154	2,5325	1,40573
	İhracatçı	20	3,4500	1,39454
	Toplam	193	2,75565	1,49226

ANOVA'da varyansların homojenliği, Levene İstatistiği kullanılarak kontrol edilmektedir (Tablo 23). Çoklu karşılaştırmalarda Levene istatistiğinden elde edilen p değeri 0,05'ten yüksek ise Tamhane, eğer p değeri 0,05 ten küçük ise Tukey HSD testi kullanılmaktadır (Altunışık ve Coşkun, 2012:204).

Tablo 23
İşletme Soru Homojen Varyans Test

Sorular	Levene Statistic	df1	df2	Sig.
1.DİR kapsamında belge sahibi ihracatçıların ihracatı aracı ihracatçılar vasıtasıyla da yapabilmesi doğru değildir. Belgeler sadece gerçek imalatçı ihracatçı firmalara verilmelidir.	7,033	2	190	0,001
2.DİR hem ekonomik etkili gümrük rejimi hem de bir ihracat teşvik sistemi olarak bilinmektedir. Bu bağlamda mevzuat karışıklığı yaşanmaktadır.	2,645	2	190	0,074
3.DİR’de kullanılacak bazı girdilerin yurt içinde de üretiliyor olmasına rağmen, sadece maliyeti indirmek, kaliteyi artırmak ya da tedarikte yaşanan sorunlar nedeniyle ithal edilmesi yanlıştır.	1,064	2	190	0,347

ANOVA test sonuçları, sadece üç veya üçten fazla gruplar arasında herhangi bir fikir farklılığının olup olmadığını göstermektedir. Anova testinin anlamlılık değeri aşağıdaki soruların her birinde (sig= **0.000.**) 0,05’ten küçük olduğu için ANOVA sonucu anlamlıdır (Altunışık ve Coşkun, 2012:200-202). Firma türü DİR’e ilişkin yapmış olduğumuz anket çalışmasındaki bazı soruların yanıtlarını etkilemektedir. (Tablo 24).

Tablo 24
İşletme Soru ANOVA

Sorular		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1.DİR kapsamında belge sahibi ihracatçıların ihracatı aracı ihracatçılar vasıtasıyla da yapılabilmesi doğru değildir. Belgeler sadece gerçek imalatçı ihracatçı firmalara verilmelidir.	Between Grups	23,751	2	11,876	4,574	0,011
	Within Grous	493,285	190	2,596		
	Total	517,036	192			
2.DİR hem ekonomik etkili gümrük rejimi hem de bir ihracat teşvik sistemi olarak bilinmektedir. Bu bağlamda mevzuat karışıklığı yaşanmaktadır.	Between Grups	13,049	2	6,524	4,003	0,020
	Within Grous	309,645	190	1,630		
	Total	322,694	192			
3.DİR’de kullanılacak bazı girdilerin yurt içinde de üretiliyor olmasına rağmen, sadece maliyeti indirmek, kaliteyi artırmak ya da tedarikte yaşanan sorunlar nedeniyle ithal edilmesi yanlıştır.	Between Grups	39,740	2	19,870	9,735	0,000
	Within Grous	387,814	190	2,041		
	Total	427,554	192			

Bu test uygulamasında gruplar arası farklılığın hangi gruptan kaynaklandığının tespitine yönelik istatistikler Post Hoc tablosunda (Tablo 25) bulunmaktadır. Gruplar arasında farkların olması durumunda ise, statiksel açıdan anlamlı farklılığa sebep olan grup veya gruplara ilişkin seçeneklerin yanına (*) işareti konulmaktadır (Altunışık ve Coşkun, 2012:205).

Tablo 25
İşletme Soru Post Hoc Multiple Comparison

Dependent Variable	(II) Firma türü	(J) Firma türü	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	
1.DİR kapsamında belge sahibi ihracatçıların ihracatı aracı ihracatçılar vasıtasıyla da yapabildiği doğru değildir. Belgeler sadece gerçek imalatçı ihracatçı firmalara verilmelidir.	Tukey HSD	İmalatçı	İmalatçı ihracatçı	1,02905*	0,39179	0,025
			İhracatçı	1,48684*	0,51619	0,012
		İmalatçı-İhracatçı	İmalatçı	-1,02905*	0,39179	0,025
			İhracatçı	0,45779	0,38298	0,457
		İhracatçı	İmalatçı	-1,48684*	0,51619	0,012
			İmalatçı-İhracatçı	-0,45779	0,38298	0,457
2.DİR hem ekonomik etkili gümrük rejimi hem de bir ihracat teşvik sistemi olarak bilinmektedir. Bu bağlamda mevzuat karışıklığı yaşanmaktadır.	Tamhane	İmalatçı	İmalatçı ihracatçı	0,77136*	0,26270	0,021
			İhracatçı	1,09474*	0,35978	0,013
		İmalatçı-İhracatçı	İmalatçı	-0,77136*	0,26270	0,021
			İhracatçı	0,32338	0,28762	0,613
		İhracatçı	İmalatçı	-1,09474*	0,35978	0,013
			İmalatçı-İhracatçı	-0,32338	0,28762	0,613
3.DİR’de kullanılacak bazı girdilerin yurt içinde de üretiliyor olmasına rağmen, sadece maliyeti indirmek, kaliteyi artırmak ya da tedarikte yaşanan sorunlar nedeniyle ithal edilmesi yanlıştır.	Tamhane	İmalatçı	İmalatçı ihracatçı	1,30964*	0,39335	0,009
			İhracatçı	0,39211	0,48901	0,813
		İmalatçı-İhracatçı	İmalatçı	-1,30964*	0,39335	0,009
			İhracatçı	-0,91753*	0,33177	0,032
		İhracatçı	İmalatçı	-0,39211	0,48901	0,813
			İmalatçı-İhracatçı	0,91753*	0,33177	0,032

Tablo 25’teki 1 inci ve 2 inci sorularda, imalatçılar ile diğer iki grup arasında anlamlı bir farklılığın olduğu anlaşılmıştır. Soru 3’te ise imalatçı-ihracatçılarla diğer iki grup arasında anlamlı bir farklılığın olduğu anlaşılmıştır.

Tablo 25’te görülen bu anlamlı farklılıkları, Tablo 22’deki tanımlayıcı istatistiklere göre değerlendirmek mümkündür. 5 kesinlikle katılıyorum, 1 hiç katılmıyorum olduğunu düşünürsek, Soru 1’de imalatçı-ihracatçıların ortalaması 2,7, ihracatçıların ortalaması ise 2,2’dir. Bu iki firma türü, DİİB’in aracı ihracatçılara da verilmesini doğru bulmaktadır. Çünkü bu firmaların aracı ihracatçı olma ihtimali vardır. Soru 2’ye göre imalatçılar sadece üretimle ilgilendikleri için rejime olan tepkilerini belli etmiş ve bu rejimin hem ihracat teşvik sistemi hem de ekonomik etkili gümrük rejimi olmasının mevzuatta karışıklık yarattığını belirtmiştir. Soru 3’e göre, bazı ara girdilerin yurt içinde bulunmasına rağmen, sadece kalite yüksekliği nedeniyle yurt dışından getirilmesine

imalatçılar olumlu bakmazlarken, imalatçı-ihracatçılar ise girdilerin kalite ve maliyetten dolayı ithal edilmesini kısmen desteklemektedir.

4.3.4 Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluşlara Yönelik Özel Sorular ve Analizi

Bu başlıkta düzenleyici ve denetleyici kuruluşlara yöneltilen sorulardan elde edilen sonuçlara ve analizine yer verilmiştir. Tablo 26’da DDK’ların özelliklerine göre soruların farklı soru seti yer almaktadır.

Tablo 26
DDK’ların Farklı Soru Seti ve Katılım Yüzdesi

DDK’lara Özel Sorular/ Katılım Yüzdesi (%)	Hiç Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1.DİR, ticaret politikası önlemlerinin etkisini azaltmaktadır.	50	17	13	17	3
2.DİR’e ilişkin mevcut denetim sisteminin yetersiz olduğunu düşünüyorum.	40	20	10	20	10
3.DİR süreçlerinde görev yapan uzmanlar, birlikte çalıştığı firmaların rejimle ilgili bilgilerini yeterli buluyorlar.	23	34	13	23	7
4.DİR süreçlerinde görev yapan uzmanlar işe başlamadan önce ve devam eden sürede kendilerine sağlanan eğitim imkânlarını yeterli buluyorlar.	23	34	13	23	7
5.DİR’de DKO’na sınırlandırma getirilmesi olumludur.	20	10	-	17	53
6.DİR’de bazı tarım ürünlerinin ithalatının yasak olması yerli üretimi desteklemektedir.	6	-	17	20	57
7.DİR’de bazı tarım ürünlerinin ithalatına dönemsel kısıtlama getirilmesi yerli üretimi desteklemektedir.	10	-	13	13	64
8.Serbest Ticaret Anlaşması (STA), DİR kapsamında gerçekleştirilen ihracatı arttırmaktadır.	17	6	17	40	20
9.DİR, Dış Ticaret Açığının artmasına sebep olmaktadır.	60	13	13	7	7

Bu bağlamda rejimin ticaret politikası önlemlerine karşı etkileri günümüzdeki tartışma konularından biridir. Katılımcıların %67’si bu rejimin ticaret politikası önlemlerini

azaltıcı bir nitelikte olduğunu düşünmemektedir. Buna rağmen katılımcıların %20'si Selen (2005)'le aynı görüşte olup, %13'ü ise kararsız kalmıştır.

Ayrıca DİR'e ilişkin mevcut denetim sistemlerinde ortaya çıkan yetersizliğin varlığına dair eleştiriler araştırıldığında, yetkili kuruluşların %60'ı sistemle ilgili mevcut denetim sistemlerinin yetersiz olduğunu düşünmemektedir. Diğer %30'luk kesim ise denetim sistemleriyle ilgili bir sorunun olduğunu belirtmiş ve Ünal'ın (2009) çalışmasıyla paralel görüş sergilemektedir.

DİR'in sağlıklı işleyebilmesi için denetim ve gözetim sistemlerindeki görev yapan uzmanlar ile sistemden yararlanan firmaların da son derece yeterli bilgi sahibi olmaları önem taşımaktadır. Uzmanların %57'si firmaların bu konuda yeteri kadar bilgi sahibi olmadıkları görüşünderken, bazıları kararsız kalmış olsa da, %30'u ise firmaların rejimle ilgili bilgilerinin yeterli olduğunu belirtmiştir.

Ayrıca DİR süreçlerinde görev yapan uzmanlar da %57 oranla rejimle ilgili eğitim sürecinde kendilerine sağlanmış olan eğitimi yeterli bulmamaktadır. Uzmanların %30'nun daha önce kendilerine verilen rejimle ilgili eğitimden memnun oldukları anlaşılmıştır.

Yetkili kuruluşların %70'i, DKO'nın sınırlandırılmasının doğru bir yöntem olduğu görüşünü yansıtmıştır. Fakat kuruluşların %30'luk bir kısmı ise DKO'daki bu sınırlandırılmaları doğru bulmamaktadır. Tekin (2017) çalışmasında burada elde edilen sonuçlara paralel bir görüş sergilemekte ve yabancı para birimlerinin değerli olduğu dönemlerde de hammadde ve ara mallarının yurt içinden tedarik edilmesinin desteklenmesini doğru bulmaktadır.

Parlakay'a (2017) göre, tarımsal sanayi sektöründeki işletmelerin yurtdışı pazarlarda rekabet güçlerini kaybetmemesi açısından, ülkede üretim miktarı düşük olduğu ve hammadde yetersizliği yaşandığı dönemlerde, bu hammaddelerin DİR sistemi kapsamında yurtdışından temininin sağlanması ülke ekonomisini olumlu etkilemektedir. Fakat bazı durumlarda tarım ürünlerinin ithal edilmesi olumlu sonuçlar yaratıyor olsa bile, katılımcıların %77'si bazı tarım ürünlerindeki yasaklamaların da aynı anda yerli üretimi desteklediğini belirtmektedir. Bununla beraber katılımcılar %77 oranla, tarımsal

Üretim sektöründeki bazı tarım ürünlerinin ithalatına getirilen dönemsel kısıtlamaların da yerli üretimi desteklediğini belirtmiştir.

Rejimin ihracat üzerine etkisine gelince, diğer ülkelerle imzalanmış STA'ların da DİR kapsamında gerçekleştirilen ihracatı artırdığı %60 oranla desteklenmiştir.

Yapmış olduğumuz bu çalışmada, yetkili kuruluşların %73', DİR'in Dış Ticaret Açığını artırmadığı düşüncesindeyken %13' ise DİR'in Dış Ticaret Açığını artırabileceği düşüncesindedir. Tekin'in (2017) alışması bizim burada elde ettiğimiz sonuçlardan farklılık göstermektedir. Fakat Mete ve Yıldız'ın (2017) 2003-2016 yıllarında Türkiye'de bu rejim kapsamında yapılan maden ihracatı ile sanayi ihracatı ve ithalatında yaşanan artışların cari açığı azalttığına dair tespiti, bizim elde ettiğimiz sonuçları desteklemektedir. Dolayısıyla DİR'in cari açık üzerindeki etkisinin sektörlere göre farklılık gösterdiğini söylemek mümkündür.

SONUÇ

Dahilde İşleme Rejimi bir teşvik modeli olarak; ihracatı arttırmayı, ihracatçılara uluslararası pazarlarda rekabet gücü kazandırmayı ve ürün çeşitliliğini arttırarak ihraç pazarlarını genişletmeyi hedeflemektedir. Bu rejim en çok tercih edilen ihracat teşvik sistemidir. Dolayısıyla ülke ihracatının büyük bir kısmını bu sistem aracılığıyla gerçekleştirmektedir.

DİR tedbirleri rejim kapsamında uygulanacak sistemleri ifade etmektedir. Şartlı muafiyet sisteminde, ithal eşyalarının işlenip tekrar ihraç edilmesi şartıyla, ticaret politikası önlemleri uygulanmaksızın, vergileri teminata bağlanarak ithaline izin verilirken, geri ödeme sisteminde ise alınması gereken gümrük vergileri ödenerek daha sonra bu girdilerin işlem görmüş ürünün içerisinde kullanılıp tekrar ihraç edilmesi halinde, ödenmiş vergileri geri verilmektedir.

Son on yılda ülkedeki toplam ihracatın yarısına yakını DİR kapsamında gerçekleştirilmiştir. Fakat ülkenin ihracat artışlarında önemli bir yere sahip olan bu sistemin, birtakım eksik yönlerinin de olduğu söz konusudur. Bazı çalışmalarda ise bu eleştirilerin tam aksine, rejime ilişkin yapılan ithalatlardan doğan vergi ve döviz kayıplarının, ihracat esnasında fazlasıyla ekonomiye kazandırıldığı vb., olumlu sonuçlarının da olduğu öne sürülmektedir. Rejimin bu tarz olumlu ya da olumsuz yönlerinin araştırılması ve açıklığa kavuşturulmasının önemli olduğu düşüncesiyle, bu sorunlar üzerinde DİİB'si sahibi firmalar ile düzenleyici ve denetleyici kuruluşlara anket uygulanmıştır.

Bu anket uygulamasının sonucunda rejimin sağladığı avantajlar şu şekildedir; DİR ihracatı arttırmakta, istihdam yaratmakta, ihracatçılara uluslararası pazarlarda rekabet gücü kazandırmaktadır. Ayrıca rejimin haksız rekabet yaratmadığı, ithal bağımlılığını arttırmadığı, işletmelerin verimliliğini köreltmediği ve ekonomiyi olumsuz etkilemediğine yönelik bulgulara ulaşılmıştır. Bununla beraber, DİR kapsamında ithalatı yapılan eşyalar şayet Türkiye'de üretiliyorsa, ilgili sektörler desteklenerek yurt içinden temininin sağlanmasının gerekli olduğu açıklık kazanmıştır. Bunun yanı sıra ihracatçıların, yerli ara malı üreticilerinin yeteri kadar kaliteli ara malı üretemediklerinden dolayı ithal girdi kullanmayı tercih ettikleri anlaşılmıştır. Çünkü

kalitesiz girdi kullanarak elde ettikleri ihraç ürünlerinin dış pazarlarda rekabet edemeyeceği açıktır. Bu nedenle ihraç ürünlerinde yerli ara malı kullanım kararı mikro ölçekte üreticilerin ve ihracatçıların tek başlarına alabileceği bir karardan ziyade makro ölçekte politika yapıcıların yerli üretimin dünya standartlarına ulaşmasına yönelik alacağı kararlara bağlıdır. Özellikle paslanmaz sac, nitelikli çelik, yeni nesil motor ve elektronik komponentlerin üretimi ve dünya ölçeğinde markalaşmanın önemi burada bir kez daha önemli hale gelmektedir.

DİR kapsamında sahte beyannameler düzenlenerek ihracat yapıldığı ve sahte teyitlerle taahhüt kapatıldığına dair usulsüzlüklerin olup olmadığı belirsizdir ve ithal edilen veya yurt içinden sağlanan girdilerin ne kadarının ihraç ürününün bünyesinde kullanıldığı tespitinin mümkün olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sahtecilik konularında özellikle yeni nesil yazılımların ve blok zincir teknolojilerinin faydalı olacağı öngörmekteyiz.

DIİB'nin, aracı ihracatçılara verilmeyip sadece imalatçı-ihracatçı firmalara verilmesi konusunda kesin bir sonuç elde edilememiştir. Fakat düzenleyici ve denetleyici kuruluşlar belgelerin imalatçı-ihracatçılarla beraber aracı ihracatçılara da verilmesini doğru bulmaktadır.

Genel olarak şu başlıklar katılımcı işletmeler tarafından sorun olarak algılanmaktadır;

- Rejim kapsamında yaşanan sık ve devamlı değişikliklerin sistemin etkinliğini azaltması,
- Eşdeğer eşya konusunda sorunlar yaşanması,
- Üretim aşamasında kullanılan girdilerin fire oranlarının yanlış hesaplanması,
- Kapasite raporundaki fire kavramıyla DİR'de anlaşılması gereken fire kavramları arasında anlam kargaşası olması.

Bununla beraber işletmeler, DIİB'nin kapatılması aşamasında sektöre bağlı olarak ürün çeşitliliğinin çok olması durumunda, belge özel şartı gereği ibrazı zorunlu olan Ekspertiz Raporu'nun her belge için ayrı ayrı istenmesinin aynı şekilde dokümantasyon maliyetini de arttırdığını belirtmektedir. Aynı zamanda bu işletmeler DİR kapsamında ithal edilecek eşya listelerinin genişletilmesini talep etmektedir. Ayrıca işletmelerin yarısından fazlası bu rejim kapsamında yapılan sıkı denetimin bazı durumlarda kendilerini sıkıntılı duruma düşürdüğünü belirtmektedir. Denetimlerin günümüz

teknolojilerinin desteği ile işletmelerin operasyonel süreçlerini yavaşlatmadan yapılması konusunda hassasiyet gösterilmesi gerekmektedir.

Yetkili kuruluşlara uygulanan anket çalışmasında ise DİR'in ticaret politikası önlemlerini azaltıcı etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Düzenleyici ve denetleyici kuruluşlar rejimle ilgili mevcut denetim sisteminin yetersiz olduğunu düşünmemektedir. Bununla beraber DİR süreçlerinde görev yapan uzmanlara ve bu rejimi kullanmakta olan firmalara eğitim sürecinde veya sonrasında sağlanmakta olan eğitim imkânlarının yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Literatürde ortaya atılan eleştirilerin içerisinde bu rejimin cari açığı arttırdığı anlaşılmaktadır. Fakat elde ettiğimiz bulgular neticesinde DİR'in cari açığı attırmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Diğer ülkelerle imzalanmış olan STA'lar da aynı anda DİR kapsamında gerçekleştirilen ihracatı arttırmaktadır. Rejimle ilişkin bu tarz sorunların ortaya çıkmaması için bazı önlemlerin alınması da söz konusudur. DKO'na getirilen sınırlamalar da bu önlemlerden olup araştırma aşamasında da DKO'na getirilen sınırlamanın doğru bir önlem olduğu anlaşılmıştır. Bununla birlikte yerli üretimi desteklemek amacıyla, tarımsal üretim sektöründeki bazı tarım ürünlerinin ithalatına dönemsel kısıtlamalar getirilmekte ve ithal yasaklar konulmaktadır.

DİR sektör ayrımı yapılmaksızın kullanılmalıdır. Ancak olabildiğince arz yetersizliğinin yaşandığı dönemlerde kullanılmasında fayda vardır. Eğer bu rejim kapsamında ithal edilen girdiler, Türkiye'de üretilebiliyorsa, ilgili sektörler desteklenmeli ve yurt içinden tedarik edilmelidir. Bununla beraber yerli ara malı üreticileri de, kaliteli üretim yapabilmek için gerekli tedbirleri almak durumundadır. Ayrıca firmaların ihracat yaptıkları ülkelerde bürokratik engellerle karşılaşmamaları ve mevcut müşterilerini de kaybetmemeleri için gerekli müdahaleler yapılarak gümrük kontrolleri hızlandırılmalı, ihraç ürünleri fazla bekletilmemelidir. Bu araştırma kapsamında karşılaşılan sorunlar özellikle yetkili kuruluşlar tarafından incelenmeli ve gerekli önlemler alınmalıdır. Ayrıca sorunların ayrıntılı olarak tespit edilebilmesi için, yapılan bu anket uygulamasının her sektöre ayrı ayrı uygulanmasında fayda vardır. Bununla birlikte DİR kapsamında, yerli üreticilere de özel olarak bir araştırma yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2012). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı. Baskı 7. Sakarya: Sakarya Kitabevi, s.381;
- Ertem, Ü. (2015). Uluslararası Finansman. Bursa: EKİN Basım Yayın Dağıtım, s.255;
- Uçak, H. (2013). 50 Soruda Dahilde İşleme Rejimi. Ankara: Seçkin Yayıncılık San.ve Tic.A.Ş., s.165;
- Ünal, M. (2009) Dahilde İşleme Rejimi ve İmalat Sanayi Üzerine Etkileri. DPT Uzmanlık Tezleri Yıllık Programlar ve Konjonktür Genel Müdürlüğü, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayın ve Temsil Dairesi Başkanlığı, Yayın ve Basım Şube Müdürlüğü, s.95;

Makaleler

- Argun, D. ve N.Z. Eroğlu. (2015). Dahilde İşleme Rejimi Kapsamında Gerçekleşen İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi. Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi, Cilt:11. Sayı:44, ss.61-81.
- Esen,S., Halil,Ş. ve V.Kocabaş. (2016). Dahilde İşleme Rejiminin Firmaların Finansal Performansına Etkisi. Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:12, ss.393-409.
- Gençosmanoğlu,Ö.T. (2016). Dahilde İşleme Rejiminin Türkiye’de Dış Ticaret, İstihdam ve Rekabet Gücüne Etkisi. Business and Economics Research Journal, Vol:7. Sayı:2, pp.83-102.
- Kocaece Cebeci, A. ve M. Yılmaz. (2013). Dahilde İşleme Rejimi ve Türk Dış Ticareti Üzerine Etkilerinin Analizi (1996-2011). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt:23. Sayı:2, ss.205-224.
- Mete, E. ve E. Baday Yıldız. (2017). Dahilde İşleme Rejimi ve Cari Denge: Türkiye İçin Sektörel Bir Analiz. The Journal of International Scientific Researches. Sayı 2017,2(7), pp.38-51.

- Nural, A. ve R. Akçin. (1996). Ekonomik Etkili Gümrük Rejimleri. Yayın No:7. Gümrük Kontrolleri Derneği Yayını, İstanbul, 161.s.
- Parlakay, O. ve S. Duru. (2017). Türkiye’de İşlenmiş Tarım Ürünleri Dış Ticaretinde Dahilde İşleme Rejiminin Etkilerinin Trend Analizi Yöntemleriyle İncelenmesi. Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi. Volume:21(1), pp.62-72.
- Sayılgan, G. ve C. Şenol.(2010) Dahilde İşleme Rejimi ve Türk İşletmelerinin İhracatı Üzerine Etkileri. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Sayı:35, ss.37-53.
- Selen, U. (2005). Dış Ticaret Yardım Unsuru Olarak Dahilde İşleme Rejimi: Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi(10). ss.182-205.
- Şenol, C. (2007). Türkiye’nin İhracatı Üzerine Bir Değerlendirme. Gümrük Dünyası Dergisi, Gümrük Kontrolörleri Derneği Yayını. Sayı:54, ss.30-37.
- Şişman, G. (2017). Tax Advantages and Violations in the Internal Processing Regime. Journal of Gurrent Researches on Sciences (Jocress), Volume:7/4, pp. 265-282.
- Takım, A. ve Ş.M. Ersungur. Dahilde İşleme Rejimi: İhracat ve İthalat Üzerindeki Etkisi. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. Cilt:24. Sayı:2, ss.289-305.
- Tekin, Ü.E. (2017). Dahilde İşleme Rejimi’nin İhracat ve İthalat Üzerine Etkileri (1996-2016). International Journal of Academic Value Studies (Javstudies) . Vol:3. Issue:16, pp. 192-206.
- Ziya, A. ve B. Feridun. (1999). Türkiye ve Avrupa Birliği’nde Dahilde İşleme Rejimi Uygulamaları. İKV Dergisi.
- Yıldız, D. ve U. Ece. (2018). Alan Araştırmalarında Güvenilirlik Testlerinin Karşılaştırılması ve Tarımsal Veriler Üzerinde Bir Uygulama. Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı:1, ss. 14-28.

Tezler

- Asar, E. (2017). Türkiye’de Dahilde İşleme Rejimi ve Türk Dış Ticaretine Etkileri. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: T.C. İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü.
- Aygül, C. (2016). Türkiye’de İhracatta KDV İadesi Uygulaması: Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: FMV Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi.
- Bıyıkçı, C. (2010). Bir Teşvik Rejimi Olarak Dahilde İşleme Rejiminin Ülke İhracatı ve Ülke Kalkınması Üzerindeki Etkileri: Gelişimsel ve Ekonomi-Politik Bir Analiz. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: T.C. Marmara Üniversitesi, SBE.
- Çukur, C. (2004) Türkiye’de Dahilde İşleme Rejiminin İşleyişi, Uygulamada yaşanan sorunlar ve Çözüm Önerileri ile Rejimin AB’deki Uygulaması: İrlanda Örneği. Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi. Ankara: Gümrük Müsteşarlığı, Gümrükler Genel Müdürlüğü.
- Dal, S.(2015). Dahilde İşlem Rejimi Kapsamında Türkiye’de Dış Ticaret ve Döviz Kuru İlişkisi. Uzmanlık Yeterlik Tezi. Ankara: TCMB İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü.
- Demir, M. (2003). Dış Ticaret Politikasının Bir Aracı Olarak İhracat Teşvikleri ve İhracata Yönelik Devlet Yardımlarının Analizi. Türk Dış Ticaret Vakfı. Ankara. ss.27;
- Güler, K. (2014). Türkiye’de Dahilde İşleme Rejimi ve Avrupa Birliği Mevzuatına Uyum. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: T.C. İstanbul Ticaret Üniversitesi, SBE.
- Karakahya, B. (2018). Türkiye’de Dahilde İşleme Rejiminin Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü İhracatı Üzerindeki Etkileri. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: T.C. Marmara Üniversitesi, SBE.
- Kocabaş, V. (2016). Dahilde İşleme Rejiminin Firmaların Finansal Performansına Etkileri: Sektörel Bir Analiz. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: T.C. İstanbul Gedik Üniversitesi, SBE.

Kocatürk, I. (2016). İhracata Yönelik Teşvik Politikalarının Bölgesel Gelişmeye Etkileri. Ekonomik Etkili Gümrük Rejimi ve Dahilde İşleme Rejimi: Panel Data Analizi. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: T.C.Ege Üniversitesi, SBE.

Küçükaltan, B. (2012). Uluslararası Ticaret Kapsamında Lojistik Şirketlerin Gümrük Faaliyetleri: Kapıkule Örneği. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: T.C. Marmara Üniversitesi, SBE.

Mali, M. (2004). Dahilde İşleme Rejimi ve Uygulamadaki Etkinliği. Yüksek Lisans Tezi. Bursa: T.C. Uludağ Üniversitesi, SBE.

Yiğittaşçı, E. (2016). Uluslararası Ticaret, Türkiye Buğday Üretimi, Dış Ticareti ve Dahilde İşleme Rejimi Örnek Çalışması. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Maltepe Üniversitesi, SBE.

Mevzuat

2005/8391 Sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı, 27.01.2005 Tarih ve 25709 Sayılı Resmi Gazete.

2006/4 Türk Ürünlerinin Yurtdışında Markalaşması, Türk Malı İmajının Yerleştirilmesi ve TURQUALITY'nin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ, 2018-3. <https://turquality.com/Media/Default/Pdfler/TebliğileUygulamaUsulveEsaslari/2006-4SayiliTebliğ.pdf> (Erişim:02.07.2019)

2007/11864 Sayılı Hariçte İşleme Rejimi Kararı, 05.04.2007 Tarih ve 26484 Sayılı Resmi Gazete.

2010/6 Yurt Dışı Birim, Marka ve Tanıtım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ, 18.08.2010 Tarih ve 27676 Sayılı Resmi Gazete.

2011/1 Sayılı Pazar Araştırması ve Pazara Giriş Desteği Hakkında Tebliğ, 21.03.2011 Tarih ve 27881 Sayılı Resmi Gazete.

2014/8 Sayılı Pazara Giriş Belgelerinin Desteklenmesine İlişkin Karar, 04.09.2014 Tarih ve 29109 Sayılı Resmi Gazete.

4458 Sayılı Gümrük Kanunu, 4.11.1999 Tarih ve 23866 Sayılı Resmi Gazete.

İhracat 2006/12 Dahilde İşleme Rejimi Tebliği, 20.12.2006 Tarih ve 26382 Sayılı Resmi Gazete.

İhracat: 2017/4, İhracat, Transit Ticaret, İhracat Sayılan Satış ve Teslimler ile Döviz Kazandırıcı Hizmet ve Faaliyetlerde Vergi, Resim ve Harç İstisnası Hakkında Tebliğ, Ticaret Bakanlığı. Erişim: 01 Temmuz 2019.
<https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/vergi-resim-harc-istisnasi>

RG-30663 (2019). Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İHRACAT:2016/12)'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (İHRACAT:2019/1). Ticaret Bakanlığı. Erişim: 29 Şubat 2019. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/01/20190122-7.htm>

T.C. Ticaret Bakanlığı (2019), Ticaret Bakanlığı Devlet Yardımları Rehberi, Mayıs 2019. Erişim: 01 Temmuz 2019.

https://ticaret.gov.tr/data/5b87fac913b8761160fa1cf0/Devlet_Yardimlari_Rehberi.pdf

Türk Eximbank, Faaliyet Raporu 2018. Erişim: 01 Temmuz 2019.
<https://www.eximbank.gov.tr/tr/finansal-bilgiler/faaliyet-raporlari>

Türkiye Büyük Millet Meclisi (2003), Yolsuzlukları Araştırma Komisyonu Raporu. Ankara.

Türkiye Tekstil Sanayi İşverenleri Sendikası Aylık Dergisi (2008), Yerli İplik Şartı Kalktı, Sektörün Geleceği Tehlikeye Atıldı, Sayı 335, Ocak 2008.ss.4-7

İnternet kaynakları

Çakıroğlu, M. (2017) Dahilde ve Hariçte İşleme Rejimleri. Gümrük Mevzuatı 1 Dersi Dönem Ödevi (Tezsiz Yüksek Lisans). T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Erişim: 01 Temmuz 2019).
https://www.academia.edu/35712697/DAH%C4%B0LDE_VE_HAR%C4%B0%C3%87TE_%C4%B0%C5%9ELEMEN_REJ%C4%B0MLER%C4%B0_%C3%96DEV_.pdf

MuhasebeTR. “10 Soruda Gümrükte Telafi Edici Vergi (TEV) Uygulaması”. (Erişim: 05 Nisan 2019). <http://www.muhasabetr.com/yazarlarimiz/fatihuzun/001/>

Para-Kredi Koordinasyon Kurulu, 2018/12 Sayılı Tarımsal Ürünlerde İhracat İadesi Yardımları, 2018. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/04/20180412-6.pdf> (Erişim: 02 Temmuz 2019)

T.C.Ticaret Bakanlığı, ‘‘2005-8391 DİR Kararı’’, 2005. (Erişim: 20 Nisan 2019) <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi>

T.C.Ticaret Bakanlığı, Yurt Dışında Gerçekleştirilen Fuar Katılımlarının Desteklenmesine İlişkin Karar, 2017. <https://ticaret.gov.tr/ihracat/duyular> (Erişim: 02.07.2019)

Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş., www.eximbank.gov.tr Erişim: 01 Temmuz 2019. <https://www.eximbank.gov.tr/tr/hakkimizda/kurumsal/bankamiz-hakkinda>

EKLER

EK 1: DİR ile İlgili Temel Kavramlar;

Serbest dolaşımda bulunan eşya; Bir ülkenin Gümrük Bölgesi içerisinde üretilen ve yapılışında herhangi bir dış ülkelerden veya topluluklardan ithal edilmiş girdileri barındırmayan, Türkiye Gümrük Bölgesi dışındaki ülke ve topluluklardan serbest dolaşım rejimine tabi tutularak ithal edilmiş girdileri ya da bu eşyaların ve girdilerin birinden veya birkaçının birleşiminden elde edilen eşyaları kapsamaktadır.

Üçüncü ülke: Türkiye ile AB arasındaki topluluk mevzuatına göre, Türkiye ve AB'ne üye ülkeler dışındaki ülkeler üçüncü ülkeler sayılır.

A.TR dolaşım belgesi; Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki sanayi ürünlerinin veya işlenmiş tarım ürünlerinin ticaretinde kullanılmakta olan bir belgedir. Eşyaların Türkiye'de ve AB içerisinde serbest dolaşımda olduklarını gösterir. Eğer bu ülkeler arasındaki ticarete eşya A.TR Dolaşım Belgesi eşliğinde gelmezse, bu eşyalar için üçüncü ülkelere alınan vergiler tahsil edilir.

Menşe İspat Belgesi; Türkiye'nin taraf olduğu anlaşmalar çerçevesinde tercihli rejimden yararlanmak üzere ihracatçı ülke yetkili kuruluşlarınca düzenlenip gümrük idaresince vize edilen ve malın menşesini belirleyen EUR.1 dolaşım sertifikası, EUR-MED dolaşım sertifikası, EUR-MED fatura beyanı veya fatura beyanını ifade etmektedir.

EUR.1 Dolaşım Belgeleri; Bu belge tercihli menşe kurallarına uygun olarak STA yapmış olduğumuz ülkelere ithal edilen eşyalarda veya Avrupa Birliğinden ithal edilmiş tarım ürünlerinde ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) ürünlerinde ilgili anlaşma hükümlerinden yararlandırılmasını sağlar. Yani söz konusu eşyanın menşesinin anlaşma kurallarına uygun olduğunu gösterir ve belge ihracatçılar tarafından doldurularak bakanlıkça onaylanmakta olup geçerlilik süresi ise gümrük müdürlüğüne belgenin vize edilmesi olarak bilinmektedir.

EUR.MED Dolaşım Belgesi; Bu belge de EUR.1 Dolaşım Belgesi ile aynı şekilde düzenlenmektedir. Fakat sadece Pan Avrupa Akdeniz Menşe Kümülayonu (PAAMK) sistemi çerçevesinde kullanılmasıyla farklılık kazanmaktadır.

İşleme Faaliyeti; Eşyanın değişime uğramasına, monte edilmesine ve başka eşyalarla birleştirilerek işçiliğe tabi tutulmasına, işlenmesine, yenilenmesine, tamir edilmesini ifade etmektedir.

İşlem Görmüş Ürün; İşleme faaliyeti sonrasında elde ettiğimiz asıl işlem görmüş ürünlere veya ikincil işlem görmüş ürünlere denilir.

Asıl İşlem Görmüş Ürün; DİR kapsamında asıl elde etmeyi amaçladığımız üründür.

İkincil İşlem Görmüş Ürün; İşçiliğe tabi tutulması sonucu elde ettiğimiz ve ekonomik değeri olan ve asıl işlem görmüş ürünlerin dışındaki ürünlerdir. Yani ikincil işlem görmüş ürünlerin sahibine göre bir değeri yok ama piyasada ekonomik değeri vardır.

Fire; işleme faaliyeti sırasında ortaya çıkan, eşyanın kurumasında, buharlaşmasında veya gaz kaçağı gibi kendiliğinden kaybolan kısmı ve ekonomik değeri olmayan atıklardır. Ekonomik değeri olan hiçbir şey fire olamaz.

İşletme Malzemesi; işleme faaliyeti sırasında bir kısmı veya tamamı tüketilse dahi, ürünün üretiminde kullanılan, fakat ürünün içeriğinde bulunamayan ve işletmelerin sabit tesislerinin çalışmasını sağlayan (enerji veya yakıtın haricindeki), yatırım malları ve makine teçhizat niteliğinde olmayan malzemeler olarak bilinmektedir.

İthal Eşyası; DİR kapsamında ithal edilen, işlem görmüş ürünlerin üretiminde kullanılacak girdiler ve işlem görmüş ürünlerin içerisinde bulunmasa bile makinelerin çalışmasını sağlayan maddeler veya işçiliğin tamamlanmasını sağlayan maddeler (yedek parça, vb.), ambalajlarla beraber işletme malzemelerini kapsamaktadır.

Döviz Kullanım Oranı; DİİB/Dİİ kapsamında yapılan ithalatın karşılığına ne kadar ihracat yapıldığını gösteren ihraç değerine yüzde oranını gösterir. Yani 100 dolarlık ihracat yapmamız için kaç dolarlık ithalata ihtiyaç duyduğumuzu gösterir.

Değişmemiş Eşya; İşlem görmemiş ithal eşyası olarak ifade edilmektedir.

Önceden İthalat; işlem görmüş ürünlerin ihracatından önce bu ürünlerin üretiminde kullanılan eşyaların ithalinin yapılmasıdır.

Önceden İhracat; rejim kapsamında ithalatın yapılmasından önce, işlem görmüş ürün olarak eşdeğer eşyalardan elde edilen ürünlerin ihraç edilmesidir.

Eşdeğer Eşya; işlem görmüş ürünlerin üretiminde ithal eşyasının yerine kullandığımız ve ithal eşyasıyla asgari 8(sekiz)'li bazda gümrük tarife istatistik pozisyonuna tabi, aynı kalitedeki ve teknik özellikteki serbest dolaşımdaki eşyalardır.

Dahilde İşleme İzin Belgesi; ihracat ve ihracat sayılan satış ve teslimlerde gümrük muafiyetli ithalata veya yurt içi alımlara imkân sağlayan ve Gümrük ve Ticaret Bakanlığınca düzenlenmiş belgedir.

Belge Süresi; DİİB'si üzerinde bulunan ve belge kapsamında ithalat ve/veya ihracat işlemlerinin gerçekleştirilecek zaman aralığını gösteren istisnaların uygulanacağı dönem veya tarihtir.

Dahilde İşleme İzni; gümrük idaresi tarafından verilmekle beraber gümrük muafiyetli ithalat yapılmasına olanak tanıyan izindir.

İzin Süresi; bu izinde kayıtlı bulunmuş olan ve izinle ilgili istisnaların uygulanarak ithalat veya ihracat işlemlerinin gerçekleştirileceği dönemdir

Verimlilik Oranı; girdi miktarı ile elde ettiğimiz ürün miktarlarının yüzde oranıdır.

İmalatçı-ihracatçı; söz konusu ürünün tamamının veya bir kısmının üretimini yapan ve işlem görmüş ürünlerin ihracatını gerçekleştiren veya bu ürünlerin ihracatının aracı ihracatçı firmalar tarafından gerçekleştirilmesini sağlayan DİİB/Dİİ sahibi olan firmalardır.

İhracatçı; rejim kapsamında ihracatı yapılacak ürünlerin üretimini yapan sanayici firmalara yaptıran ve ürünlerin ihracatını ise kendisi de yapabilen veya aracı ihracatçıları kullanarak ta yaptıracak imalatçı sayılmayan ancak DİİB/Dİİ sahibi olan firmalardır.

Aracı İhracatçı; DİİB/Dİİ kapsamında gerçekleştirilecek olan ihracatın, söz konusu ürünü, ürünlerin üretimini gerçekleştiren ve belge sahibi firmalardan tedarik etmekle beraber gerçekleştirilmesine aracılık eden belge veya izin sahibi olmayan firmalardır.

Yan Sanayici; DİİB/Dİİ'ne tabi olan ürünün tamamının veya bir kısmının üretimini sağlayan ve belgelerde adı geçen, fakat belge veya izin sahibi olmayan firmalardır.

Eşyanın Gümrükçe Onaylanmış Bir İşlem veya Kullanıma Tabi Tutulması; eşyalara herhangi bir gümrük rejimlerinin uygulanması, eşyaların serbest bölgelere ihraç edilmesiyle beraber diğer ülkelere de tekrar ihraç edilmesi veya imha edilmesi ve gümrüğe terk edilmesi olarak tanımlayabiliriz (Dahilde İşleme Rejimi Kararı, 2005).

Telafi Edici Vergi; DİR kapsamında üçüncü ülkelere ithal etmekte olduğumuz girdilerin işlenerek daha sonra bu ürünlerin, ATR Dolaşım Belgeleri ve menşe ispat belgeleri kapsamında AB'ne üye ülkelere, STA imzalanan ülkelerle beraber Pan-Avrupa-Akdeniz Menşe Kümüleşyonuna taraf olan ülkeler olmak üzere bu ülkelere ihracatın gerçekleştirilmesi durumunda, eşyanın üçüncü ülke ile Türkiye hariç diğer ülkeler arasında vergiye tabi olduğu durumunda aradaki farktan doğan vergidir (MuhasebeTR, "10 Soruda Gümrükte Telafi Edici Vergi (TEV) Uygulaması, erişim: 5 Nisan 2019. <http://www.muhasibetr.com/yazarlarimiz/fatihuzun/001/>). TEV'in uygulanma amacı yerli sanayiye korumaktır ve ihracatçı ülkede uygulanan teşvik ve sübvansiyonlara karşın aynı oranda uygulanır.

Gümrük rejimi; Malların başka ülkelere getirilerek, diğer bir ülkenin sınırları içerisine girdiği zaman tabi tutulduğu vergi oranı bedelinin içinde bulunduğu sisteme gümrük rejimi denmektedir (Küçükaltan, 2012:47). Bu rejimler, serbest dolaşıma giriş rejimini, transit rejimini, antrepo rejimini, Dahilde işleme rejimini, gümrük kontrolü altında işleme rejimini, geçici ithalat rejimini, hariçte işleme rejimini ve ihracat rejimlerini kapsamaktadır.

EK 2: DİİB Sahibi İşletmelere ve DDK'lara Uygulanan Anket Araştırması Soruları;

1. DİR işletmelerin verimliliğini köreltmektedir.
2. DİR'nin sektör ayrımı yapmaksızın her işletme tarafından kullanılması doğrudur.

3. DİR kapsamında belge sahibi ihracatçıların ihracatı aracı ihracatçıları vasıtasıyla da yapabilmesi doğru değildir. Belgeler sadece gerçek imalatçı ihracatçı firmalara verilmelidir.
4. DİR hem ekonomik etkili gümrük rejimi hem de bir ihracat teşvik sistemi olarak bilinmektedir. Bu bağlamda bir mevzuat karışıklığı yaşanmaktadır.
5. DİR’de sık ve devamlı yaşanan değişikliklerin belirsizliklere yol açıp sistemin etkinliği azalmaktadır.
6. DİR kapsamında ithal edilen veya yurt içinden sağlanan girdilerin ne kadarının ihraç ürününün bünyesinde kullanıldığı net olarak bilinebilmektedir.
7. DİR kapsamında ithalatı yapılan eşya şayet Türkiye’de yapılıyorsa, ilgili sektörler desteklenerek yurtiçinden temin edilmesinin önü açılmalıdır.
8. DİR kapsamında; ihracat yapmış gibi sahte gümrük beyannamesi düzenlemeleri, gerçek değerlerin çok üstünde fiktif ihracatlar ve sahte teyitlerle taahhüt kapatma usulsüzlükleri yapılmaktadır.
9. DİR’de kullanılacak bazı girdilerin yurt içinde de üretiliyor olmasına rağmen, sadece maliyeti indirmek, kaliteyi artırmak ya da tedarikte yaşanan sorunlar nedeniyle ithal edilmesi yanlıştır.
10. Eşdeğer eşya kullanımında sıklıkla sorunlar yaşanmaktadır.
11. DİR sistemi ticaret politikası önlemlerinin etkisini azaltmaktadır.
12. Üretim aşamasında kullanılan girdilerin fire oranlarının yanlış hesaplanması söz konusu olabilir.
13. Kapasite raporundaki fire kavramıyla DİR’de anlaşılması gereken fire kavram kargaşası çıkmaktadır.
14. DİR gerçekten ihracatı artırıcı bir niteliğe sahiptir.
15. DİR, Türk ihracatçılarının uluslararası pazarlarda rekabet gücünü artırmaktadır.
16. DİR istihdamı olumlu yönde etkilemektedir.
17. DİR yerel girdilerin aleyhine haksız rekabete yol açmaktadır.
18. DİR ithalata olan bağımlılığı arttırmaktadır.
19. DİR’e ilişkin mevcut denetim sisteminin yetersiz olduğunu düşünüyorum.
20. DİR süreçlerinde görev yapan uzmanlar birlikte çalıştığı firmaların rejimle ilgili bilgilerini yeterli buluyorlar.

21. DİR süreçlerinde görev yapan uzmanlar işe başlamadan önce ve devam eden sürede kendilerine sağlanan eğitim imkânlarını yeterli buluyorlar.
22. DİR’de döviz kullanım oranına sınırlandırma getirilmesi olumludur.
23. DİR’de bazı tarım ürünlerinin ithalatının yasak olması yerli üretimi desteklemektedir.
24. DİR’de bazı tarım ürünlerinin ithalatına dönemsel kısıtlama getirilmesi yerli üretimi desteklemektedir.
25. DİR’nin, Otomasyon sistemi marifetiyle yürütülmesi firmaların işini kolaylaştırmıştır.
26. Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) DİR kapsamında gerçekleştirilen ihracatı artırmaktadır.
27. DİR, dış ticaret açığının artmasına sebep olmaktadır.
28. DİR kapsamında ithalatı yapılacak eşya listelerini genişletmek gerekmektedir.
29. Rejim kapsamında gümrüklerde yapılan sıkı denetim firmaları sıkıntıya sokmaktadır.
30. DİİB’nin kapatılması aşamasında sektöre bağlı olarak ürün çeşitliliğinin çok olması durumunda, belge özel şartı gereği ibrazı zorunlu olan Ekspertiz Raporunun her belge için ayrı ayrı alınması dokümantasyon maliyetini artırmaktadır.

ÖZGEÇMİŞ

6 Eylül 1989 yılı Moğolistan'da dünyaya gelen Baldauryen IDAN; ilkokula kendi ülkesinde başlamış ve liseden 2009 tarihinde mezun olmuştur. Daha sonra Lisansı Burslu olarak, Kazakistan'daki, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk Kazak Üniversitesi'nde okumaya hak kazanmış ve 2013 yılında İktisat Fakültesi Maliye Bölümü'nden mezun olmuştur. Bazı sağlık sorunları nedeni ile eğitimine bir sene ara vermiştir. 2014 yılı Yurt Dışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı (YTB) bursluluk programı kapsamında Sakarya Üniversitesi Uluslararası Ticaret Bölümü'nde yüksek lisans eğitimine başlamış ve hala devam etmektedir.

